חנוכה - תרצ״ב

בית יעקב

ליטעראַרישער זשורנאַל

יאָרגאַנג 9 — נומער 80

אָרגאַן פאַר די אינטערעסן פון די בית־יעקב־שולן און אָרגאַניזאַציעס בנות־אגודת־ישראל אין פּוילן

רעדאַקטאָר: א. ג. פרידנזאָן

ב״ה, לאָדזש־קראָקע־וואַרשע, — פרייטיק פ׳ וישב כ״ד כסלו תרצ״ב.

תוכן פון הייַנטיקן נומער:

א) דאָס קמצנות פון רייכע יידן — א. ג. פרידנזאָן

ב) הַבְטָחה און עֲלִי׳ — — ד״ר נָתן בירנבוים

ג) בּאַנייַאונג — — — — — — — יעקב לאַנדא

ד) ש. שאכנאוויטש — — — — — — איש־לוי

ה) צוויי דרכים — — — — שמואל אסטערזעצער

ו) צו שבת־חנופּה — — — — — — שרה שענירער

ז) די „בּנות״ אַ מתּנה — — — — — — — א. ראזא

ח) די אַלטע מאַמע — — יהודא לייב אָרלעאַן

ט) אין גימנאזיע שפּיטאָל — — אליעזר שינדלער

י) די לעֶבּידיקע מנורה — — — — — א. המאירי

יא) די טראַגעדיע דרייפוס — — — — בנימין מינץ

יב) פאַטענט 613-04 — — — שמואל נאַדלער

יג) כּלים און אינהאַלט — — — — — — . פ. גערשט

יד) חנופּה־לידער — — — — — — — א. שינדלער

טו) אַמלחמה צווישן יידישע פרויען — — — — — א. צ.

טז) אַנקעטע — — — — — — — — — בת־ישראל

יז) שמונים לגבורה — — — — — ישעי׳ כלאדניק

יח) וועגן שול־בּוך — — — — — — פייגע ראטנבערג

יט) נאטיצן,

כ) בילדער און מודעות.

חברות!

פירט דורך מיט דער שטאַרקסטער אָנשטרענגונג אין יעדן ארט די תּרומת־חברה אַקציע!

וואָס מיין דערפאָלג די אַקציע וועט האָבּן, אַלץ שטאַרקער און קרעפטיקער עס וועט ווערן אונ־דזער בּאַוועגונג!

דער ערשטער סימן פון זיין אָנגישלאָסן אין דער בנות־מחנה איז תּרומת־חברה.
די וואָס פארשפּרייטן תּרומת־חברות, טוען אַ גרויסע אידעאַלע זאַך פאַר בּנות־אַגודת־ישראל און די ארגאַניזאַציעס וואָס טוען דאָס נישט האָבּן נישט קיין שום זכות אין דער בּאַוועגונג.

אָפּילו אין די ערטער וואו ס־עקזיסטירט נישט אפיציעל קיין בּנות־גרופּע, ווערט דארט דורך אונד־זערע סימפּאַטיקער גיפירט די תּרומת־חברה־אַקציע!
ווען איר האָט נאָך נישט בּאַקומען די ביכלעך, אדער די צאָל פון די צוגישיקטע ביכלעך איז צו ווייניק שרייבּט דערוועגן אין דער צענטראַלע:

Sekretarjat B. A. I. Łódź, skrz. poczt. 146.

ד״ר נתן בירנבוים.

הַבטָחה און עַלִי׳ *)

(1. המשך)

בּײַ די יידישע אַסימילאַטאָרן אָבער האָט זיך אַלץ אַנדערש גימאַכט. זיי האָט אײַנגיפעלט דער קולטורעלער יסוד, וואָס פון אים האָבן זייערע נישט־יידישע חבירים למרידה נישט גיקאָנט גיזעגינין זיך, וואָרן בשעת זיי האָבן גיהאַלטן דעם דאַזיקן קולטורעלן איבּוד עצמו לדעת פאַר קולטור און האָבן זיך אַלץ מער און מער אַרײַנגיעקשנט אין דער מכלומפּרשטער קולטור, זענען זיי פאַרבּײַגיגאַנגען בײַ די אמתע קולטורן פון די פעלקער מיט פרעמדע חושים און נשמות און די אייגינע יידישע קולטור האָבן זיי דאָך שוין לאַנג גיהאַט פאַרלאָזט. דאָס יידישע פאָלק אַליין האָט זיך אַפילו אויך נישט שטאַרק אַרויסגישטעלט אַקעגן זיי, אָבער נישט דערפאַר, ווײַל ס׳איז חלילה לפי רוב גיוועזן ווײַניקער קולטורעל ווי די אַנדערע פעלקער — אפשר איז עס גאָר גיוועזן מער קול־טורעל פון זיי, על כּל פּנים האָט עס זיך באַצויגן מיט נאָך מער רוגז צו דעם נײַעם מין גיפּילדער. האָט עס מורא גיהאַט, זײַן טראַדיציע זאָל נישט בּטל ווערן, די אַסימילאַציע זאָל נישט אַלץ אײַנשלינגען — נײַן, נאָר דערפאַר, ווײַל ס׳איז גיוועזן ווי איבּער־גישראָקן, און זײַנע רבּנישע מנהיגים אין איינים מיט אים, אוז ווײַל ס׳האָט זיך אים נישט גיגלוסט אײַנצושטעלן די יונגע עמאַנציפּאַציע זײַנע. און ווען ס׳איז דערנאָך צום סוף נאָך אַרויס־גישוואומען דער מאָדערניזם, האָבן די אַסימילאַטאָרן פאַרלוירן דאָס ביסעלע בּיסל חוש פאַר נישט אַריבּערגײַן גרעניצן, וואָס פאַר זיי נישט אַריבּערגיין. האָבן זיי זיך באַוויזן אומיטום, וואו די ציוויליזאַציע סטראַשיט די קולטור, אומיטום, וואו ס׳זענין אויפגישטעלט רירעוודיקייט אומרואיקייט, פּראָיעקט־מאַכערײַ און עקספּערימענטן אַקעגן צוגיבונדנקייט בנעימותדיקייט, אַקעגן רער־גרייכטס און גיירשנטס. האָט אין די טאַלאַנטירטע צווישן זיי גיבּושיוויט די תאווה חרוב צו מאַכן קולטור־פּאַלאַצן און אויף די חורבות אויפצובויען דיאַלעקטישע בּבל־טורימס, זענען זייער קליי־נע מענטשעלעך גיוואָרן רודפים און שונאים פון אַלימין, וואָס שמעקט נישט מיט דער גאַס און נישט מיט דעם המון, דעם גס מיט מליצות און פאַרמולים און אויף אַזאַ אופן האָבן זיי גיפּועלט פּעולות, וואָס זענען אין גאַנצן סותר גיוועזן זייערע מכּתחילהדיקע כּוונות: מכתחילה גיוואָלט אַרויסטרײַבן דעם אַלטן, אַזוי גירופי־נים „געטאָ־גײַסט״ און גיפּועלט האָבן זיי, אַז דער יידישער מענטש האָט פאַרלוירן דאָס אייגינע מהות. דאָס שטאָלצע און פאַרפעס־טיקטע אין זיך אַליין. און אַז איינים יידישן פאָלק האָט זיך באַוויזן אַנייער טיפּ, אַ טיפּ וואָס ס׳גייט זין אַן אַפחד פאַר זײַן פינצטער־מולדיקייט, אַ טיפּ, וואָס אין אים איז מער נישט צו גי־פינין אַפילו נישט קיין זכר פון דעם, וואָס ס׳איז גיוועזן גוט און שיין אין געטאָ — אַ מיאוסע חברה שרײַערס, וואָס שטופּן זיך אויפטום, דיאַלעקטיקער, וואָס טענין איבּער איטלעכן, ווייסן תּמיד אַלץ בעסער ווי דער אַנדערער מענטש, וואָס האָבן כּלומפּרשט פּאַטענטן צו פאַרענטפערן אַלע מיני פּראָבּלעמען: פּאַרטיקע פאַ־בּריקאַנטן פון פאָלקס־מיינונג, חכמים בײַ זיך, וואָס שמײַכלין איראָניש אויף אַלץ אין אפשר אויף נאָך מער ווי אַלץ: בּדחנים, וואָס האַלטן פון זיך אַ וועלט ומלואו, הולטאַיעס־געגנעראַלן, וואָס אָטפּלעקן אַלץ נײַע הולטאַיישע וועגן פאַר דעם עולם: פּראָסט־גאַוויהדיקע קונסט און וויסנשאַפטס־ממזרים, נערוועזע אונטערנעמערס אויף ערד־ציטערנישיסודית. מכּתחילה גיוואָלט אַסימילירן יידן אין די אומות העולם, מײַנינדיק, אַז זיי פּטרן דערמיט זייער אַלטע קולטור און האַנדלין אַמן דערפאַר אַ העכערע קולטור, און אַרויס־גיקומען איז, אַז צו דעם אַלטן נאַטירלעכן פרעמדקייט פון יידן צווישן די פעלקער האָבן זיי נאָך מוסיף גיוועזן אַ נײַע און גיקינצלטע פרעמדקייט. זיכער גיוועזן בײַ זיך, אַז ס׳וועט זיי גיראָטן נישט בלויז צו ביסלעך צו מאַכן אויפהערן די אַלטע שׂנאת ישׂראל, נאָר אַפילו מיט אַ מאָל צו פּטרן זי. און דערגרייכט האָבן זיי, אַז די שׂנאה איז גיוואַקסן אָן אַ שיעור און אַז דאָס גאַנצע יידישע פאָלק מוז אַצינד טראָגן דאָס אחריות און די שטראָף פאַר די זינד פון זיי. די פאַרפרעמטע אוואַנטוריסטן.

אַפילו צווישן די נישט־יידן, וואָס בּנוגע מיינונג זענין זיי נאָנט גיוועזן צו די דאָזיקע מענטשן, האָט זיך אַרײַנגיגנבעט אַ מין צו־ריקגיהאַלטן מיאוסן זיך פאַר יידן. און ווער שמועסט די אַנדערע. די וואָס האָבן נישט גיוואָלט פאָלגן די פאַרשידינע אַנזאָגן. נישט גיוואָלט לאָזן זיך משוגענערהײַט חרוב מאַכן זייער וועלט — אויף יעדן טריט האָבן זיי אַנגיטראָפן אויף יידישע מענטשן, וואָס זענען אויסגיקומען בײַ זיי אין די אויגן די פאַרעקשנטסטע, די פאַרביסנסטע, די פאַנאַטישטע מורדים אַקעגן דיסציפּלין, קולטור־ירושה און רעליגיעזע יסודות פונים לעבּן. אַוודאי האָבן זיי דערבּײַ פאַרגעסן, אַז די דאָזיקע מענטשן — אומגיטרײַע זין פון דעם פאָלק וואָס איז דאָס גיטרײַעסטע צו דער קולטור, צו אַ קולטור, וואָס איז גאָר אין גאַנצן איינס מיט רעליגיע — האָבן זיך אויסגילערנט די קונץ פון מרידה בײַ זייערע פעלקער, בײַ די אומות העולם. זיי האָבן איבּערגיכאַפּט די מאָס און זייער שׂנאה איז אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער גיוואָרן און האָט אַלץ מער און מער זיי גיטריבּן צו מעשׂים.

פאַרשטייט זיך, אַז מער און מער האָט זיך דעמאָלט דערוועקט אויף דער יידישער זײַט דאָס גיפיל פון אומצופרידנקייט מיט אַזאַ פּועל־יוצא פון דער אַסימילאַציע. און דאָס דאָזיקע גיפיל האָט שטאַרק צוגיהאָלפן צו באַשאַפן די יידיש־נאַציאָנאַלע באַוועגונג, דעם ציו־ניזם. דאָס איז אַפילו נאָר גיוועזן אַ נאַציאָנאַליזם לפי מיינונג און לפי ציל, וואָס האָט נישט דאָס מינצטע גיהאַט צו טון מיטן אמתן מהות פון דער יידישער נאַציע. ס׳רוב טייל גאָר נישט גיוואוסט וועגן דאָזיקן מהות אָדער גאָר זיך גישטעלט אין התנגדות צו אים. אין תּוך אַרײַן נישט גיוועזן נאָר אַנייער אופן, ווי זיך צו אַסימילירן צו די פעלקער: נאָר גיוועזן אַסימילאַציע בּדרך נאַ־ציאָנאַליזם נאָר פון דעסט וועגן האָט זיך פאַרט אַרויסגיוויזן, אַז די נאַציאָנאַליסטן האָבן זיך דערווײַטערט פונים אַסימילאַטאָרישן שטאַנדפּונקט נישט נאָר דערמיט, וואָס זיי האָבן זיך אַרויסגיזאָגט אַקעגן צוטיילן די יידישע מענטשן צווישן די פאַרשידינע פעלקער אַרום זיי, נאָר אויך דערמיט, וואָס זיי האָבן גיקוקט ווײַניקער תמיוואָטע אויף דעם נײַעם יידישן טיפּ, דעם אויפגיהאַדעוויטן פון דער אַסימילאַציע. דעמאָלט, ווען די ציוניסטישע באַוועגונג האָט זיך אַנגיהויבּן — אין די יאָרן אַרום תּר״ן *) איז עס גיוועזן אַן־אמת פאַר אַלע ציוניסטן, אַז לגבּי די פאַרשידינע שווערע תּנאָים, וואָס מיט זייער טראַגיש פאַרפלאַכטנקייט שטעלן זיי פאַר דאָס יידישע פּראָבּלעם — איז עס אַ גאַנסענס צו באַנוגינין זיך

*) די ציוניסטן טאַכן אַ חילוק צווישן חובבי ציון און ציוניסטן, וועלנדיק דערמיט זאָגן, אַז די חובבי ציון זענין נאָך נישט גיוועזן קיין גאַנצע ציו־ניסטן, נאָר מכלומפּרשט מקדימים. אָבער דאָס איז אָבער נישט אמת, איז סותר די היסטאָרישע פאַקטן. באמת זענען די טובבי ציון גיוועזן אין גאַנצן ציוניסטן און מ־האָט זיך טאַקי שוין אין די יאָרן אַרום תּר״ן אומיטום באַנוצט מיט די ווערטער ציוניזם ציוניסטן און ציוניסטיש. דאָס ניפינט זין ניי־דרוקט.

*) דאָס בּוך „הבטחה און עלי׳״ איז צוערשט אַרויס אויף דייטש („אים דינסטע דער פערהייסונג״). אַצינד האָט דער מחבּר אַליין איבּערגיזעצט עס אויף יידיש פאַר אונדז.

בלויז מיט שרײַען גיוואַלד און מיט טענות. זיי האָבן אָפּגלאַכט פון דעם הסתּפּקות פון אַזאַ יידיש גיפיל, וואָס נאָר כּונים אַנטי־סעמיטיזם דערוועקט עס זיך. זיי האָבן נישט גיהאַלטן. אַז דער אַנטיסעמיטיזם נעמט זיך בלויז פונים רשעות, נאָר אַז אין אים איז אויך שולדיק די נישט־גיראָטענע סיטואַציע, וואָס יידן גיפינין זיך אין איר, און אַז דעריבּער דאַרף מען קודם כּל משנה זײַן די דאָזיקע סיטואַציע. זיי האָבן נישט גירעט מיט קיין לײַדיקן כּעס צו די שׂונאי ישׂראל און נישט גיקומען מיט קיין טענות צו זיי, נאָר בעסער גיוואָרנט די אייגינע בּרידער. זיי האָבן פאַרלאַנגט, אַז יידן זאָלן זיך נישט מישן אין דער גרויסער פּאָליטיק פון פעלקער און קלאַסן. ס־איז אויסגיוואַקסן בײַ זיי אַ חוש פאַר די גרויסע היסטאָרישע סודות פון דעם רוחניות פון די פעלקער און אַ ביסל אומצוטרוי לגבּי אַלע מעכאַניסטישע וועלט־באַגליקונגין, בּקיצור ס־האָט אויסגיזען, גלײַך דאָס אַלטע גורל פון אונדזער פאָלק וואָלט טאַקי גינומין לײַכטער ווערן. נאָר ס־האָט בלויז אַזוי אויסגיזען. אַזוי ווי דער נאַציאָנאַליזם האָט נישט גיהאַט פאַר אַ יסוד דאָס מהות פונים פאָלק, נאָר דעם ווילן פון די נאַציאָנאַליסטן, האָט ער זיך גימוזט אַרויסווײַזן פאַר צו שוואַך אויף אַ קילער־דיקער פּעולה. און דעריבּער האָט אויך נישט גיהאָלפן, וואָס דאָס אַלטע גורל האָט נישט צוגיפּאַסט צו דעם ציוניסטישן ציל — פירן אַן־אייגן נאַציאָנאַל הויז: צום סוף האָבן די אַלטע חטאָים ווידער אין גאַנצן גובר גיוועזן און היינט איז נישטאָ קיין זכר פון יענים באַפרײַטן קוק אויף דער סביבה. וואָס מיט אים האָט זיך אויסגי־צײַכנט די יידיש־נאַציאָנאַלע באַוועגונג און אירע יונגע יאָרן, היינט גיוועלקטיט אויך אין דער נאַציאָנאַלער מחנה דאָס אַלטע נישט קענין תּופס זײַן דאָס לעבּנס־גיבּײַ פון אונדזער סביבה, דער אַלטיזר ביטול לגבּי דעם קולטורעלן מהות פון די פעלקער און דאָס נישט קענין פאַרשטיין, אַז אַפילו זייערע בּלאָנדזשינישן און זייערע אומוועגן גײַען אויך אין דעם דאָזיקן מהות. און פון דער אַנדערער זײַט דער אַלטער דרך ארץ דווקא לגבּי זייערע חשבּוני־שע חורבּן־אידעעס; דאָס אַלטע „פּראָגרעסירן״ אין דער וועלט אַרײַן — אַפילו ווען עס קאָסט די וועלט און יענע וועלט; דאָס אַלטע קאָכיניש אָן אַ בּרעקל יישוב הדעת; דאָס אַלטע רײַטן אויף לאָמע סכעמע־פערדלעך און מיינין, אַז זיי לויפן טאַקי ווי דער ווינט; דאָס אַלטע אַלץ בעסער ווייסן און דאָס אַלטע מחותּן זײַן אויף אַלע חתונות, אַכלל, דאָס מיאוסע גורל האָט זיך אויך גי־טשעפּיט צו די נאַציאָנאַליסטן און זיי אין גאַנצן מנצח גיוועזן.

און אויך מיר, די גיטרײַע צו דער טראַדיציע, זאָלן טאַקי אויך מיר נישט קענין זיך אויסבּאַהאַלטן פון דעם דאָזיקן גורל? כּמעט שוין אַ נאַנסענס צו קלערן אַזוינס. מילא, אויב דער ציוניזם האָט זיך ווידער אומגיקערט צו דעם אַלטן טעות מכּוח אָפּשאַצן די סביבה און וועגן ווי יידן האָבן זיך צו באַציִען צו איר — האָט מען זיך אין תּוך אַרײַן גידאַרפט רעכינין דערמיט; פּשוט זיך צו־ריק אומגיקערט צו זײַן מקור. צו דער אַסימילאַציע, אָבער מיר? מיר, וואָס אונדזער מקור איז די יידישע טראַדיציע — אַ קולטור־גיבּײַ, אַזוי פעסט, אַז ס־איז נישטאָ קיין גלײַכן צו אים — מיר, וואָס מיר ווייסן, אַז דאָס איז גיוועזן דאָס גרויסקייט פון אונדזער פאָלק, בעיקר צו זײַן אַ קולטור־פאָלק און נישט אונטערצוגעבּן זיך דער ציוויליזאַציע — מיר זאָלן העלפן דער ציוויליזאַציע, אַליין צו בּעל בּתּיווין, מיר זאָלן העלפן דעם אַזוי אָנגירופינים „צײַט גײַסט״ מנצח צו זײַן דאָס אייביקייט, העלפן דער קאָנסטרוקציע אַקעגן דעם אויסאַרבּיטן, דעם מאָדערניזם, דעם עקר, אַקעגן דעם היסטאָרישן באַשעפערישקייט, דער דעמאַגאָגיע אַקעגן דעם אחריות דעם המון אַקעגן דעם פאָלק? אויך מיר זאָלן זיך מישן אין גאַטס גישעפטן און מיט אויפגיריסינע מײַלער, מיט אַ בּלינדן אימפּיט און מיט דעם פּאַלטשן רירעוודיקייט פון פּאַרטאַטשיס עקספּערי־מענטירן מיט דער וועלט און מיט דער היסטאָריע? נישט פרעגענ־דיק נאָך דעם אייביקייט און נאָך יענים שטח פון וועלטיקייט, וואָס אויף אים וואַקסט דער אָטים פון אייביקייט — זאָלן אויך מיר העלפן אַרויספּרעסן מוסר פאַר דערוויל אָדער אויף תּמיד פונים סאַמע הומריותו מיר, וואָס מיר זענין אויפגיהאָדעוויט גיוואָרן מיט דער טראַדיציע, וואָס מיר זענין דורך איר גיוואָר גיוואָרן, אַז דער יחיד ווערט גיפירט צו גאָט נאָר דורך דער דיסציפּלין פונים פאָלק און אַז דיסציפּלין פונים פאָלק קען נישט זײַן, נאָר אויב ס־איז פאַראַן בײַ די יחידים דרך ארץ פאַר אויטאָריטעט און המשכדיקייט — מיר זאָלן מספּים זײַן צו חשבּונישע נישט לעבּי־דיקע, אומגידולדיקע מעטאָדיס, וואָס מאַכן אַ תּל פון אָט דער דיסציפּלין און אירע תּנאָים? מיר זאָלן זיי נאָך שטיצן? נאָך מער, מיר זאָלן שווײַגן צו דעם גרויסן טעות, אַז בײַ די דאָזיקע מעטאָדיס און בײַ די אויפטוען, וואָס ווערן אויפגיטון לויט זיי, גייט עס אין דעם אויסלייזונג פונים גאַנצן מענטשלעכן כּלל? מיר זאָלן נישט פּראָטעסטירן, ווען די טועים פאַררופן זיך נאָך אויף די כּתבי קודש ובפרט אויף די נביאים, אַ מאָל אויך אויף די חז״ל? מיר זאָלן אַזוי אָנרירן דעם כּבוד פון אונדזערע נביאים, אַזוי פאַר־לייקינין אונדזערע כּתבי קודש און אונדזערע הייליקע מענטשן, צו פאַרגלײַכן זייער „אחרית הימים״, זייערע תּביעות צו דעם מענטש גופא, מיט די וועלט־באַגליקונגין פון די היינט־וועלטיקע מאָדע־חכמים און מאָדע־צדיקים? מיר זאָלן האָבן אַזאַ טעות אין זיי, צו גלייבּן, אַז זיי האָבן גיקוקט אויף דער וועלט מיט אירע רעטינישן, וואָס דער מענטש איז אַרײַנגישטעלט אין זיי, אויף דער מוראַדיקער שאלה פון טוב ורע ווי אַ ייִנגל אויף אַ פּשוטער מאַטעמאַטישער שאלה, וואָס אויף איר איז פאַראַן אַ לײַכטער און קלאָרער ענטפער? מיר זאָלן טאַקי גלייבּן, אַז זיי האָבן פאַרלאַנגט פון די מענטשן, צו רעגולירן די וועלט מיט אירע גוואַלדיסע פאַרפלאָנטערטע סודות לויט זייער באַגרעניצטן חשק? מיר זאָלן נישט פאַרשטיין, אַז דער ציל, וואָס זיי האָבן רעקאָמענדירט, איז נישט צו קומען צו אַזאַ מצב, וואו אַלע מענטשלעכע עניָנים זאָלן זיך אָדורכפירן אין גאַנצן גלאַטיק? מיר זאָלן נישט זען דעם חילוק צווישן זיי און צווישן יענע, וואָס האָבן פּיינט אַלץ, וואָס ס־איז דערגרייכט גיוואָרן, און אַלץ, וואָס האָט צו טון מיט די סודות פון דער וועלט, איז בײַ זיי לופט, וואָס האַלטן אין איין קאָכן זיך מיט רעוואָלוציע, אין איין שמעקן רעאַקציע, און וואָס גלייבּן, אַז שטענדיק און אומיטום דאַרפן זיי צוגרייטן אויפרײַסן? מיר זאָלן נישט פאַרשטיין, אַז זיי האָבן נישט גיפּאָדערט די רע־וואָלוציע פון נערוון און אינסטינקטן, נאָר — אויב מיר ווילן זיך שוין באַנוצן מיטן דאָזיקן וואָרט, וואָס מ־האָט עס היינט אַזוי ליב — די רעוואָלוציע פון גייסטער און הערצער. אַז זיי האָבן נישט גיוואָלט אויפהאָדעווין נײַע עגאָאיזמין, נאָר אַדרבּא, די אַלטע משלח זײַן פון דער וועלט; אַז זיי האָבן נישט גיוואָלט צוטומלטע און גאַוואַהדיקע פאַרפירער און פאַרחיינטע נשמות, וואָס דער וועלט־פּחד צוקנײַטשט זיי. זאָלן פירן די מענטשן צו הפקירות און „גליקן״. נאָר ערנצטע, שטאַרקע יראי שמים, וואָס פילן זייער אחריות, זאָלן זיי פירן צו דיסציפּלין און צו אויס־לייזונג? מיר זאָלן באמת נישט פילן, אַז די וועלט איז נישט קיין בנעימותדיק אָרט, וואו מע קען גלײַך ווי ס־פאַרשטייט זיך פון אַליין אויסבּויען דאָס הויז פון צדק ומשפּט און פון שלום, און אַז דאָס דאָזיקע מענטשלעכקייט ווענט זיך אויך נישט בלויז אין אַ מין איבּערגרופּירן די מענטשן, מיט מער ווײַניקער ענערגיע — נאָר אין דעם, אַז ס־זאָל זײַן פאַרהאַן אַ גיפיל פון וועלט־ערנצטקייט — אַ גיפיל, וואָס האַלט אײַן דעם וואַלווילין אימפּיט, צו פאַרבעסערן די וועלט, אָבער וואָס מאַכט אויך אַלץ טיפער דאָס רחמנות אויף יעדן בּשׂר ודם און פירט עס גידולדיק מכּוח אל העול.

(המשך קומט)

יידיש!

בײַ דער פאָלקס־ציילונג גידענקט אָנצוגעבּן אַלס אײַער מוטער־שפּראַך

ד״ר נתן בירנבוים. הבטחה און עלי׳ *)

(1. המשך)

ביי די יידישע אסימילאטארן, אבער האט זיך אלץ אנדערשט גימאכט. זיי האט אויסגיפעלט דער קולטורעלער יסוד, וואס פון אים האבן זייערע נישט־יידישע חבירים למרידה נישט גיקאנט גיזעגינין זיך, ווארן בשעת זיי האבן גיהאלטן דעם דאזיקן קולטורעלן איבוד עצמו לדעת פאר קולטור און האבן זיך אלץ מער און מער אריינגיעקשנט אין דער מכלומפרשטער קולטור, זענען זיי פארבייגיגאנגען ביי די אמתע קולטורן פון די פעלקער מיט פרעמדע חושים און נשמות און די אייגינע יידישע קולטור האבן זיי דאך שוין לאנג גיהאט פארלאזט. דאס יידישע פאלק אליין האט זיך אפילו אויך נישט שטארק ארויסגישטעלט אקעגן זיי, אבער נישט דערפאר, ווייל ס־איז חלילה לפי רוב גיווען ווייניקער קולטורעל ווי די אנדערע פעלקער — אפשר איז עס גאר גיווען מער קולטורעל פון זיי, על כל פנים האט עס זיך באצויגן מיט נאך מער רוגז צו דעם נייעם מין גיפילדער. האט עס מורא גיהאט, זיין טראדיציע זאל נישט בטל ווערן, די אסימילאציע זאל נישט אלץ איינשלינגען — ניין, נאר דערפאר, ווייל ס־איז גיווען ווי איבער גישראקן, און זיינע רבנישע מנהיגים אין איינים מיט אים, או ווייל ס־האט זיך אים נישט גיגלוסט איינצושטעלן די יונגע עמאנציפאציע זיינע און ווען ס־איז דערנאך צום סוף נאך ארויסגישוואומען דער מאדערניזם, האבן די אסימילאטארן פארלוירן דאס לעצטע ביסל חוש פאר נישט אריבערגיין גרעניצן, וואס פאר זיי נישט אריבערגיין. האבן זיי זיך באוויזן אומיטום, וואו די ציוויליזאציע סטראשיט די קולטור, אומיטום, וואו ס־זענען אויפגישטעלט גירייוודיקייט, אומרואיקייט, פראיעקט־מאכעריי און עקספערימענטן אקעגן צוגיבונדנקייט, בנעימותדיקייט, אקעגן רער. גרייכטס און גיירשנטס. האט אין די טאלאנטירטע צווישן זיי גיבושוויט די תאווה חרוב צו מאכן קולטור־פאלאצן און אף די חורבות אויפצובויען דיאלעקטישע בבל־טורימס. זענען זייער קליינע מענטשעלעך גיווארן רודפים און שונאים פון אלימין. וואס שמעקט נישט מיט דער גאס און נישט מיט דעם המון, דעם גס מיט מליצות און פארמולים און אף אזא אופן האבן זיי גיפועלט פעולות וואס זענען אין גאנצן סותר גיווען זייערע מכתחילהדיקע כוונות: מכתחילה גיוואלט ארויסטרייבן דעם אלטן, אזוי גירופינים ״געטא־גייסט״ און גיפועלט האבן זיי, אז דער יידישער מענטש האט פארלוירן דאס אייגינע מהות. דאס שטאלצע און פארפעסטיקטע אין זיך אליין. און אז איינים יידישן פאלק האט זיך באוויזן א נייער טיפ, א טיפ וואס ס־גייט זין אן אפחד פאר זיין פינצטערמזלדיקייט, א טיפ, וואס אין אים איז מער נישט צו גיפינין אפילו נישט קיין זכר פון דעם, וואס ס־איז גיווען גוט און שיין אין געטא — א מיאוסע חברה שרייערס, וואס שטופן זיך אומיטום, דיאלעקטיקער, וואס טענין איבער איטלעכן, וויסן תמיד אלץ בעסער ווי דער אנדערער מענטש, וואס האבן כלומפרשט פאטענטן צו פארענטפערן אלע מיני פראבלעמין: פארטיקע פאבריקאנטן פון פאלקס־מיינונג, חכמים ביי זיך, וואס שמייכלין איראניש אף אלץ און אפשר אף נאך מער ווי אלץ: בדחנים, וואס האלטן פון זיך א וועלט ומלואו, הולטאיעס־גענעראלן, וואס אמפלעקן אלץ נייע הולטאיישע וועגן פאר דעם עולם: פראסט־גאווהדיקע קונסט און וויסנשאפטס־ממציאים, נערוועזע אונטערנעמערס אף ערד־ציטערניש־יסודית. מכתחילה גיוואלט אסימילירן יידן אין די אומות העולם, מיינענדיק, אז זיי פטרן דערמיט זייער אלטע קולטור און האנדלין אזוי דערפאר א העכערע קולטור, און ארויסגיקומען איז. אז צו דעם אלטן נאטירלעכן פרעמדקייט פון יידן צווישן די פעלקער האבן זיי נאך מוסיף גיווען א נייע און גיקיצלט פרעמדקייט. זיכער גיווען ביי זיך, אז ס־וועט זיי גיראטן נישט בלויז צו ביסלעך צו מאכן אויפהערן די אלטע שנאת ישראל, נאר אפילו מיט א מאל צו פטרן זי. און דערגרייכט האבן זיי, אז די שנאה איז גיוואקסן אן א שיעור און אז דאס גאנצע יידישע פאלק מוז אצינד טראגן דאס אחריות און די שטראף פאר די זינד פון זיי, די פארפרעמטע אוואנטוריסטן.

אפילו צווישן די נישט־יידן, וואס בנוגע מיינונג זענען זיי נאנט גיווען צו די דאזיקע מענטשן, האט זיך אריינגיגנביט א מין צוריקגיהאלטן מיאוסן זיך פאר יידן. און ווער שמועסט די אנדערע. די וואס האבן נישט גיוואלט פאלגן די פארשידינע אנזאגן. נישט גיוואלט לאזן זיך משוגענערהייט חרוב מאכן זייער וועלט — אף יעדן טריט האבן זיי אנגיטראפן אף יידישע מענטשן, וואס זענען אויסגיקומען ביי זיי אין די אויגן די פארעקשנטסטע, די פארביסנסטע. די פאנאטישטע מורדים אקעגן דיסציפלין, קולטור־ירושה און רעליגיעזע יסודות פונים לעבן. אוודאי האבן זיי דערביי פארגעסן, אז די דאזיקע מענטשן — אומגיטרייע זין פון דעם פאלק וואס איז דאס גיטרייעסטע צו דער קולטור, צו א קולטור, וואס איז גאר אין גאנצן איינס מיט רעליגיע — האבן זיך אויסגילערנט די קונץ פון מרידה ביי זייערע פעלקער ביי די אומות העולם. זיי האבן איבערגיכאפט די מאס און זייער שנאה איז אלץ שטארקער און שטארקער גיווארן און האט אלץ מער און מער זיי גיטריבן צו מעשים.

פארשטייט זיך, אז מער און מער האט זיך דעמלט דערוועקט אף דער יידישער זייט דאס גיפיל פון אומצופרידנקייט מיט אזא פועל־יוצא פון דער אסימילאציע. און דאס דאזיקע גיפיל האט שטארק צוגיהאלפן צו באשאפן די יידיש־נאציאנאלע באוועגונג, דעם ציוניזם. דאס איז אפילו נאר גיווען א נאציאנאליזם לפי מיינונג און לפי ציל, וואס האט נישט דאס מינצטע גיהאט צו טון מיטן אמתן מהות פון דער יידישער נאציע. ס־רוב טייל גאר נישט גיוואוסט וועגן דאזיקן מהות אדער גאר זיך גישטעלט אין התנגדות צו אים. אין תוך אריין נישט גיווען נאר א נייער אופן, ווי זיך צו אסימילירן צו די פעלקער: נאר גיווען אסימילאציע בדרך נאציאנאליזם נאר פון דעסט וועגן האט זיך פארט ארויסגיוויזן, אז די נאציאנאליסטן האבן זיך דערווייטערט פונים אסימילאטארישן שטאנדפונקט נישט נאר דערמיט, וואס זיי האבן זיך ארויסגיזאגט אקעגן צוטיילן די יידישע מענטשן צווישן די פארשידינע פעלקער ארום זיי, נאר אויך דערמיט, וואס זיי האבן גיקוקט ווייניקער תמיוואטע אף דעם נייעם יידישן טיפ, דעם אויפגיהאדיוויטן פון דער אסימילאציע. דעמלט, ווען די ציוניסטישע באוועגונג האט זיך אנגיהויבן — אין די יארן ארום תר״ן * איז עס גיווען אן־אמת פאר אלע ציוניסטן, אז לגבי די פארשידינע שווערע תנאים, וואס מיט זייער טראגיש פארפלאכטנקייט שטעלן זיי פאר דאס יידישע פראבלעם — איז עס א נאנסענס צו באנוגינין זיך

---

*) דאס בוך ״הבטחה און עלי׳״ איז צוערשט ארויס אף דייטש (״אים דינסטע דער פערהייסונג״). אצינד האט דער מחבר אליין איבערגיזעצט עס אף יידיש פאר אונדז.

* די ציוניסטן מאכן א חילוק צווישן חובבי ציון און ציוניסטן, וועלנדיק דערמיט זאגן, אז די חובבי ציון זענען נאך נישט גיווען קיין גאנצע ציוניסטן, נאר כלומפרשט מקדימים זייער. דאס איז אבער נישט אמת, איז סותר די היסטארישע פאקטן. באמת זענען די חובבי ציון גיווען אין גאנצן ציוניסטן און מ־האט זיך טאקי שוין אין די יארן ארום תר״ן צומיטום באנוצט מיט די ווערטער ציוניזם און ציוניסטיש. דאס גיפינט זיך גידרוקט.

בלויז מיט שרייען גיוואלד און מיט טענות. זיי האבן אפגלאכט פון דעם הסתפקות פון אזא יידיש גיפיל, וואס נאר כונים אנטיסעמיטיזם דערוועקט עס זיך. זיי האבן נישט גיהאלטן, אז דער אנטיסעמיטיזם נעמט זיך בלויז פונים רשעות, נאר אז אין אים איז אויך שולדיק די נישט־גיראטענע סיטואציע, וואס יידן גיפינין זיך אין איר, און אז דעריבער דארף מען קודם כל משנה זיין די דאזיקע סיטואציע. זיי האבן נישט גירעט מיט קיין ליידיקן כעס צו די שונאי ישראל און נישט גיקומען מיט קיין טענות צו זיי, נאר בעסער גיווארנט די אייגינע ברידער. זיי האבן פארלאנגט, אז יידן זאלן זיך נישט מישן אין דער גרויסער פאליטיק פון פעלקער און קלאסן. ס־איז אויסגיוואקסן ביי זיי א חוש פאר די גרויסע היסטארישע סודות פון דעם רוחניות פון די פעלקער און א ביסל אומצוטרוי לגבי אלע מעכאניסטישע וועלט־באגליקונגין, בקיצור ס־האט אויסגיזען, גלייך דאס אלטע גורל פון אונדזער פאלק וואלט טאקי גינומען לייכטער ווערן. נאר ס־האט בלויז אזוי אויסגיזען. אזוי ווי דער נאציאנאליזם האט נישט גיהאט פאר א יסוד דאס מהות פונים פאלק, נאר דעם ווילן פון די נאציאנאליסטן, האט ער זיך גימוזט ארויסווייזן פאר צו שוואך אף א קלערדיקער פעולה. און דעריבער האט אויך נישט גיהאלפן, וואס דאס אלטע גורל האט נישט צוגיפאסט צו דעם ציוניסטישן ציל — פירן אן־אייגן נאציאנאל הויז: צום סוף האבן די אלטע חטאים ווידער אין גאנצן גובר גיווען און היינט איז נישטא קיין זכר פון יענים באפרייטן קוק אף דער סביבה, וואס מיט אים האט זיך אויסגיצייכנט די יידיש־נאציאנאלע באוועגונג און אירע יונגע יארן, היינט גיוועלקטיט אויך אין דער נאציאנאלער מחנה דאס אלטע נישט קענין תופס זיין דאס לעבנס־גיבוי פון אונדזער סביבה, דער אלטער ביטול לגבי דעם קולטורעלן מהות פון די פעלקער און דאס נישט קענין פארשטיין, אז אפילו זייערע בלאנדזשישן און זייערע אומוועגן גיין אריין אין דעם דאזיקן מהות. און פון דער אנדערער זייט דער אלטער דרך ארץ דווקא לגבי זייערע חשבונישע חורבן־אידעעס; דאס אלטע ״פראגרעסירן״ אין דער וועלט אריין — אפילו ווען עס קאסט די וועלט און יענע וועלט; דאס אלטע קאכיניש אן א ברעקל יישוב הדעת; דאס אלטע רייטן אף לאמע סכעמע־פערדלעך און מיינין, אז זיי לויפן טאקי ווי דער ווינט; דאס אלטע אלץ בעסער וויסן און דאס אלטע מחותן זיין אף אלע חתונות, אכלל, דאס מיאוסע גורל האט זיך אויך גיטשעפיט צו די נאציאנאליסטן און זיי אין גאנצן מנצח גיווען.

און אויך מיר, די גיטרייע צו דער טראדיציע, זאלן טאקי אויך מיר נישט קענין זיך אויסבאהאלטן פון דעם דאזיקן גורל? כמעט שוין א נאנסענס צו קלערן אזוינס. מילא, אויב דער ציוניזם האט זיך ווידער אומגיקערט צו דעם אלטן טעות מכוח אפשאצן די סביבה און וועגן ווי יידן האבן זיך צו באציען צו איר — האט מין זיך אין תוך אריין גידארפט רעכינין דערמיט; פשוט זיך צוריק אומגיקערט צו זיין מקור. צו דער אסימילאציע. אבער מיר? מיר, וואס אונדזער מקור איז די יידישע טראדיציע — א קולטור־גיבוי, אזוי פעסט, אז ס־איז נישטא קיין גלייכן צו אים — מיר. וואס מיר ווייסן, אז דאס איז גיווען דאס גרויסקייט פון אונדזער פאלק, בעיקר צו זיין א קולטור־פאלק און נישט אונטערצוגעבן זיך דער ציוויליזאציע — מיר זאלן העלפן דער ציוויליזאציע, אליין צו בעל בתיווין, מיר זאלן העלפן דעם אזוי אנגירופינים ״צייט גייסט״ מנצח צו זיין דאס אייביקייט, העלפן דער קאנסטרוקציע אקעגן דעם אויסארביטן, דעם מאדערניזם, דעם עקר, אקעגן דעם היסטארישן באשעפערישקייט, דער דעמאגאגיע אקעגן דעם אחריות דעם המון אקעגן דעם פאלק? אויך מיר זאלן זיך מישן אין גאטס גישעפטן און מיט אויפגיריסינע מיילער, מיט א בלינדן אימפעט און מיט דעם פאלשן רירעוודיקייט פון פארטאטשיס עקספערימענטירן מיט דער וועלט און מיט דער היסטאריע? נישט פרעגנדיק נאך דעם אייביקייט און נאך יענים שטח פון וועלטישקייט, וואס אף אים וואיעט דער אטים פון אייביקייט — זאלן אויך מיר וועלן ארויספרעסן מוסר פאר דערווייל אדער אף תמיד פונים סאמע הומריותו מיר, וואס מיר זענען אויפגיהאדיוויט גיווארן מיט דער טראדיציע, וואס מיר זענען דורך איר גיווער גיווארן, אז דער יחיד ווערט גיפירט צו גאט נאר דורך דער דיסציפלין פונים פאלק און אז דיסציפלין פונים פאלק קען נישט זיין, נאר אויב ס־איז פאראן ביי די יחידים דרך ארץ פאר אויטאריטעט און המשכדיקייט — מיר זאלן מספים זיין צו חשבונישע לעבידיקע, אומגידולדיקע מעטאדיס, וואס מאכן א תל פון אט דער דיסציפלין און אירע תנאים? מיר זאלן זיי נאך שטיצן? נאך מער, מיר זאלן שווייגן צו דעם גרויסן טעות, אז ביי די דאזיקע מעטאדיס און ביי די אויפטוען, וואס ווערן אויפגיטון לויט זיי, גייט עס אין דעם אויסלייזונג פונים גאנצן מענטשלעכן כלל? מיר זאלן נישט פראטעסטירן, ווען די טועים פאררופן זיך נאך אף די כתבי קודש ובפרט אף די נביאים, א מאל אויך אף די חז״ל? מיר זאלן אזוי אנרירן דעם כבוד פון אונדזערע נביאים, אזוי פארלייקינין אונדזערע כתבי קודש און אונדזערע הייליקע מענטשן, צו פארגלייכן זייער ״אחרית הימים״, זייערע תביעות צו דעם מענטש גופא, מיט די וועלט־באגליקונגין פון די היינט־וועלטיקע מאדע־חכמים און מאדע־צדיקים? מיר זאלן האבן אזא טעות אין זיי, צו גלייבן, אז זיי האבן גיקוקט אף דער וועלט מיט אירע רעטינישן, וואס דער מענטש איז אריינגישטעלט אין זיי, אף דער מוראדיקער שאלה פון טוב ורע ווי א יינגל אף א פשוטער מאטעמאטישער שאלה, וואס אף איר איז פאראן א לייכטער און קלארער ענפער? מיר זאלן טאקי גלייבן, אז זיי האבן פארלאנגט פון די מענטשן. צו רעגולירן די וועלט מיט אירע גוואלדיקע פארפלאנטערטע סודות לויט זייער באגרעניצטן חשק? מיר זאלן נישט פארשטיין, אז דער ציל, וואס זיי האבן רעקאמענדירט, איז נישט צו קומען צו אזא מצב, וואו אלע מענטשלעכע ענינים זאלן זיך אדורכפירן אין גאנצן גלאטיק? מיר זאלן נישט זען דעם חילוק צווישן זיי און צווישן יענע, וואס האבן פיינט אלץ, וואס ס־איז דערגרייכט גיווארן, און אלץ, וואס האט צו טון מיט די סודות פון דער וועלט, איז ביי זיי לופט, וואס האלטן אין איין קאכן זיך מיט רעוואלוציע, אין איין שמעקן רעאקציע, און וואס גלייבן, אז שטענדיק און אומיטום דארפן זיי צוגרייטן אויפרייסן? מיר זאלן נישט פארשטיין, אז זיי האבן נישט גיפאדערט די רעוואלוציע פון נערוון און אינסטינקטן, נאר — אויב מיר ווילן זיך שוין באנוצן מיטן דאזיקן ווארט, וואס מ־האט עס היינט אזוי ליב — די רעוואלוציע פון גייסטער און הערצער, אז זיי האבן נישט גיוואלט אויפהאדיווען נייע עגאאיזמין. נאר אדרבא, די אלטע משלח זיין פון דער וועלט: אז זיי האבן נישט גיוואלט צוטומלטע און גאווהדיקע פארפירער און פארחיינטע נשמות, וואס דער וועלט־פחד צוקנייטשט זיי. זאלן פירן די מענטשן צו הפקירות און ״גליקן״, נאר ערנצטע, שטארקע יראי שמים, וואס פילן זייער אחריות, זאלן זיי פירן צו דיסציפלין און צו אויסלייזונג? מיר זאלן באמת נישט פילן, אז די וועלט איז נישט קיין בנעימותדיק ארט, וואו מע קען גלייך ווי ס־פארשטייט זיך פון אליין אויסבויען דאס הויז פון צדק ומשפט אין פון שלום, און אז דאס דאזיקע מענטשלעכקייט ווענט זיך אויך נישט בלויז אין א מין איבערגרופירן די מענטשן, מיט מער ווייניקער ענערגיע — נאר אין דעם, אז ס־זאל זיין פארהאן א גיפיל פון וועלט־ערנצטקייט — א גיפיל, וואס האלט איין דעם וואלווילין אימפיט, צו פארבעסערן די וועלט, אבער וואס מאכט אויך אלץ טיפער דאס רחמנות אף יעדן בשר ודם און פירט עס גידולדיק מכוח אל הפועל.

(המשך קומט)

ביי דער פאלקס־ציילונג גידענקט אנצוגעבן אלס אייער מוטער־שפראך
יידיש!

ש. שאַכנאָוויטש — דער מייסטער פון מסורה־גיטרייער בעלעטריסטיק

פון איש-לוי

ש. שאַכנאָוויטש (רעפּ. פון „איזראעליט“)

„ארטאדאקסישע ליטעראטור“ מיינט נישט דווקא דערשטיקן דאָס קינסטלערישע אינים דינסט צום טענדענץ. אָן ספק איז טאַקע ביי אונדז שיינע ליטעראטור בלויז לשם שיינע ליטעראַטור אַן-ענין פון שיחה בטילה*) אדער גאָר פון פארבאטינער ספרות חצוניות. שיינע ליטעראַטור, אין הסכם מיט דער יידישער מסורה, קאָן נאָר גימאָלט זיין, ווען דאָס גיגעבינע ליד אדער סיפור האט אין זיך עפּיס דידאַקטישיס אדער, פּשוטער, א מוסר השכל, וואָס ווערט בולטער פאַרשטאַנין דורך דעם לייענער א דאנק דער מיטגילעבטער האַנדלונג אדער מיטגיזעענים בילדל. שיינע ליטעראטור אין איר ריינסטער ג—ט-גיבענטשטער קינסטלערישער פארים — דאָס איז זיין פערזענלעכע באהויפּטונג — איז שוין אליין מיט דעם רוח-הקודש, מיט דעם איבערערדישן, וואָס אין אירע רייד און טאָן פּעאיק צו דערהייבן דעם לייענער. אין דער הויכער קינסטלערישער־שעפערישער ספערע ווערט ער גילייטערט, ווייל פאַרשעמט פון זיין רוימגושמדיקן זיין, ווערט דער לייענער ממילא שוין באַלעבט דורך א הייליקער תשוקה צום שענערן און בעסערן. דאָס איז אבער שוין א זכיהדיקע מדריגה פאר דעם קינסטלער און אַ גאַנץ זעלטינע דערשיינונג אין די היינט-צייטיקע ליטעראַרישע שאַפונגין, פון וועלכע ס-איז ווי אָפּגיטון גיוואָרן דער שכינה-הויך.

•

ליטעראַטור — דער שפּיגל פון דורות. ליטעראַטור איז נישט נאָר דער לערער און דערציער פון גיפיל און גישמאַק אינים געגנוואַרט, נייערט אין אירע גיפּאַנצערטע אוצרות ווערן (כ-מיין: דאַרפן ווערן) באַהאַלטן און קאנסערווירט אַלעס שענערע און בעסערע פון פאלק און מענטש און אָפּגיהיטן ווי גיצערטלטע אַלטע יחוס-בריוו און אַזוי וואַרים-ליבע באַבע־גישאַנקן פאַר קומינדיקע דורות. דעמלט איז עס נישט הוילע דאקומענטן פון פאַרגאַנגינהייט, מצבות אויף וואויל-שמעקנדיקע אבער שוין נישט מער לעבעדיקע בית-הקברותן, נאר אינים קלאָרן שפּיגל פון דורות דערזעען מיר טאַקע אויך דעם סוד פון אונדזער היינטצייטיקן דערפאלג, דעם שליסל צו גליק אויך ביי איצטיקע באַדינגונגין, ווייל — מה שהי׳ הוא שיהי׳. די שינוים אינים לעבן פון פאַרשידינע צייטן און דורות זענין נאר אויבנאויפיקע און פון אַ קלוג אויג לאזן זיי זיך טאַקע באַלד באַמערקן. דער מלחמה-גיראַנגל פאַר קיום און דערפאַ"ג פון מענטש מיט סטיכיע, פונים גוטן גייסט מיטן בייזן שטן, וואָס ווערט דורך דעם קינסטלער פאַראייביקט אין דער צאַפּלדיקער עפּישער פארם, דינט שטענדיק ווי אַ וועג־ווייזער צוליב זיין נאָך־לעבידיקן משל און מוסטער-באַווייז.

דער זעלבסט-דערהאַלטונגס אינסטינקט פונים מענטש — ווי ז"ל רופן עס קלוגעריש — לאזט טאַקע קיינמאָל נישט פאַראייביקן אַזעלכע ווערק, וואָס מיט זייער אינהאַלט זענין זיי בכוח, נישט אים צו פאַרגרינגערן און פאַרשענערן דאָס לעבן, נאר פאַרקערט: עס צו פאַרערגערן און פאַרענגערן. יעדע ליטעראַרישע שאַפונג, וואָס טראָגט אין איר שויס גיפט און אומיט, מינות אדער ניהיליזם איז פאַראורטיילט צום פאַרשוואונדן און אונטערגאַנג, ווייל דער גיזונטער אינסטינקט פונים לעבן, וואָס דערפילט אין איר זיין גיפערלעכן שונא, דערלאזט זיי נישט פלעגן און אָפּהיטן. אנדערש איז די באַציאונג פונים מענטש צו דעם ספר, אין וועלכן עס קומט צום אויסדרוק דער וואַרהאפטיקער פאַרלויף פון טאַט און צייט, די פּאזיטיווע פּאַרווערטונג פון מענטש און לעבן. ווייל עס ליגן אין אים פאַרזייט ברכה-פולע זאַמין פון גוט-צוזאָגנדיקן לעבן ווערט ער גישאַצט ווי הייליקע רעליקוויען און גיפלעגט מיט רעספּעקט און צערטלעכקייט ביז זיי ווערן די נכסי-צאן-ברזל פון אַ פאלק און פון אַ יעדן מענטש. אַזוי איז דער גורל פון די ווערק, וואָס טראָגן פאַר דעם לייענער צווישן זייערע שורות דעם סמי דחיי...

נישט קיין אונטערשיד צי אַזאַ ווערק איז גישריבן אין דער אדער אַנ-אַנדערער שפראַך. האט עס דעם פאַרדינסט און חשיבות צו בלייבן לעבן וועט שוין יעצט, צי שפּעטער קומין דער דערצו באַרופינער איבערזעצער און עס איבערטראָגן אין דער מער-פאַרשפּרייטער און מער-ווירקנדיקער שפראַך פאַר די קומינדיקע דורות.

ווען אבער דער אינהאַלט פונים ווערק איז אַ פאַרקערטער, וואָס ברענגט שאָדן און צוטרייסלונג אינים לעבן, מעג עס דאָן זיין גישריבן מיט דער הייליקסטער שפראַך און אינים דערהויבנסטן פּסיידא-נביאישן סגנון, מוז עס פאַרשוואונדן אינים פּנים פונים אימפּולסיוו־שטורמדיקן לעבן כהמס דונג מפּני אש. ענלעכע ווערק פאַרשווינדן פלוצלינג ווי די אימהדיקע נאַכט-גישפּענסטער און קיינער ווייסט נישט מער זייער אָרט.

גישיכטלעכע באַווייזן? — ביטע זער. פון אונדזער יידישער היסטאַריע: די ווערק וואָס זענין גישריבן גיוואָרן לויט די דערמאַנטע כללים כאטש אין פרעמדע שפּראַכן, ווי אַראַביש אדער לאַטיין, האבן שפּעטער שוין גיפינין זייערע וואונדערבאַרע אבן־תבונס, וואָס האבן זיי באַקלייט אין מער-לעבידיקע שפּראַך־מלבושים און אַזוי־ארום גיזארגט פאַר זייער לדורותדיקן קיום. און, אַדרבא, וויפל האט איר פון פאַרגאַנגינע צייטן דערהאַלטינע ווערק, וואָס זענין גישריבן גיוואָרן אין גייסט פון מינות און לעבנס פאַרניינונג, נישט גיקוקט וואָס אַזעלכע האבן גיוויס אויך נישט גיפעלט אַפילו אין דער הייליקער עברית־שפּראַך?

ביי אונדז איז ווי גיזאָגט נישטאָ קיין אָרט פאַר ליטעראַטור בלויז לשם ליטעראַטור. זענין דאך אונדזערע אלטע ליטעראַטור־קוואַלן נאָך גיגוג קרעפטיק און שפּרודלין אַלץ כסדר מיט פרישער לעבנס-חכמה. מיר ווילן נאָר דורך דער פאַרמיטלונג פון דער מאָדערנער ליטעראַרישער פארים באַשאַפן נייע גיצייגן, וואָס זאָלן קאָנין באַגיין גייע וועגן צו אונדזער אַלטער ספרים־שאַנק און כשרן לעבנס־שטייגער. מיט נייע כּלים צו אַלטע מקורות. ס־איז אַ סובטעלע און מסוכנדיקע אַרבעט. מיר האבן ווייניק סוקצעס צו פאַרצייכינין אויפן דאזיקן פאַר אונדז נייען גיביט, אבער שוין צווישן דעם ווייניקן איז פאַרהאַן גאָר גיראַטנס און קינסטלערישס פון אַ דערשטוינענד־הויכער מדריגה.

*) זע רמב״ם, אין זיין פּירוש צו אָבות פּרק א׳ משנה י״ז. זיינע פאַרשידינע דעפיניציעס פונים מענטשלעכן דיבור, וואָס עס לאזט זיך דאך צופּאסן גלייך צום גירעטן ווי צום גישריבינים וואַרט.

ש.*) שאַכנאָוויטש פאַרנעמט דאָ דעם אויבן־אָן. ער איז דער ריכטיקער מענטש אויפן ריכטיקן פּלאַץ. שאַכנאָוויטש שטעלט מיט זיך פאַר דעם זעלטינים סינטעז פון פאַרצייטישן טיפּ תלמיד־חכם און מאָדערנים וואָרט־קינסטלער. נאָר אַזעלכער איז באַרופן צו באַשאַפן דאָס נייע, מסורה-גיטרייע, מאָדערנע בוך. שאַכנאָוויטש באַהערשט אויף אַ וואונדערבאַרן אופן דעם היסטאַרישן שטאָף און, אין הסכם מיט זיין דיכטערישער און טאַקע אויך עכט-יידישער אינטואיציע, מאָלט ער פאַר אונדז בילדער און סיטואַציעס, וואָס שטייען מיט זייער אָטים־פאַרכאַפּנדיקער גישפּאַנטקייט און אייגן־פאַרבלענדנדער פאַרביקייט אויף דער העכסטער הויך פון קינסטלערישקייט.

אין זיינע פילצאָליקע דערציילונגין קומט דער גילונגנסטער פאַרבונד פון דעם פאַרגינוגנדיקן מיט דעם תועלתדיקן. דורך דער אוממיטלבאַרער הנאה, וואָס שטייגט כסדר ביים לייענער מיט דער אַנטוויקלונג פון דער האַנדלונג און אַדאַנק דעם דידאַקטישן תועלת, וואָס שפּראָצט פונים לעבן פון די גישילדערטע העלדן, ווערט שאַכנאָוויטשס ראָמאַן דער גיווינטשנסטער אין דער האַנט פונים ארטאדאקסישן לייענער.

שאַכנאָוויטש בלייבט אין אַלע זיינע ווערק גיטריי דעם אָרטאָדאָקסישן טענדענץ אבער דאך לאזט עס נישט איבער, ווי עס פּאַסירט אין אַזעלכע פאַלן, אַ ווידער־גישמאַק, ווייל, מיט זיין קינסטלערישער שטאַרקייט פאַרוועבט ער דאָס טענדענציעזע אויף אַזאַ דעליקאַט־דיסטינגירטן אופן, אַז עס ווערט ווי נאַטירלעך פולסירנדיק בלוט אינים לויף פון דער גאַנצער דערציילונג. אַ ראיה דערצו: זיינע דערציילונגין זענין ביז אַהער איבערזעצט גיוואָרן אין פאַרשידינע שפּראַכן אויך דורך אַזעלכע וואָס האבן לחלוטין נישט גימיינט דעם יידיש־רעליגיעזן טענדענץ נאָר דאָס בלויזע ריין־קינסטלערישע, וואָס באַציִנגט יעדן לייענער אָן שייכות צו זיין אידעאישן וועלט־קוק.

אין זיינע „לופט־מענטשן“ פירט אונדז דער מחבר אריין אין דעם שטורמישן לעבן פון דער אייראָפּעאישער גרויס־שטאָט. ער שילדערט דעם טראַגישן גיראַנגל פון דער יידישער יוגנט, וואָס שטראָמט אַהין פונים מזרח, כדי דאָרט צו גיפונין די גישטרעבטע בילדונג און לעבנס־אויסשולונג. זיי אַלע בלייבן אבער קרבנות פון דער גידרוקטער גלותדיקער פּאגראָם־אַטמאָספער אין זייערע גיבוירן־לענדער, פון וועמינס חותם זיי קאָנין זיך מער נישט באַפרייען אַפילו, גיפונינדיק זיך אין דער רחבותדיקער קולטור־שטאָט. ס־איז אַ אומפאַרגליכלעכע גישפּאַנטע בילדער־רייכע דערציילונג. „מאַרעלייקא“ איז אַ טרויעריק שטיק יידישע ווירקליכקייט גינומין פון דער געגנוואַרט און האט אַ שייכות צום מוראדיקן חנוך־צושטאַנד אין די יידישע הייזער, וואָס ברענגט אין רעזולטאַט צו די פאַטאַלסטע פאלגן. אין „די כלה פונים משיח“ באַלייכט שאַכנאָוויטש לויט זיין אייגינער אָריגינעלער אינטערפּרעטאַציע די „גישיכטע פון אַ פאַרלוירינער האפינונג“. די דאזיקע נישט-ווייט פאַרגאַנגינע פאַרשלייערטע תקופה פונים פאַלשן משיח באַקומט אונטער דער פעדער פון שאַכנאָוויטשס אַנאַליז אַ באַזונדער-ניי פּנים. „פייער־צייכן“, „אברהם־בן־אברהם“, „פון יענער זייט“ און נאָך און נאָך פון דעם־דאָזיקן אומאויפהערלעך־שעפערישן שריפטשטעלער — ס־זענין פיל-בלוטיקע שטיקער יידישע לעבנס פון די פאַרשידנסטע תקופות גישילדערט מיט הארץ, שכל און גאוניש־דיכטערישן שוואונג. דערצו פאַרמאָגן די דערציילונגין די זעלטינע מעלה, וואָס דער מחבר באַשאַפט זיי מיט דער הייסער ליבע צו אַלעם יידישן. נאר אַזעלכע ווערק מעג מען און דאַרף מען רעקאָמענדירן און פאַרטרויען דעם יינגין יידישן לייענער.

שאכנאָוויטש איז דער מוסטער־מייסטער פון ארטאדאקסישער שיינער ליטעראַטור און ווי אַזעלכער דאַרף ער דינין פאַר אונדזערע יינגערע שרייבער.

אַ גרויסער שאָד, וואָס ווייניק פון זיינע ראָמאַנין זענין איבערזעצט פאַר דעם ברייטן יידיש־לייענינדיקן עולם, אין דער צייט ווען עס פילט זיך אַזאַ נויט־חסרון אין דעם אָרט דערציילונגין. אבער, ווי גיזאָגט, ווערק פון אַזאַ קינסטלערישער דינאַמיק און יידישער לעבנס־באַציאונג גיפינין שוין פריער, שפּעטער זייערע גיוואונטשינע איבערזעצער, וואָס זאָרגן פאַר זייער היסטאַרישן קיום. מיר זענין דעריבער זיכער, אַז היינט־מאָרגן וועט דער פילצאָליקער קיבוץ פון יידיש־לייענער דאך האָבן די מעגלעכקייט זיך צו באַקענין מיט שאַכנאָוויטשס דערציילונגין.

דער גיזונטער לעבנס־אינסטינקט פון פאלק ווי פונים איינצעלנים מענטש זאָרגט שוין דערפאַר...

*) מיר שיינט, אַז על פּי טעות ווערט גינומין פון דייטשן אלס איניציאַל פאַר דעם פאַרנאָמין פון שאַכנאָוויטשן די שין, ווען באמת הייסט ער דאך זעליג, וואָס אין דייטשן ווערט דאָ אויך באַנוצט די "S".

פאַרלאַג „בית יעקב“ לאָדזש.

אַ בשורה טובה פאַר אונדזער לערערשאַפט!

עס גיפינט זיך שוין אין דרוק און דערשיינט באַלד

„די יידישע נשמה“

ערשטער טייל

לייען-בוך פאַרן צווייטן און דריטן שול-יאָר

פון אליעזר שינדלער

דאָס נייע בוך פאַר יינגערע קינדער וועט אַ סך נאָך איבערשטייגן דאָס צווייטע טייל, וואָס איז איבערגינומין גיוואָרן מיט אַזויפיל אַנערקענונג פון אונדזער לערערשאַפט. באַזונדער ווערט אין נייען שול-בוך שטאַרק אַכט גילייגט ווערן אויפן פּעדאַגאָגישן סדר און אַ קאַלעגיום פון לערערנס וועלן אויך דאָס נייע וויכטיקע בוך דורכזען. גיקליבן פערלדיק מאַטעריאַל, סיסטעמאַטיזירט און סטיליזירט מיט טעם און באַוואוסטזיין. קינסטלעריש גיצייכנטע אילוסטראַציעס. פּרטים אין קומידיקן נומער!

בין היינט האט דער פאַרבונד פון עולים נישט פאַרמאָגט קיין בלאַט אויף יידיש, וואָס זאָל קענין צוקומין צו אַ ברייטערן עולים און איבערגעבן דעם רעיון אין די שיטה. דאָס איז אַצינד מעגלעך גיוואָרן דורכן באַשאַפן

פּנו דרך

עולים בלעטער

וואָס איז אַרויס פון דרוק אין

פאַרלאַג „בית יעקב“ אין לאָדזש.

שטענדיקע מיטאַרבייטער: ד״ר שלמה בירנבוים, אליעזר שינדלער, שמואל אסטערזעצער. אין נומער א׳ גיפינט זיך גרייסער מאמר פון ד״ר נתן בירנבוים: רעליגיעזיטעט — מאָדערניזם — דאָס יינגע דור; משה צעכאַוואַל שרייבט אַ פייערדיק אויסגישריי!: איר לעבידיקע קברים, אליעזר שינדלער גיט גידאַנקען ווען „פּנו דרך“. זייער אינטעריסאַנט זענין די הערות וואָס קומין אין יעדן נומער.

אַדרעס פון רעדאַקציע: PANY DEJRECH, Hamburg 13, Dillstr. 19.

אַדרעס פון אַדמיניסטראַציע: PANY DEJRECH Łódź, Kilińsiego 44, skrz. poczt. 146.

פּרייז פון אַ נומער 65 גר. מיט פּאָרטע. אַ פערטל יאָר 1.50. אין אויסלאַנד 7 סענט.

ביי 10 עקז. 20% ראַבאַט. געלט שיקן: P. K. O. 67.795

פון **שמואל נאַדלער**

(נאָכדרוק פאַרבאָטן)

פאַטענט נומער 613-04

1

דער שטאָלינער יונקערס האט גישניטן די בלאָע לופט זון־אַרויף, זון אַרויף. דאָס ריטמישע גרילן פונים פּראָפּעלער האט אָנגינעם גירוישט, שכּור און זיגעריש גיזונגען פון גיזויפטן בענזין און גישלונגינע קילאָמעטערס. צוליב דעם נעפּל וואָס האט מיט אַ מילכיק־ווייסער וואטע אַרומגיהילט די ערד, האט דער פּילאָט גיוואָלט פאַרקעריווין אַרויף־צו, איבער די כמאַריס, וואו די לופט איז דורכזיכטיקער, די ווינטן רואיקער און דער וועג זיכערער און קלאָרער. אבער פון דעם מיקראָפאָנישן אַפּאַראַט, וואָס איז גיווען אַריינגיזעצט אין די קלאַפּיס פון זיין הויב, האט אים אַ זשום גיטון אין די אויערן:

— נישט העכער. פליען גלייך־אויס!

דאָס איז גיווען דער גיהייס פונים איינציקן פּאַסאַזשיר אין דער קאַיוטע אונטער אים. דער פּילאָט האט גיהאָרכזאם גיפאָלגט. ער האט גיפילט הינטער זיך דעם אייזן־קאַלטן בליק פונים באַנקיר מיסטער קרויל, דעם בליק, וואָס האט ווי מיט צוואַנגין אַרומגינומין זיינע פלייציס און הענט. קענן אים העלפן אפילו נישט זיין פאַכמענישע קענטיניש און פּראַקטיק.

אבער נישט נאָר דער פּילאָט האט זיך אונטערגיגעבן. ס׳האט אויסגיוויזן ווי אויך די נאַטור וואָלט גיהערט דעם באַפעל פונים מולטי־מיליאָנער. דער נעפּל האט זיך אַראָפּגילאָזט וואָס אַמאָל נידריקער און נידריקער; די ווינטן זענין שטילער גיוואָרן; ווי די נאַטור וואָלט איינגיהאַלטן דעם אָטים און אַזוי גיזאָגט: כּבוד דיר, מיין האַר! כ׳האָב אויסגיבעט מיט ווייסע וואָלקנס דעם וועג אונטער די רעדער פון דיין אַעראָפּלאַן, כ׳האָב איבערגיצויגן דעם הימל מיט פרישע בלאָקייט ווי, להבדיל, נייע וועש, און אויפגיהאנגין אַ פרימאָרגנדיקע גאָלדינע זון־זשאַרוואָוקע צו לייכטן דיר. פאַר לחיים ולשלום!

מיסטער קרויל האט גישמייכלט. אַ צופרידינער. אַן־אויסגירוטער, אַ מונטערער קומט ער צוריק פונים וויקענד. די מוסקלען אויסגעלאַסטירטע אין טעניס, דאָס בלוט־צירקולירן אויסרעגולירט אינים שווימין און די הויט אויסגיברוינט, אָפּגיבריטעט. מיט אַ באַזונדערער הנאה האט ער באַטראַכט די ברוינקייט פון זיין האַנט. ווידער איז אים גיקומין אויפן גידאַנק דער וואונדער פונים דאזיקן אינסטרומענט, דאָס נס פון די פיניף פינגער, וואָס האָבן אויסגיבויט דאָס ריזיקע ניו־יאָרק און דעם איידלעם עראָפּלאַן.

נאָר אט זענין זיי ביים ציל. דער מילכיקער נעפּל האט נאָך אַלץ צוגידעקט דעם האָדסאָן, אַרומגיגאַרטלט און פאַרשלייערט די שטאָט, נאָר די אייבערשטע שטאָקן פון די וואָלקן־קראַצערס האָבן זיך אַרויסגיהויבן פונים ים פון די ווייסע כמאַרעס צו דער בלאָער קלאָרקייט. זיי זענין נישט מער קיין שטיינערנע מרידה קייגן ג–ט. ניין, אט האָבן זיי זיך אָפּגיריסן פון דער ערד און שוועבן אויפן זילבער נעפּל, ווי אַ מחנה טעמפּלין, וואָס דוכנין מיט טויזנטער זוניקע פענצטער צום הימל. ווי אַ לעגענדע פון טויזנט און איין נאַכט, וואָס איז אין אַ כּשוף מאָמענט פאַרווירקלעכט גיוואָרן און — גייט זיי אַקייגן...

דער פּילאָט האט גיזוכט די ריכטונג פונים ווינט צו סטאַרטירן אים אין פּנים אַריין...

2.

פאַר איינים פון די וואָלקן־קראַצערס אויפן וואָלסטריט איז גיבליבן שטיין אַ יינגערמאַן אַ ביסל פאַרלעגן. ענדלעך האט ער זיך דעצידירט און איז אַריין. אַ פאַרטיער האט אים אַ פרעג גיטון.

— צו וועמין?

— צום מיסטער קרויל.

— דאָס הייסט. צום סעקרעטאַר? 21־סטער שטאָק, צימער נ״ר 8371, ווינדע נ״ר 16, רעכטס.

ביים סעקרעטאַר האט ער גימוזט איבערוואַרטן אַ לאַנגע שורה פון אַ דרייסיק מענטשן. ענדלעך איז ער צוגיטרעטן.

— הערי דשאַעל בין איך, כ׳וואָלט גיוואָלט רעדן מיטן מיסטער קרויל.

— דער שעף נעמט נישט אויף.

— אבער איך מוז אומבאַדינגט צוטרעטן, ס׳האַנדלט זיך וועגן אַ דערפינדונג.

— איך דערליידיק אַלעס.

דער יינגער אינזשינער איז גיווען פאַרצווייפלט.

— צען יאָר אַרביט איך דערויף. און דאָ... — טרערן האָבן אים גישטיקט.

— פּרוּווט סיך אָנמעלדן — האט ער זיך באַהערשט.

— איך קען נישט, איבריקנס...

דער סעקרעטאַר האט גינומין דאָס טעלעפאָן־טרייבל אין דער האַנט:

— דאָ בעט איינער, מיסטער הערי דשאעל, דער שעף זאל אים אויפנעמין.

— גיהייסן קיינים נישט מעלדן.

— ער זאָגט: אַ פּאַטענט. צען יאָר האט ער גיאַרביט דערויף.

— לאָז אים אַריין. נאָר מער קיינים היינט.

מיסטער קרויל איז שוין וויַיט נישט גיווען אין דער גוטער שטימונג פון אינדערפרי. די גרויס־אותיותדיקע סענסאַציע פון דער מאָרגן פרעסע האָבן ווי מיט טאַראַנאַנין גישלאָגן אין זיין מוח: ריזיקע בערזע קראַכן; ס׳פאַלן אַלטע, איינגיפונדיווייטע בענק; זיינע קראַנטסטע אַקציעס ווערן ווערטלאָזע שטיקלעך פּאַפּיר. דאָס אַלץ אבער וואָלט אים נישט גיאַרט. פאַרקערט, ער וואָלט נאָך הנאה גיהאַט, ווייל זיין גרעסטער קאָנקורענט מיסטער טשאַרל ווילל האט אָנגיוואוירן אַ פּאָר מיליאָן אין דעווייזן.

אבער דאָס ערגסטע איז דער פּאַניק, דער פיבער וואָס האט ווי אַן־ערד ציטערניש אַרומגיכאַפּט דאָס לאַנד. טויזנטער אַרביטס־לאָזע, שטרייקירנדע, דעמאָנסטרירנדע. אין מעקסיקאָ היימישע רעוואָלוציעס. זיין די קוילנגרעבער פּשוטע מלחמות מיט דער פּאָליציי אין שטאַט מיטשיגען באַריקאַדן, באַקאַנטע מיליאָנערן גיבן צו האַלבע פאַרמעגנס אויף צו באַקעמפן די קאָמוניסטישע גיפאַר. קאַפּיטאַליסטן קאַפּיטולירן. די זיגרייכע רויטע פאָן פון מאָסקווע קומט וואָס אַמאָל נענטער. מע שמועסט אָפילו אַז אויף דער פּלאַטע האט אויסגיבראָכן אַ רויטער בונט. די אָפּיציעלע קרייזן לייקענין, אבער מי יודע?.. אמת, זיין באַנק האט נישט קיין מורא פאַר אינפלאַציע, פאַר קיין בערזע־קראַך. נישט אין ווערט פּאַפּירן ליגט זיין געלט, נאָר אין גאָלד, אין גאָלד ממש, אין גרויסע שטאַבּיס גאָלד... אבער וואָס וועט זיין ווען מע וועט אים צוליגן דאָס קאַלטע מעסער צום האַלדז, וועט ער נישט מוזן אַליין איבערגעבן די שליסלין?!..

ער האט זיך דערמאַנט אין זיינס אַ באַקאַנטן באַנקיר, פון דער רוסישער מלוכה באַנק, פונים צאַרס צייטן, היינט איז ער אַ קעלנער אויפן בראָדוויי.

נאָר באַלד האט זיין פּנים צוריק באַקומין דעם שטייפן, אומדורכדרינגלעכן אויסדרוק און די אויגן די אייז־קאַלטע מאַטקייט, אינזש. דושאַעל איז אַריינגיקומין,

— איר זענט דאָס, מיסטער, דער דערפינדער?

— מיין דערפינדונג איז פּאַטענטירט גיוואָרן, נ״ר 613־04. איך האָב אויסגיאַרביט דעם פאַלשטענדיק זיכערן אופן צו באַוואָרינין פאַרמעגן אויף הונדערט פּראָצענט זיכערקייט. היינטיקע באַנדיטן

באַנוצן זיך מיט אַלע פאָרשריטן פון דער טעכניק. קענן אַלקאָפּאָנע און קענן אַצעטילען־פלאַם איז קיין שום שלאָס נישט זיכער.

— יאָ, זיכער.

— און נאָך עפּיס. מענטשן, שומרים וואָס היטן אוצרות זענין אויך היינט נישט זיכער. זיי קענין טעראָריזירט אָדער אונטערגיקויפט ווערן. יעדיס גיוויסן קען באַצאָלט ווערן פאַר אַ גיהעריק גרויסער סומע געלט. אויך קען מין נישט זיכער זיין, אַז די היינטיקע דינערס וועלן מאָרגן נישט ווערן קיין רעוואָלוציאָנערן.

— איז וואָס?

און הערי דושאַעל האט פאַרגילייגט זיין פּלאַן. אַ שאַץ־קאַמער וואָס איז באַוואָרנט פאַר פייער, פאַר איינברוך. אַן־עלעקטרישער שטראָם גייט דורך די ווענט, קיין טיר, קיין שלאָס, און נאָר — איין וואָרט איז דאָ, איינאונאיינציקער קלאַנג, וואָס עפנט אויף אַ גיהיימע עפינונג, קיין שום מענטש אין דער וועלט קען נישט עפינין דעם אוצר נאָר דער איינער וואָס ווייסט דאָס סוד־וואָרט.

דער מוח פונים באַנקיר האט שוין גיאַרביט רעגלמעסיק און העל. ער קען שוין גינוי און אַלזייטיק די זאַך. ער קויפט דעם פּאַטענט נ״ר 613-04. נאָר קיינער זאל נישט וויסן דערפון. אויך ביי דער אינסטאַלאַציע וועט קיינער נישט זיין, קיינער. חוץ ער אַליין און דער אינזשיניער־דערפינדער.

— פאַרשטאַנין?

— כ׳פאַרשטיי.

— באַשטאַנין?

— כ־באַשטיי.

— צום ווידערזעען מאָרגן.

3.

דעם צווייטן טאָג אינדערפרי האט מ. קרויל אָנגיקלונגין:

— דעם טעכניקער דשאַנסאָן.

דער אַלטער טעכניקער איז אַריינגיקומין.

— הער. דזשאַנסאָן. איך פאָר היינט אַפּ. פּונקט צוועלף אַ זייגער האט זיך די ווינדע נ״ר 43 אָפּצורייסן. פאַרשטייסט, אָפּצורייסן און אַראָפּצופאַלן. און ווע דאָס וועט גישעען קריגסטו אויף אָס דעם טשעק אויסגיצאָלט אין מיין באַנק פינף־און־דרייסיק טויזנט דאָלאַר. אָנגינומין?

— יאָ.

— נאָר גידענק. אָפּצורייסן זיך פון זיך אַליין. ס׳דאַרף זיין אַן־אומגיריכטע קאַטאַסטראָפע.

— איך וועל עס שוין מאַכן גוט. — — — — — — —

אַ פּאָר מינוט שפּעטער האָבן אין די קעלערס פונים וואָלקן־קראַצער אויף וואָלסטריט גיאַרביט צוויי מענטשן מיט פאַרקאַטשיטע אַרבל, גיאַרביט און גישוויצט. ענדלעך נאָך אַ צוויי דריי שעה איז דער אַפּאַראַט גיווען אינסטאַלירט.

— פאַרטיק — האט זיך דער ערשטער אָנגירופן דער אינזשינער. דער עלעקטרישער שטראָם קורסירט שוין.

מיסטער קרויל האט אַ קוק גיגעבן אויפן זייגער: צוויי מינוט צו צוועלף.

— אַדאַנק. מיסטער דזשאַעל, איצט פאָרט אַרויף מיט דער ווינדע נומער 13 אין דער באַנק, וועט מין אויסצאָלן דעם איבעריקן האָנאָראַר.

דער אינזשינער איז אַוועק, קרויל האט גישמייכלט דעם איבעריקן האָנאָראַר. יאָ, איצט אבער וועט קיינער, קיינער, קיינער אין דער וועלט נישט וויסן דאָס סוד־וואָרט צו זיינע אוצרות.

און כּדי נישט צו הערן דעם קראַך פון דער קאַטאַסטראָפע, האט ער גיזאָגט דאָס וואָרט, די טיר האט זיך גיעפנט, ער איז אַריין אין דער קאַמער און זי האט זיך צוריק פאַרמאַכט.

פון דער טונקל האָבן אַרויסגישיינט צו אים די ריזיקע שטאַבּיס גאָלד. ער איז צוגיגאַנגען און גיפירט איבער זיי מיט זיין האַנט ווי אַ פאַרליבטער: גיגלעט זיי און גישפּיגלט זיך אין זייער ליכטיקער שיין; גיפרוווט זייער שווערקייט, זייער גלאַטקייט, דערמאַנט זיך זייער וואָג און זיי גיציילט אויפסניי. באַלד האט ער אַ קוק גיגעבן אויפן זייגער. ס׳איז שפּעט, ס׳וואַרט אויף אים אַ וויכטיקע קאָנפערענץ. ער איז צוגיגאַנגען צו דער טיר, גיזוכט אויס רגילות אַ קליאַמקע, נישט גיפונינדיק זי האט ער גישמייכלט:

— אַהאַ, דאָס וואָרט, נו, דאָס וואָרט...

ער האט זיך גיוואָלט דערמאַנין, שמייכלנדיק. אבער גראַד איז עס נישט גיקומין אויפן גידאַנק. אט ליגט עס אים אויף דער שפּיץ צונג. ער קראַצט מיט די ציין די צונג. ער וויל עס אַראָפּשאַרן פון איר. און ס׳העלפט נישט.

— נאַרישקייטן, פאַרגעסן אין דער מינוט... — און גייט צוריק צו די שטאַבּיס און שפּיגלט זיין שמייכל אין זייער גאָלדינעם בליאַסק — נאַרישקייטן — חזרט ער איבער, כּדי זיך צוצוגעבן מוט. אבער דאָס האַרץ איז גיוואָרן אומרואיק, ער דערמאַנט זיך, אַז ר׳האט נאָך נישט גימיטאָגט און אַ פּשוטער באַנאַלער הונגער הייבט אים אָן צו מאַנין.

— אבער ס׳איז דאָך לעכערלעך... גילעזן ערניץ אין פראַנצעזישן אַן־ענלעכע נאָוועלע, ס׳איז שיין פאַר ליטעראַטן... אבער נישט..

— און מוסטער קרויל ווערט בייז אויף זיך אַליין, טופּיט מיטן פיס: נו, דאָס וואָרט, אט־אט... נו, אַלטער נאַר..

די לעצטע צוויי ווערטער האט ער אַרויסגיזאָגט הויך און זיך אַליין דערשראָקן פאַר זיין קול. וואָס איז מיט אים? וואו איז זיין שטענדיקע אויסגירעכנטע קאַלטבלוטיקייט? ס׳איז דאָך אַ גילעכטער אַז מיט אים, מיטן בערזע־קעניג זאל זיך טרעפן אַזעלכיס. אַ פאַרס איז עס דאָך. ראָמאַנטיק!

און אפשר איז גאָר קיין אַזאַ וואָרט נישטאָ!

אַ קאַלטער שווייס האט אים באַגאָסן, אַנגסטן האָבן אויף אים גישלאָגן. ניין, דאָס איז אוממעגלעך. ער איז דאָך אַריין אַהער מיטן וואָרט. אויך וואָס פאַר אַ נוצן וואָלט דער אינזשינער גיהאַט אים אַריינצונאַרן אין קאַמער?

דערמאַנינדיק זיך פונים אינזשינער האט עס אים אַריינגיוואָרפן ווי אין פיבער, אט ער איז דאָך שוין אויף דער וועלט נישטאָ. ער דער איינציקער מענטש, וואָס וואָלט אין פאַל פון אַן אויספאָרשונג גיקאָנט וויסן און ווייזן זיין באַהעלטעניש — איז נישטאָ. נישטאָ.

אויספאָרשונג! אבער ער האט דאָך דעם אַלטן טעכניקער גיזאָגט אַז ער פאָרט אַוועק. נישט איינמאָל האט ער גימאַכט פּלוצימדיקע נסיעות. מ׳וועט אים אפילו נישט זוכן!

אבער ס׳איז דאָך לעכערלעך... ער מוז דאָס גיפונין... וואָרט! אַ גענויאַלער איינפאַל: ער וועט אויסרעכינין אַלע ווערטער וואָס ער האט, נו, דאָלאַר, ים, פּיורא, טרוי, טעלעפאָן, מיליאָן, כינע, קרוג, ראָסע, דעוויזן, בענק, טיש, עדיסאָן, ציין, גאָפּל...

פיר אַ זייגער! אָן. ער האט דאָך גיזאָלט זיין אויף דער אויפנאָמע ביים מיסטער טשאַרל אָן! דער קאָפּ וועט אים שפּרונגין ער, דער גרעסטער מיליאָנער פון דער וועלט וועט שטאַרבן פאַר הונגער, ווי אַ גאָסן שלעפּער! האָבן אַזויפיל גאָלד און שטאַרבן פאַר...

ער האט גיקריצט מיט די ציין און אָנגיהויבן מיט די פויסטן צו שלאָגן אין די מויערן. ניין, ס׳איז נישט קיין שפּאַס. בלוט האט אַרויסגישפּרוצט פון אונטער די נעגל, פון דער גישפּרונגינער הויט. זעענדיק דאָס בלוט איז אים באַפאַלן אַ חיהשע רציחה און מיטן קאָפּ, מיט די פיס, מיטן גאַנצן קערפּער האט ער אָנגיהויבן צו האַקן און דער אומברחמנותדיק האַרטער שטאָל־וואַנט. אַ שגעון, אַ מוראַדיקער שגעון פונים באַוואוסטזיין, אַז אַלץ איז פאַרלוירן, האט אָנגיצינדן זיין מוח, זיינע נערוון מיט צוגליטן פיבער, מיט פיין פון האָפנונגסלאָזן אויסוועגלאָזן יאוש. אַ, ער איז פאַרפאַלן! פאַר—פאַ—לן!

אַ צייט לאַנג איז ער גילעגן באַוואוסטלאָז. ווען ער איז ווידער גיקומין צו זיך, האט ער גיוואָלט קוקן אויפן זייגער, וויפיל ליגט ער

צוויי דרכים

(גידאַנקען צו חנוכה)

פון שמואל אסטארזעצער דיסבורג

פון די אַלע ימים-טובים, וואָס זענען גיוואָרן פאַרשריבן אין דער מגלת-תענית—דאָס איז יענע מגלה, וואו מ-האט פאַרצייכנט אַלע טעג פון נסים און באַפרייאונג פון צרות. כדי מע זאָל אין די טעג נישט פאַסטן און נישט מספיד זיין, און וואָס איז שפּעטער בטל גיוואָרן. — זענען אונדז איבערגיבליבן נאָר צוויי ימים טובים: חנוכה און פּורים. ס-איז כדאי זיך אָפּצושטעלן אויף דעם פאַקט און צו פרעגן, פאַרוואָס זענען די אַלע צענדליקער ימים-טובים בטל גיוואָרן, נאָר די ביידע זענען גיבליבן? אבער נאָך שווערער איז צו פאַרשטיין דעם גיוואַלטיקן חילוק, וואָס אונדזערע חז״ל האבן גימאַכט צווישן די ביידע ימים-טובים אַליין. בשעת פאַר פּורים האבן זיי אַריינגינומען אַ באַזונדער ספר (מגלת אסתר) צווישן די ספרי תנ״ך און קובע גיוועז אַ באַזונדערע מסכת אין ש״ס (מסכת מגילה), בשעת מ-האט גימאַכט אַ דין, אַז די מגילת אסתר מוז מין פורים צוויי מאָל לייענען און יעדער איז מחויב צו הערן די מגילה ווארט ביי ווארט, האט מין דאָס ספר חשמונאים וועגן חנוכה בכלל נישט אַריינגינומען צווישן די ספרי תנ״ך. פון אַ חיוב דאָס צו לייענען איז גאָר נישט צו רעדן. און אין דער גמרא האט מין דעם גאַנצן ענין פון חנוכה גישאַנקן קים אַפּאָר שורות אין דער מסכת שבת, אַזוי אַגב אורחא. דער חילוק וואַרפט זיך אין די אויגן און ס-פרעגט זיך פאַרוואָס? און אַזוי ווי מיר ווייסן, אַז אַלץ וואָס אונדזערע חז״ל האבן גיטון, איז גיוועז מיט אַ טיפער כוונה, מוז מין זיך דאך פאַרטראַכטן וועגן דעם ענין און פרואוון אַרויסצוגיפינען דעם טעם.

די מלחמת-הקיום, וואָס יידן קעמפן שוין זייט טויזנטער יאָרן, זייט יעקב אָבינו, האט אין פאַרשידענע צייטן אָנגינומען פאַרשידענע פארמין. מע קען אבער די אַלע פארמין איינטיילן אין צוויי הויפּט פארמין, דאָס זענען די צוויי מעגלעכקייטן, וואָס יעקב אָבינו האט גיהאַט פאַר זיינע אויגן בשעת דעם צוזאַמינטרעפן מיט זיין פיינט-לעכן ברודער עשו. די צוויי מעגלעכקייטן זענען גיוועז דורון אדער מלחמה. אויף צוויי אופנים קען מין אַ זאַך אויספירן מיט גוטן אדער מיט בייזן. מע קען דערגרייכן צו אַ זאַך דורך גוט: רייד, דורך בעטן און שתדלנות. אדער דורך קאַמף און גיוואַלט, דורך קלאַפּן אין טיש און פאדערן ביד חזקה. יעקב איז גיוועז צוגיגרייט צו ביידע זאַכן. נאָר צוערשט האט ער דאך גיפּרואווט מיט גוטן, מיטן דורון. זייט יעקב האט דאָס יידישע פאָלק אין זייער שטענדיקן מלחמת-הקיום אויסגינוצט אַמאָל דאָס איינע און אַמאָל דאָס אַנדערע מיטל. די ביידע ימים-טובים חנוכה און פורים זענען זייער כאַראַקטעריסטיש פאַר די דערמאָנטע ביידע דרכים. חנוכה איז דער זכר צו די קאַמפן פון די חשמונאים, וואָס האבן דורך מלחמה אויסגיפירט זייערס. פורים אבער איז אַ זכר פון אַ באַפרייאונג דורך בעטן אין שתדלנות.

מיר קענען איצט פאַרשטייען, אַז אויב מ״האט גימוזט די אַנדערע ימים־טובים פון דער מגלת תענית מבטל זיין. ווייל—ווי די גמרא זאָגט – ס־וואלט אויסגיקומען צו מאַכן יעדן טאָג יום־טוב, האט מין די ביידע ימים-טובים, וואָס זענען אַזוי כאַראַקטעריסטיש פאַר דער גאַנצער יידישער גישיכטע, איבערגילאָזט לדורות.

וואָס פאַר אַ קוק האבן אבער אונדזערע חז״ל גיהאַט אויף די ביידע דרכים? אויף דער ש...ה איז נישט שווער צו ענטפערן, ווייל אַ סך מאמרי חז״ל גיבן דערויף אַ קלאָרע תשובה. זיי מאַכן אַ חילוק צווישן דער צייט, ווען ישראל איז גיזיצן אין דעם אייגינים לאַנד און דער צייט. ווען ישראל איז אין גלות. דער דרך פון די חשמונאים איז גיוועזן גוט אין דער צייט פון די חשמונאים. ישראל איז גיוועזן אין זיין לאַנד און דאָ איז גיקומען דער שונא און גיפּרואווט מאַכן אַן-איבערקערעניש. דעמלט איז גיוועזן די צייט צו זאַמלען די כוחות און צו גיין אַקייגן שונא ביד חזקה. אַנדערש אבער ווען יידן זענען אין גלות, וואו אין דער צייט פון אסתּרן. דעמלט מוז מין נאָר גיין דעם צווייטן דרך, דעם וועג פון בעטן און שתדלנות. ג—ט האט ישראל באַשוואוירן — זאָגן די חז״ל — אַז זיי זאָלן נישט מורד זיין באומות אין גלות און נישט גיין מיט גיוואַלט אַקייגן זיי.

און פון דאַנען נעמט זיך דער חילוק אין די באַציאונגען פון די חז״ל צו די ביידע ימים-טובים. מיר ווייסן, אַז די מסדרי המשנה און די חכמי הגמרא האבן שוין גילעבט אין גלות. זיי האבן אויך שוין גיזעען, אַז אַ מרידה אין גלות (אין דער צייט פון בר כוכבא) ברענגט נישט קיין גוטס. זיי האבן דעריבער גיהאַלטן, אַז די מעשה פון חנוכה, וואו שיין און בכבוד זי איז גיוועזן בזמן החשמונאים, האט נישט קיין אָרט אין גלות. אדרבא דאָס אָפּגעבן זיך מיט אַזעלכע זכרונות קען ביים ייִנגן דור דערוועקן אַ חשק נאָכצוטון די חשמונאים אויך אין גלות און דאָס וואלט זיי גיבראַכט אין אַ גרויסער סכנה. זיי האבן דעריבער נישט קיין סך גירעט וועגן די מלחמות פון חנוכה. און אַפילו דאָרט וואו זיי האבן יאָ שוין גי־רעט פון חנוכה (דאָרט אין מס׳ שבת) האבן זיי נישט דערציילט פון קיין מלחמות נאָר פונים נס מיטן אייל און טאַקע דערביי אָנגי-מערקט דעם גידאַנק פונים נביא, אַז לא בחיל ולא בכוח כי אם ברוחי. אַנדערש אבער דער דרך פון פּורים. דאָס איז דער דרך, וואָס איז צוגיפּאַסט צום לעבן אין גלות. די מגילת אסתר זאָלן די יידן אין גלות גוט קענען און דערפון לערנען, אַז נישט מיט בייזן און מיט כוח קען מין עפּיס אויספירן ביי די אומות. נאָר אַדרבא מיט בעטן און שתדלנות אין דער אייבערשטער וועט זיי צוהעלפן זיך צו דערהאַלטן אין דעם שווערן גלות, און עס איבערצולעבן און צו דערלעבן די צייט פון ובאו לציון ברנה ושמחת עולם על ראשם.

שוין דאָ? דער זייגער איז גיוועזן צוּבראַכן. אַ ווילדער ווייִ האט אָנגיהויבן פריש צו בייסן זיין האַרץ, דעם לעצטן קאָנטאַקט מיט דער דרויסן וועלט, די צייט, האָט ער פאַרלוירן. ער האט דערזעען די שטאָבּיס, זיי לאַכן דאך פון אים און שטשערין די גאָלדינע ציין. מיט אַ רציחה איז ער צו, זיי אויפגיהויבן און גיוואַלט צו־שמעטערן. זיי האבן דאך גורם גיוועזן זיין אומגליק, ער האט זיי גיקאָפּיט גישליידערט, גיהאַקט איינס אין אַנדערן. אבער זיי זענען נישט צו באַשעדיקן, שטאַרקער זענען זיי פון אים, איבערלעבן וועלן זיי זיין פגירה, זיי זענען אַ משטע-בליך... נאָר וואָס שטאַר־ער האט זיי אָנגיקלאַפּט, אַלס העלער איז גיוואָרן דער מעטאַלי־נער קלינג, אַלס פרייִלעכער זייערע קאָליר! זיי פאַלן איינס איבערס אַנדערע אויף דעם באָדן: דאָס קאָטשין זיי זיך אַזוי פאַר גילעכטער, הערסט נישט זייערע קולות פון חוזק, דאָס גאָל־דינע גילעכטער? ! צור, אוהו! צורר! צוררר... הווו...

ער איז אַנידערגיפאַלן אָנמעכטיק, די שטאָביס האבן אים באַזיגט, אויף תמיד באַזיגט, אַכּיואַליע פון טרערן האט זיך אַ גאָס גיטון פון זיינע אויגן. יאָ, דאָס זענען זיינע לעצטע מינוטן. אַ צוקיילטער און צובייִלטער ליגט ער דאָ... זיין בלוט רינט אויס... קוים-קוים־וואָס דאָס האַרץ קלאַפּט נאָך... נאָר אַלעמאָל שטילער, שטי—לער— מיט די לעצטע כוחות האט ער אויסגישעפּטשיט:

— א, ג—ט — — — —

און אין דער מינוט איז עס גישעען. די טיר האט זיך גיעפנט!!! אט דאָס איז גיוועזן דאָס ווארט פון סוד, דאָס פאַרגעסינע ווארט! מיטן לעצטן בליץ פון דעם באַוואוסטזיין האט ער נאָך תופס גיוועזן: די טיר איז אָפן, כ-בין פריי — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

אויפן צווייטן טאָג האבן זיך אין „ניו-יאָרק אַמעריקען" באַוויזן צוויי נאָטיצן:

„צוליב אומבאַוואוסטע סבות איז אין באַנק-הויז „מ. קרויל עט קאָמפּ." שיר נישט גיקומען צו קיין קאַטאַסטראָפע פון אַן-אָפּגי-ריסינער ווינדע וואָס איז פּלוצים אַראָפּגיפאַלן, קיין מענטשן קרבנות זענען נישט גיוועזן.

אין קדוש-לבנה-אותיות אויף דער ערשטער זייט האבן גימאלדן: „פּלוצים גישטאָרבן באַנקיר קרויל".

„גאַנץ ניו-יאָרק איז איבערראַשט גיוואָרן צוליבן טויט פונים באַ-וואוסטן מולטימיליאָנער און באַרימטן עקאָנאָמיסט, וואָס..."

אליעזר שינדלער

מלחמה־זכרונות

אין דער פוילישער גימנאַזיע

מ. צעכאַוואַל
אַנטווערפּן
אַ גרוס.

א.

פעלדוועבל קראַכמאַל האט מיר צו וויסן גיטון, אַז די גי-זונטערע צווישן אונדז וועלן אַריבערקומען אין דער גימנאַזיע. און ער וועט שוין טראַכטן, אַז איך זאָל אויך זיין בתוכם. פאַרנאַכט האט מין אונדז איינציקווייז אַריבער טראַנס-פאָרטירט אין דער גרויסער מאָדערנער גיביידע פון דער פּוילי-שער לערן־אַנשטאַלט.

אויף די היגיענישע חוקים איז מין דאָ אין גימנאַזיע אויך נישט שטאַרק מדקדק. די שטרויזעק ליגן דאָ אויך אויף דער פּאָדלאָגע, און פון ריינקייט און זויבערקייט איז נישט פאַרהאַן אַפילו קיין סימן, נאָר פאַרט איז דאָ נישט אַזאַ עצבות און מרה שחורה, אַזאַ מלאך-המות-אַטמאָספערע ווי דאָרט אין סאָקאָל-פאַריין, אין דער פאַרשאָלטינער מתים-אַכסניה. די קראַנקע וואָס ליגן דאָ האבן זיך שוין אַביסל אויסגירוט און זייערע פּנימער און גישטאַלטן זענען נישט אַזוי נוטה-למותדיק ווי די אַקאָרשט פונים פראָנט גיקומינע.

ב.

אין די שטובן ליגן צו פופצן ביז צוואַנציק קראַנקע, יעדע שטוב האט איר באַזונ-דערן סאַניטעטער. וואָס גיט אַכטונג, באַדינט און פילניוויט די מלחמה-קרבנות. מיט דעם סאַניטעטער פון אונדזער שטוב בין איך גאָר גיך באַקאַנט גיוואָרן. דערהערט, אַז איך בין פון מינכן איז אויף אים גיוואָרן אַ גאַנצע גדולה. ער שטאַמט אַפילו פון עגערלאַנד נאָר אויפגיצויגן גיוואָרן איז ער אין אויגסבורג און דאָרט גיוואוינט ביז אָנהייב מלחמה. זיין פאַ-מיליע נאָמען איז קאַלבענהייער. איך פרעג אים צי ער איז אַ קרוב מיט דעם עסטרייכישן שריפטשטעלער קאַל-בענהייער, וואָס האט זיך אַזוי שטאַרק קונה שם גיוועזן מיט זיין שפּינאָזאַ-ראָמאַן „אַמאָרדע" נאָר דער סאַניטעטער ענטפערט, אַז ניין, ער ווייס נישט, ער האט פון דעם באַרימטן נאָמען-קאָלעגע נאָך קיינמאָל גאָר נישט גיהערט.

בכלל איז מיר סאַניטעטער קאַלבענהייער שטאַרק צופרידן. איך בין דער איינציקער „דייטש" אין זיין אָפּטייל. די אַנדערע זענען מאַדיאַרן, פּאָליאַקן, רוטענער, סלאָוואַקן, און ער קען זיך מיט זיי נישט אַנדערש פאַרשטענדיקן ווי נאָר אויף שטום-לשון. אין אויגס-בורג האט קאַלבענהייער נישט קיין עלטערן נישט קיין קרובים און פאַרט וויל ער וויסן, וואָס סע טוט זיך אין דער אַלטער יחוס-דיקער שטאָט דאָרט ביי די ברעגים פונים לעך. איך זאָג אים צו, אַז איך וועל אַ היים שרייבן נאָך אויגסבורגער בלעטער.

קאַל-ענהייער איז אַ הויכער גיזונטער פאַרשוין, אַ זעלנער שבזעל-נער. נאָר אויפן פראָנט איז ער נאָך נישט גיוועזן, כסדר דרייט ער זיך אין שפּיטאָלן ווייט פון די שחיטה גריבער.

ער האט שטאַרק תרעומות אויף די קראַנקע און פאַרוואונדיטע. וואָס זיי ברענגען צו שלעפּן אַזוי פיל כינים, קאַלבענהייער מיינט, אַז ווען אים זאָל אויסקומען צו זיין אַפילו אַ גאָר לאַנגע צייט אין פעלד וואלט ער אויך קיין לייז נישט גיהאַט.

קאַרפּאַטן תרע״ה

זעלנער גראָבן גריבער
שאַנצן טיף אין שנייִ.
זייִ גראָבן גיך
אייִדער די נאַכט
ווערט אַריבער...
זייִ אַרביטן מיט שרעק
און אויסטערלישן ווייִ...

רייִן איז דער שנייִ,
ווייַס ווי קרישטאָל.
נאָר אַ סך מאָל,
וו אויף יאַטקע־קלעצער
גלאַנצן פלעקן ־ רויטע...
קאַלוזשיס בלוט
פון זעלנער טויטע...

ג.

דער דאָקטאָר איז אונדז מבקר-חולה צוויי מאָל אין טאָג. אין דער פרי און פאַרנאַכט. נאָכמיטיק קומט דער פוילישער מלחמה גלח. ער טעניט לאַנג, ברענגט אונדז ידיעות פון די בלעטער. די פּאָליאַקן ווילן פון אים גיוואר ווערן ווען די מלחמה וועט שוין אויפהערן, ער גיט זיי אויף דעם נישט קיין תשובה, נאָר דערציילט זיי וועגן די גבורות וואָס די פּוילישע לעגיאָנען באַווייזן אויפן פראָנט אין דער מלחמה קייגן מאָסקאָל. און וויפל כבוד-צייכנס די לעגיאָנערן האבן שוין באַקומען פונים קיסר פראַנץ יאָזעף — מיט די מאַדיאַרישע שפּעלעך זיינע. ווייס דער גלח נעבעך גאָר נישט. וואָס אָנצוהייבן, זיי קענען נישט קיין פּויליש, ער פאַרשטייט נישט קיין מאַדיאַריש, קוקט ער אויף זיי ווי אַ האָן אין בני אדם, פון די רוטענער איז דער גלח אויך נישט מקבל תענוג, צווישן אים און זיי איז אַ מחיצה פון חשד און שנאה. מיט מיר אונטער-האַלט ער זיך גאַנץ פריינטלעך.

דאָס ערשטע מאָל האט ער צו מיר גיהאַט טענות: ס-טייטש, אַ גאַליציאַנער ייד, זאָל נישט קענען קיין פּויליש. נאָר אַז איך האב אים דערציילט, אַז איך בין פון קינדווייז אויף אין דייטשלאַנד האט ער מיר „מוחל גיוועזן דעם חטא"...

דער פעלד־גלח רעט אַפילו אַ צוהרגיט דייטש נאָר מיר פאַרשטייען זיך נישט-קשהדיק. איינ-מאָל האב איך מיך אַפילו דערוועגט אים צו פרעגן וואָס יוחנן דער טובלער און דער נוצרי, וואָלטן גיזאָגט, ווען זיי דערזעען אים,—זייערס אַ דינער — אין אַן אַפּיצירישער מלחמהדיקער הלבשה...

ד.

היינט האב איך באַקומען דאָס ערשטע מאָל בריוו פון דער היים. גאָר נישט קיין פרייִלעכע ידיעות. מיין ברו-דער שלום מוז איצט אויך גיין אין פעלד אַריין. מאָביליזירט מין שוין הייסט דאָס די ניינצן יעריקע. די שוועסטער מיינע העלפט אין יידישן שפּיטאָל. איצט אַ מלחמה-לאַזאַרעט מיט פאַרוואונדיטע פונים מערב-פראָנט. די שוועסטער ווייִנט אין אירע בריוו. דאָס ריינע זויבערע קראַנקהיים איז פאַרוואַנדלט גיוואָרן אין אַ שעכט-הויז און די דאָקטוירים דרייען זיך אַרום ווי די קצבים מיט איינ-גיבלוטיקטע פאַרטעכער. אַ גרופּע יידישע קראַנקנשוועסטערן זענען אַוועק פרייוויליק קיין עלזאַס-לאָטרינגן און דער ייִנגער רב ד״ר ב. איז אויפן פראַנצויזישן פראָנט אַלס מלחמה-ראַבינער פון דער בייערישער אַרמיי.

ה.

אַ פריינט שרייבט מיר, אַז אַ סך באַקאַנטע זענען שוין גיפאַלן. איינער פון די ערשטע קרבנות איז גיוועזן אונדזער באַליבטער מאַקס שטרויס, דער לערער פון אוהל-יעקב. דעם זעקסטן טאָג פון דער מאָביליזאַציע איז ער אַוועק אויפן מערב-פראָנט. ער איז גיוועזן אַ גרויסער יראַי-שמים. אין פעלד איז אים אַ סך מאָל אויס-גיקומען צו ליידן הונגער נאָר קיין טריפות האט ער נישט גיוואָלט טועם זיין. זיין רעגימענט האט גיקעמפט אין די וואָגעזן, ביי די ערשטע שלאַכטן איז דער פירער פון דער קאָמפּאַניע, אַ הויפּט-מאַן גיפאַלן, האט שטרויס, דער אונטעראָפיציר איבערגינומען פרייוויליק די קאָמאַנדע. אין זיך גיוואָרפן אין פאַרנטיקן פלאַק...

צוויי דרכים

(גידאַנקן צו הנוכּה)

פון **שמואל אסטארזעצער** דיסבורג

פון די אַלע ימים-טובים, וואָס זענין גיוואָרן פאַרשריבן אין דער מגלת-תענית—דאָס איז יענע מגלה, וואו מ-האט פאַרצייכנט אַלע טעג פון נסים און באַפרייאונג פון צרות. כּדי מע זאָל אין די טעג נישט פאַסטן און נישט מספּיד זיין, און וואָס איז שפּעטער בטל גיוואָרן. — זענין אונדז איבערגיבליבן נאר צוויי ימים טובים: חנוכּה און פורים. ס-איז כּדאי זיך אָפּצושטעלן אויף דעם פאַקט און צו פרעגן, פאַרוואָס זענין די אַלע צענדליקער ימים-טובים בטל גיוואָרן, נאר די ביידע זענין גיבליבן? אבער נאך שווערער איז צו פאַרשטיין דעם גיוואַלטיקן חילוק, וואָס אונדזערע חז"ל האבן גימאַכט צווישן די ביידע ימים-טובים אַליין. בשעת פאַר פורים האבן זיי אַריינגינומען אַ באַזונדער ספר (מגלת אסתּר) צווישן די ספרי תּנ"ך און קובע גיווען אַ באַזונדערע מסכת אין ש"ס (מסכת מגילה), בשעת מ-האט גימאַכט אַ דין, אַז די מגילת אסתּר מוז מין פורים צוויי מאָל לייענין און יעדער איז מחויב צו הערן די מגילה ווארט ביי ווארט, האט מין דאָס ספר חשמונאים וועגן חנוכּה בכּלל נישט אַריינגינומען צווישן די ספרי תּנ"ך. פון אַ חיוב דאָס צו לייענין איז גאָר נישט צו רעדן. אין דער גמרא האט מין דעם גאַנצן ענין פון חנוכּה גישאַנקן קים אַפּאָר שורות אין דער מסכת שבת, אַזוי אַגב אורחא. דער חילוק וואַרפט זיך אין די אויגן און ס-פרעגט זיך פאַרוואָס? און אַזוי ווי מיר ווייסן, אַז אַלץ וואָס אונדזערע חז"ל האבן גיטון, איז גיווען מיט אַ טיפער כּוונה, מוז מין זיך דאך פאַרטראַכטן וועגן דעם ענין און פרואוון אַרויסצוגיפינין דעם טעם.

די מלחמת-הקיום, וואָס יידן קעמפן שוין זייט טויזנטער יאָרן, זייט יעקב אָבינו, האט אין פאַרשידינע צייטן אָנגינומען פאַרשידינע פאַרמין. מע קען אבער די אַלע פאַרמין איינטיילן אין צוויי הויפּט פאַרמין, דאָס זענין די צוויי מעגלעכקייטן, וואָס יעקב אָבינו האט גיהאָט פאַר זיינע אויגן בשעת דעם צוזאַמינטרעפן מיט זיין פיינטלעכן ברודער עשו. די צוויי מעגלעכקייטן זענין גיווען דורון אדער מלחמה אויף צוויי אופנים קען מין אַ זאַך אויספירן מיט גוטן אדער מיט בייזן. מע קען דערגרייכן צו אַ זאַך דורך גוט: רייד, דורך בעטן און שתדלנות. אדער דורך קאַמף און גיוואַלט, דורך קלאַפּן אין טיש און פאדערן ביד חזקה. יעקב איז גיווען צוגיגרייט צו ביידע זאַכן. נאר צוערשט האט ער דאך גיפּרואווט מיט גוטן, מיטן דורון. זייט יעקב האט דאָס יידישע פאלק אין זייער שטענדיקן מלחמת-הקיום אויסגינוצט אַמאָל דאָס איינע און אַמאָל דאָס אַנדערע מיטל. די ביידע ימים-טובים חנוכּה און פורים זענין זייער כאַראַקטעריסטיש פאַר די דערמאַנטע ביידע דרכים. חנוכּה איז דער זכר צו די קאַמפן פון די חשמונאים, וואָס האבן דורך מלחמה אויסגיפירט זייערס. פורים אבער איז אַ זכר פון אַ באַפרייאונג דורך בעטן אין שתדלנות.

מיר קענין איצט פאַרשטייען, אַז אויב מ-האט גימוזט די אַנדערע ימים-טובים פון דער מגלת תענית מבטל זיין. ווייל—ווי די גמרא זאָגט – ס-וואלט אויסגיקומין צו מאַכן יעדן טאָג יום-טוב, האט מין די ביידע ימים-טובים, וואָס זענין אַזוי כאַראַקטעריסטיש פאַר דער גאַנצער יידישער גישיכטע, איבערגילאָזט לדורות.

וואָס פאַר אַ קוק האבן אבער אונדזערע חז"ל גיהאָט אויף די ביידע דרכים? אויף דער ש"ה איז נישט שווער צו ענטפערן, חייל אַ סך מאמרי חז"ל גיבן דערויף אַ קלאָרע תּשובה. זיי מאַכן אַ חילוק צווישן דער צייט, ווען ישראל איז גיזיצן אין דעם אייגינים לאַנד און דער צייט. ווען ישראל איז אין גלות. דער דרך פון די חשמונאים איז גיווען גוט אין דער צייט פון די חשמונאים. ישראל איז גיווען אין זיין לאַנד און דאָ איז גיקומין דער שונא און גיפּרואווט מאַכן אַן-איבערקערעניש. דעמלט איז גיווען די צייט צו זאַמלין די כּוחות און צו גיין אַקייגן שונא ביד חזקה. אַנדערש אבער ווען יידן זענין אין גלות, וואו אין דער צייט פון אסתּרן. דעמלט מוז מין נאר גיין דעם צווייטן דרך, דעם וועג פון בעטן און שתדלנות. ג—ט האט ישראל באַשוואוירן — זאָגן די חז"ל — אַז זיי זאָלן נישט מורד זיין באומות אין גלות און נישט גיין מיט גיוואַלט אַקייגן זיי.

און פון דאַנין נעמט זיך דער חילוק אין די באַציאונגין פון די הז"ל צו די ביידע ימים-טובים. מיר ווייסן, אַז די מסדרי המשנה און די חכמי הגמרא האבן שוין גילעבט אין גלות. זיי האבן אויך שוין גיזעען, אַז אַ מרידה אין גלות (אין דער צייט פון בר כּוכבא) ברענגט נישט קיין גוטס. זיי האבן דעריבער גיהאַלטן, אַז די מעשה פון חנוכּה, וואו שיין און בכּבוד זי איז גיווען בזמן החשמונאים, האט נישט קיין ארט אין גלות. אַדרבא דאָס אָפּגעבן זיך מיט אַזעלכע זכרונות קען ביים יינגן דור דערוועקן אַ חשק נאָכצוטון די חשמונאים אויך אין גלות און דאָס וואלט זיי גיבראַכט אין אַ גרויסער סכּנה. זיי האבן דעריבער נישט קיין סך גירעט וועגן די מלחמות פון חנוכּה. און אַפילו דארט וואו זיי האבן יא שוין גירעט פון חנוכּה (דארט אין מס' שבת) האבן זיי נישט דערציילט פון קיין מלחמות נאר פונים נס מיטן אייל און טאַקע דערביי אָנגימערקט דעם גידאַנק פונים נביא, אַז לא בחיל ולא בכּוח כּי אם ברוחי. אַנדערש אבער דער דרך פון פורים. דאַס איז דער דרך, וואָס איז צוגיפּאַסט צום לעבן אין גלות. די מגילת אסתּר זאָלן די יידן אין גלות גוט קענין און דערפון לערינין, אַז נישט מיט בייזן און מיט כּוח קען מין עפּיס אויספירן ביי די אומות, נאר אַדרבא מיט בעטן און שתדלנות אין דער אייבערשטער וועט זיי צוהעלפן זיך צו דערהאַלטן אין דעם שווערן גלות, און עס איבערצולעבן און צו דערלעבן די צייט פון ובאו לציון ברנה ושמחת עולם על ראשם.

שוין דאָ? דער זייגער איז גיוועזן צובראכן. אַ ווילדער ווי האט אָנגיהויבן פריש צו בייסן זיין האַרץ, דעם לעצטן קאָנטאַקט מיט דער דרויסן וועלט, די צייט, האָט ער פאַרלוירן. ער האט דערזעען די שטאָבים, זיי לאַכן דאך פון אים און שטשערין די גאַלדינע ציין. מיט אַ רציחה איז ער צו, זיי אויפגיהויבן און גיוואַלט צושמעטערן. זיי האבן דאך גורם גיוועזן זיין אומגליק, ער האט זיי גיקאַפּיט, גישליידערט, גיהאַקט איינס אין אַנדערן. אבער זיי זענין נישט צו באַשעדיקן, שטאַרקער זענין זיי פון אים, איבערלעבן וועלן זיי זיין פּגירה, זיי זענין אַ משטע-בליך... נאר וואָס שטאַרער האט זיי אָנגיקלאַפּט, אַלס העלער איז גיוואָרן דער מעטאַלינער קלינג, אַלס פרייליכער זייערע קאָליר! זיי פאַלן איינס איבערס אַנדערע אויף דעם באָדן: דאָס קאַטשין זיי זיך אַזוי פאַר גילעכטער, הערסט נישט זייערע קולות פון חוזק, דאָס גאָלדינע גילעכטער? ! צור, אוהו! צורר! צוררר... הווו...

ער איז אַנידערגיפאַלן אָנמעכטיק, די שטאָבּיס האבן אים באַזיגט, אויף תּמיד באַזיגט, אַ כוואַליע פון טרערן האט זיך אַ גאָס גיטון פון זיינע אויגן. יא, דאָס זענין זיינע לעצטע מינוטן. אַ צוקיילטער און צובייילטער ליגט ער דאָ... זיין בלוט רינט אויס... קוים-קוים וואָס דאָס האַרץ קלאַפּט נאך... נאר אַלעמאָל שטילער, שטי—לער— מיט די לעצטע כּוחות האט ער אויסגישעפּטשעט:

— א, ג—ט — — —

און אין דער מינוט איז עס גישעען. די טיר האט זיך גיעפנט!!! אט דאָס איז גיווען דאָס ווארט פון סוד, דאָס פאַרגעסיגע ווארט! מיטן לעצטן בליק פון דעם באַוואוסטזיין האט ער נאך תּופס גיווען: די טיר איז אָפן, כ-בין פריי — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

אויפן צווייטן טאָג האבן זיך אין „ניו-יאָרק אַמעריקען" באַוויזן צוויי נאָטיצן:

„צוליב אומבאַוואוסטע סבות איז אין באַנק-הויז „מ. קרויל עט קאמפּ." שיר נישט גיקומין צו קיין קאַטאַסטראָפע פון אַן-אָפּגיריסינער ווינדע וואָס איז פּלוצים אַראָפּגיפאַלן, קיין מענטשן קרבנות זענין נישט גיווען.

אין קדוש-לבנה-אותיות אויף דער ערשטער זייט האבן גימאלדן: „פּלוצים גישטאָרבן באַנקיר קרויל".

„גאַנץ ניו-יאָרק איז איבערראַשט גיוואָרן צוליבן טויט פונים באַוואוסטן מולטימיליאָנער און באַרימטן עקאָנאָמיסט, וואָס..."

אליעזר שינדלער **מלחמה-זכרונות**

אין דער פּוילישער גימנאַזיע

מ. צעכאַוואל
אַנטוועהפּן
אַ גרוס.

א.

פעלדוועבל קראַכמאַל האט מיר צו ווּיסן גיטון, אַז די גיזונטערע צווישן אונדז וועלן אַריבערקומין אין דער גימנאַזיע, און ער וועט שוין טראַכטן, אַז איך זאָל אויך זין בתוכם. פאַרנאַכט האט מין אונדז איינציקווייז אַריבער טראַנספּאַרטירט אין דער גרויסער מאָדערנער גיביידע פון דער פּוילישער לערן-אַנשטאַלט.

אויף די היגיענישע חוקים איז מין דאָ אין גימנאַזיע אויך נישט שטאַרק מדקדק. די שטרויזעק ליגן דאָ אויך אויף דער פּאָדלאָגע, און פון ריינקייט און זויבערקייט איז נישט פאַרהאַן אַפילו קיין סימן, נאר פאַרט איז דאָ נישט אַזאַ עצבות און מרה שחורה, אַזאַ מלאך-המות-אַטמאָספערע ווי דארט אין סאָקאָל-פאַריין, אין דער פאַרשאָלטינער מתים-אַכסניה. די קראַנקע וואָס ליגן דאָ האבן זיך שוין אַביסל אויסגירוט און זייערע פּנימער און גישטאַלטן זענין נישט אַזוי נוטה-למותדיק ווי די אקאַרשט פונים פראַנט גיקומינע.

ב.

אין די שטובן ליגן צו פופצן ביז צוואַנציק קראַנקע, יעדע שטוב האט איר באַזונדערן סאַניטעטער, וואָס גיט אַכטונג, באַדינט און פּילניוועט די מלחמה-קרבנות. מיט דעם סאַניטעטער פון אונדזער שטוב בין איך גאָר גיך באַקאַנט גיוואָרן. דערהערט, אַז איך בין פון מינכן איז אויף אים גיוואָרן אַ גאַנצע גדולה. ער שטאַמט אַפילו פון עגערלאַנד נאר אויפגיצויגן גיוואָרן איז ער אין אויגסבורג און דארט גיוואוינט ביז אָנהייב מלחמה. זיין פאַמיליע נאָמין איז קאַלבענהייער. איך פרעג אים צי ער איז אַ קרוב מיט דעם עסטרייכישן שריפטשטעלער קאַלבענהייער, וואָס האט זיך אַזוי שטאַרק קונה שם גיווען מיט זיין שפּינאָזאַ-ראָמאַן „אַמאַרדע" נאר דער סאַניטעטער ענטפערט, אַז ניין, ער ווייס נישט, ער האט פון דעם באַרימטן נאָמין-קאָלעגע נאך קיינמאָל גאָר נישט גיהערט.

בכּלל איז מיר סאַניטעטער קאַלבענהייער שטאַרק צופרידן. איך בין דער איינציקער „דייטש" אין זיין אָפּטייל. די אַנדערע זענין מאַדיאַרן, פאַליאַקן, רוטענער, סלאָוואַקן, און ער קען זיך מיט זיי נישט אַנדערש פאַרשטענדיקן ווי נאר אויף שטום-לשון. אין אויגסבורג האט קאַלבענהייער נישט קיין עלטערן נישט קיין קרובים און פאַרט וויל ער ווּיסן, וואָס סע טוט זיך אין דער אַלטער יחוס-דיקער שטאָט דארט ביי די ברעגיס פונים לעך. איך זאָג אים צו, אַז איך וועל אַ היים שרייבן נאך אויגסבורגער בלעטער.

קאַלבענהייער איז אַ הויכער גיזונטער פאַרשוין, אַ זעלנער שבזעלנער. נאר אויפן פראַנט איז ער נאך נישט גיווען, כּסדר דרייט ער זיך אין שפּיטאַלן ווייט פון די שחיטה גריבער.

ער האט שטאַרק תּרעומות אויף די קראַנקע און פאַרוואונדיטע, וואָס זיי ברענגין צו שלעפּן אַזוי פיל כּינים, קאַלבענהייער מיינט, אַז ווען אים זאָל אויסקומין צו זיין אַפילו אַ גאָר לאַנגע צייט אין פעלד וואלט ער אויך קיין לייז נישט גיהאַט.

ג.

דער דאָקטאָר איז אונדז מבקר-חולה צוויי מאָל אין טאָג. אין דער פרי און פאַרנאַכט. נאַכמיטיק קומט דער פּוילישער מלחמה גלח. ער טעניט לאַנג, ברענגט אונדז ידיעות פון די בלעטער. די פאַליאַקן ווילן פון אים גיוואר ווערן ווען די מלחמה וועט שוין אויפהערן, ער גיט זיי אויף דעם נישט קיין תּשובה, נאר דערציילט זיי וועגן די גבורות וואָס די פּוילישע לעגיאָנין באַוויזן אויפן פראַנט אין דער מלחמה קייגן מאָסקאָל. און וויפל כּבוד-צייכנס די לעגיאָנערן האבן שוין באַקומין פּ'נים קיסר פראַנץ יאָזעף — מיט די מאַדיאַרישע שפּעלעך זיינע. ווייס דער גלח נעבעך גאָר נישט, וואָס אָנצוהייבן, זיי קענין נישט קיין פּויליש, ער פאַרשטייט נישט קיין מאַדיאַריש, קוקט ער אויף זיי ווי אַ האָן אין בני אדם, פון די רוטענער איז דער גלח אויך נישט מקבל תּענוג, צווישן אים און זיי איז אַ מחיצה פון חשד און שנאה. מיט מיר אונטערהאַלט ער זיך גאַנץ פריינטלעך.

דאָס ערשטע מאָל האט ער צו מיר גיהאַט טענות: ס-טייטש, אַ גאַליציאַנער ייד, זאָל נישט קענין קיין פּויליש. נאר אַז איך האב אים דערציילט, אַז איך בין פון קינדוויז אויף אין דייטשלאַנד האט ער מיר „מוחל גיווען דעם חטא"...

דער פעלד-גלח רעט אַפילו אַ צוהרגיט דייטש נאר מיר פאַרשטייען זיך נישט-קשהדיק. איינמאָל האב איך מיך אַפילו דערוועגט אים צו פרעגן וואָס יוחנן דער טובלער און דער נוצרי, וואלטן גיזאָגט, ווען זיי דערזעען אים,—זייערס אַ דינער — אין אַן אַפּיצירישער מלחמהדיקער הלבשה...

ד.

היינט האב איך באַקומין דאָס ערשטע מאָל בריוו פון דער היים. גאָר נישט קיין פרייליכע ידיעות. מיין ברודער שלום מוז איצט אויך גיין אין פעלד אַריין. מאָביליזירט מין שוין הייסט דאָס די ניינצן יעריקע. די שוועסטער מיינע העלפט אין יידישן שפּיטאָל, איצט אַ מלחמה-לאַזאַרעט מיט פאַרוואונדיטע פונים מערב-פראַנט. די שוועסטער וויינט אין אירע בריוו. דאָס ריינע זויבערע קראַנקהיים איז פאַרוואַנדלט גיוואָרן אין אַ שעכט-הויז און די דאָקטוירים דרייען זיך אַרום ווי די קצבים מיט איינגיבלוטיקטע פאַרטעכער. אַ גרופּע יידישע קראַנקנשוועסטערן זענין אַוועק פרייוויליק קיין עלזאַס-לאָטרינגין און דער יינגער רב ד"ר ב. איז אויפן פראַנצויזישן פראַנט אַלס מלחמה-ראַבינער פון דער ביירישער אַרמיי.

ה.

אַ פריינט שרייבט מיר, אַז אַ סך באַקאַנטע זענין שוין גיפאַלן.

איינער פון די ערשטע קרבנות איז גיווען אונדזער באַליבטער מאַקס שטרויס, דער לערער פון אוהל-יעקב. דעם זעקסטן טאָג פון דער מאָביליזאַציע איז ער אַוועק אויפן מערב-פראַנט. ער איז גיווען אַ גרויסער יראי-שמים. אין פעלד איז אים אַ סך מאָל אויסגיקומין צו ליידן הונגער נאר קיין טריפות האט ער נישט גיוואלט טועם זיין. זיין רעגימענט האט גיקעמפט אין די וואָגעזען, ביי די ערשטע שלאַכטען איז דער פירער פון דער קאָמפּאַניע, אַ הויפּטמאַן גיפאַלן, האט שטרויס, דער אונטעראָפיציר איבערגינומין פרייוויליק די קאָמאַנדע. אין זיך גיוואָרפן אין פאַרנטיקן פלאַק...

קאַרפּאַטן תּרע"ה

זעלנער גראָבן גריבער
שאַנצן טיף אין שניי,
זיי גראָבן גיך
איידער די נאַכט
וועט אַריבער...
זיי אַרביטן מיט שרעק
און אויסטערלישן וויי...

ריין איז דער שניי,
ווייס ווי קרישטאָל.
נאר אַ סך מאָל,
ווי אויף יאַטקע-קלעצער
גלאַנצן פלעקן . רויטע...
קאַלוזשיס בלוט
פון זעלנער טויטע...

א. המאירי / די לעבידיקע חנוכה־לאמפ

א.

כ־וועל פרואוון אמאָל זיך אויסטון פון מיין ליטעראַרישקייט און איבערגעבן די פאַקטן אַזוי ווי זיי זענין.

נישט ווי די צייטונגין האבן וועגן זיי דערציילט. ניין. די צייטונגין האבן גישריבן ליגנט פאַרדרייט דעב ענין און אים גיפעלשט.

• •

אין די אקאפיס איז עס גיוועז. אין צווייטן יאָר פון דעם מלחמה־ווינטער.

דעם פערטן סעפטעמבער איז ער שווער פאַרוואונדיט גיווארן, און אזוי ארײנגיפאַלן אין דער פראַנצויזישער גיפאַנגינשאַפט. צוויי מעת-לעת גיליטן מוראדיקע יסורים, גישטארבן איז ער אין אַ פויערישער שטיב אין דערפל אייבערהיטן אין עלזאַס. אין דעם טאָג ווען שטרויס ז"ל איז אַוועק אין פעלד אַריין האט ער אָנגישריבן א קורצע צוואה, ער גייט אין דער מלחמה מיט בטחון צום באַשעפער דעם רבין כל הנשמות, בידך אַפקיד רוחי, וואָס דער אייבערשטער וועט מיט אים טון, וואו ער וועט אים פירן. אַלץ וועט ער מקבל זיין באַהבה, און אַז אים וועט אַפילו באַשערט זיין צו פאַלן אַ קרבן וועלן זיינע לעצטע ווערטער זיין: יהי שם השם מבורך מעתה ועד העולם. אַלץ וואָס ער פאַרמאָגט לאזט ער איבער זיין הייסגיליבטער מוטער, השם-יתברך זאל זי תמיד היטן און באַשיצן, ווען זיינע תלמידים און תלמידות — די קינדער פון אהל-יעקב — האבן גיהערט, אַז זייער הארציקער לערער איז גיפאַלן אין דער מלחמה האבן זיי אַלע גיוויינט. ווי לאַנג איז ער האט מיט אונדז גילערנט תהלים. סך-הכל עטלעכע חדשים. אין היינט?

הַיְסֻפַּר בַּקֶּבֶר חַסְדֶּךָ,
אֱמוּנָתְךָ בָּאֲבַדּוֹן
הֲיִוָּדַע בַּחֹשֶׁךְ פִּלְאֶךָ,
וְצִדְקָתְךָ בְּאֶרֶץ נְשִׁיָּה? — —

ו.

אויפן רוסישן פראָנט איז גיהרגיט גיווארן דער כעמיקער נפתלי הלוי אַ זון פון דעם שוחט און חזן ר' יהודה הלוי. זייער דירה איז גיווען אַ מקדש-מעט, אַ בית פתוח לרוחה. ערב ובוקר האט מין דארט גידאַווינט מיט מנין. קיינער איז נישט אַרויס הונגעריק און אומגיטרייסט פון זייער שטוב. דער קול-התורה האט דארט גיקלונגין אַ גאַנצן טאָג. יעדער פאַרוואָגלטער מזרח-ייד, יעדער מר-נפש, האט דארט גיפונין אַ מקום-מקלט. ביי די הלויס האט אויך באַקומין זיינע ערשטע ידיעות דער קאַטוילישער אַרצט און שריפטשטעלער ד"ר ווייגל.

דארט האט דער גרויסער אוהב-ישראל גילערנט עברי, תנ"ך און דערנאָך גמרא. דארט האט ער זיך באַקענט מיט אונדזערע תפלות, שבתים, יום טובים און מנהגים, מיט דעם אַצילותדיקן תורה-לעבן פון גיהויבינע נשמה-יתירהדיקע יידן.

דארט האט ד"ר ווייגל זוכה גיווען צו שעפן פון אַן אמת-יידישן קוואַל. אין הלויס שטוב איז גילייגט גיווארן דער יסוד צו ד"ר ווייגלס קידוש-השם-אַרבעט, צו זיינע כתבים „יידישע העלדן" און צו זיין באַרימט ספר „דאָס יידנטום".

נפתלים עלטערן — אייניקלעך פונים מהר"ל מפראָג — האבן גיהאַט אַ שטאַרקע השפעה אויף דעם ד"ר ווייגל און אַדאַנק זייער ריינער הייליקער סביבה איז פון דעם בייערישן קאַטאליק גיווארן אייגער פון די איידלסטע חסידי-אומות-העולם. — ווי ס-האט אויף אים נאך מיט יאָרן צוריק עפנטלעך מעיד גיווען אונדזער ד"ר נתן בירנבוים.

(סוף פון דעם פרק — זע ב"י נומער 81)

אין יענער צייט האט שוין די חיה אין מענטשלעכער גישטאַלט אָנגיהויבן אויספירן איר אויפגאַבע: רצחענין און אָפּשפּעטן פון מענטשלעכע יסורים נישט גינייטערהייט, נישט מחמת מצוות מלחמה, נאָר לשמה: צוליב דער רציחה אַליין, צוליב דעם „שכרות" פון מעסער.

„צוליב דעם תענוג פון יענימס יסורים".

נישט פון פילאזאפיע-וועגן באַמערק איך עס, נישט פון ליטעראַטור-וועגן נאר צוליב אַ פירוש. כדי צו דערגיין עפּיס אַן-ענין: צוליב וואָס האט זיך דער אויבער-לייטנאַנט עריק שטובניאַ אַרומגידרייט די גאַנצע צייט ביין און אויפגירעגט און גיזוכט אַ גילעגנהייט צו גיפינין צווישן אונדז עפּיס אַ חטא, אדער אַ-זלעגטן זינדיקער, כדי ער זאל אים קענין ארײנרוקן עפּיס אַן-אויכערגיוועגלעכן עונש?

שוין עטלעכע חדשים שטיל אויפן פראָנט. דער שניי פאַרדעקט די גאַנצע געגנט מיט אַ צווייט מעטערדיקן פעלץ און מ-קען זיך נישט רירן פון אָרט.

און אין אַזאַ לאַנגוויילעקער צייט—זוכט זיך דער אויבערלייטנאַנט עריק שטובניאַ אַן-ענין.

און נישטאָ קיין אינטעריסאַנטערער ענין — פון יענימס צער, ווען יענער קירטשיט זיך פון ווייטאָק.

מע זאָגט ס-איז אַ סלאַווישע אייגנשאַפט. לאַוו דווקא, ס-איז אויך אַ מאַדיאַרישע און כ-האב מורא: אפשר איז עס גאָר אַן-אַלמענטשלעכע.

ווי ס-זאל נישט זיין דער לעצטער באַפעל פון גענעראַל פאָן גרוילּיכן – האט שטאַרק ציגיהאלפן אין דער זאַך. אויבערלייטנאַנט שטעניא דער דאזיקער באַפעל איז אַרויס אַ קייגן די, וואָס אַנטלויפן אין די פיינטלעכע אקאפיס. דער באַפעל זאָגט:

„יעדער ס-כאַפּט אַזאַ בוגד ביים אַנטלויפן, זאל ער אים באַשטראָפן גלייך אָן משפט, מיט וועלכע שטראָף ער וויל און אין וועלכער פאַרים ער וועט זיך אויסקלייבן. אַחוץ טויט-שטראָף, וואָס גיהער צום קריגס-געריכט".

אַזאַ באַפעל איז פשוט גיווען אַ ווילדע מציאה, פאַר דעם אויבער-לייטנאַנט עריק שטובניא.

— „אין וועלכער פאַרים ער וועט זיך אויסקלייבן".

אוי, פאַרשידינע פאַרמין האט אויסגיקלערט דער שטן!

— „ווער ס-כאַפּט אַזאַ בוגד" —

איז פאַראַן עפּיס לייכטערס? — כ-בעט אייך: יעדן טאָג קען מין כאַפּן אַזעלכע בוגדים, אויב מע וויל נאר.

און דער אויבערלייטנאַט האט גיוואלט און גיפונין.

ער האט גיפונין דעם פרייטער חיים יוסף דוד.

חיים ייסף דוד — דאָס איז בכלל אַ ליכטיקער נאָמען. פאַראַן אַ מקום אויף אָפּשפּעטן.

און בפרט ביי אַזאַ משונהדיקע בריה, ווי חיים יוסף דוד, דעם ישיבה בחור. פרוש, וואָס דאַוונט יעדן טאָג אין תפילין, קוקט אַריין אין אַ יידיש ספר ביי מנחה, און גייט שטענדיק אַרום מיט אַ פריילעך פנים און דבקות של שמחה פון די פאַרצייטישע חסידים. דאָס דאזיקע פריילעכע פנים האט אָפּגיגעסן די לעבער פון אויבערלייטנאַנט עריק שטובניא. האט אים אָפּגיגעסן ווי עסיק פרעסט אויס די אויגן. האט אים אָפּגיגעסן, ביז ער איז אַמאָל צו אים צוגיגאַנגין און גיזאָגט:

— פרייטער חיים יוסף דוד, פאַרוואָס ביסטו שטענדיק אַזוי אויפגירוימט? צי מיינסטו טאַקע, אַז די מלחמה איז עפּיס אַ שפילעכל? האַ? צו וואָס ווייזט די, צו אַלדי רוחות אַזאַ פריילעך נאַריש פרצוף?

חיים יוסף דוד האט גיענטפערט גאָר פשוט:

— ווי זאל איך מיך נישט פרייען, עקסעלענץ, און די מלחמה איז נאר גיגעבן גיווארן, כדי צו ריינין די מענטשן.

— וואָס, צו ריינין? — האט ער גיפרעגט באמת מיט אַ נאַריש פרצוף.

— יסורים מאַכן ריין דעם מענטש, עקסעלענץ, יסורים מאַכן ריין, מאַכן ריין — —

דער אויבערלייטנאַנט האט אים נאך דעם דאזיקן פירוש אויך נישט פאַרשטאַנין. אבער ער האט זיך איבער עפּיס פאַרטראַכט, ער איז גישטאַנין און גיטראַכט און שטיל איבערגיקייעט זיין גידאַנק:

— איך וועל דיך בקרוב ריין מאַכן.

און זיין בלוט האט שוין גיקאָכט און זיינע הענט האבן שוין גיציטערט פון דעם דערהויבינים תענוג.

און ער האט שוין גיזעען, מיט רוחניותדיקע אויגן — ניין, ניין, נישט מיט רוחניותדיקע אויגן, נאר פראָסט מיט פליישיקע אויגן האט ער גיזעען און מיר האבן אויך גיזעען, מיר אַלע האבן גיזעען, מיט פראָסט פשוטע אויגן האבן מיר גיזעען — און אַ ביסל גיחלשט. אַ ביסל גיחלשט — און נישט מער. גיחלשט — זאבער מיר האבן נישט גיביסן די הויט, נישט גיהרגיט איינער דעם אַנדערן, און נישט משוגע גיווארן.

ניין.

בלויז גיחלשט — —

ב.

צומארגינס איז גיווען חנוכה.

חיים יוסף דוד האט נישט פאַרגעסן אָנצוצינדן חנוכה-ליכט. ער האט אָנגיצינדן די ליכט, גימאַכט א ברכה און גיזונגין. גיזונגין מיט דבקות, בנעימותדיק, הייליק, מיט עליות נשמה.

מיר זענען גיזעסן אין טויטן-גרוב, אין דער אקאפע ניזעסן אַרום אים. זיך אין אים איינגיקוקט און זיך איינגיהארכט אין זיינע זמירות. — און ער האט גיזונגין, גיזונגין מיט פנימיות, מיט גרויסער אַהבה, מיט רחמים — מיט אייביקייט.

פלוצלינג איז ארײנגיקומין אויבערלייטנאַנט שטובניא.

מיר זענין אַלע אויפגישפרונגין און סאַלוטירט — חיים יוסף דוד האָט אים נישט גיזעען, נישט גיפילט זיין ארײנקומין און נישט אויפגיהערט צו זינגין.

מיר האבן גיזעען, ווי די גראבע אויגן פון אויבערלייטנאַט, ווערן וואָס אַמאָל רויטער, ווי זיין פנים לויפט אָן מיט בלוט און ווי זיינע הענט ציטערן.

ער איז אַרויסגיגאַנגין מיט אַ באַשלוס, דאָס האט מין דערקענט:

ער איז אַרויסגיגאַנגין מיט אַ באַשלוס.

און כמעט אַלע האבן מיר שוין גיוואוסט, אַז חיים יוסף דודס גורל איז שוין באַשלאסן.

און אַ טאָג, אין אָוונט, האט מין חיים יוסף דודן איינגיזעצט אין אַרעסט.

און אין דער אייגינער נאַכט האט מין אים גיבּרענגט גישלאָסן אין קייטן.

דער אויבערלייטנאַנט אַליין האט אים גיברענגט.

און דערנאָך דער שרעקלעכער קלאַנג. „אויבערלייטנאַנט שטובניא אַליין, בכבודו ובעצמו, האט גיכאַפּט דעם ג פרייטער חיים יוסף דוד אין דער רגע, ווען ער איז גילעגן אויסגיצויגן אויף דער ערד און אָנגיהויבן צו קריכן צו די פיינטלעכע אקאפיס.

און יעצט וואָס?

יעצט — די שטראָף, אָן משפט, לויט באַפעל.

נישט קיין טויט-שטראָף, פאַרשטייט זיך. סתם אַ שטראָף.

מיר זענין אַלע בלאַס גיווארן צוליב דער בלויזער השערה פון דער שטראָף, מיר זענין אַלע בלאַס גיווארן און אונזערע הערצער האב אָנגיהויבן קלאַפּן ווי קאַליעדיקע זייגערס.

דער אויבערלייטנאַנט האט אַרויסגיגעבן אַ שטרענגין באַפעל: אָן רעש! נישט מאַכן קיין גירודער! שטיל! רואיק! שווייגן! באמת פאַר אונדז אַ חרפה, אַ חרפה און אַ שאַנד, אַז ס-גיפינין זיך צווישן אונדז אַזעלכע ברואים, וואָס ווילן זיך פאַרקויפן צום פיינט, אַזאַ חרפה דאַרף בלייבן בכ"ד, צווישן זיך. און צווישן זיך וועט מין באַשטראָפן דעם בוגד.

און צווישן זיך האט דער אויבערלייטנאַנט שטובניאַ אַריינגיברענגט דעם „בוגד" אין אונדזער בשותפותדיקער שטוב אַריין, אַוועקגישטעלט אים ביי דער וואַנט. און פאַר אונדז גיהאַלטן אַ רעדע. — מיר האבן נישט גיהערט וואָס ער האט גירעט.

אונדזערע אויערן זענין גיווען פאַרשטאָפּט מיט שמוץ, מיט אט דעם מענטשלעכן שמוץ, וואָס האלט דאָ רעדיס, מיט חוצפה אין נאָמין פון דער גירעכטיקייט. יושר און העלדנמוט.

מיר האבן נישט גיהערט—נאר עטלעכע ווערטער זענין אונדז איבערגיוואַלט אַריין אין די אויערן:

— אויב יסורים מאכן ריין דעם מענטש — האט ער גיזאָגט—אויב זיי מאַכן ריין, אַזוי ווי דו האסט מיר גיזאָגט מיט גרויס שמחה, חיים יוסף דוד — גיב איך דיר יעצט די מעגלעכקייט זיך ריין צו מאַכן. און כ-וועל געבן דווקא אַ יידישע מעגלעכקייט. לויט דיין גייסט מקיים צו זיין אויך אַ מצווה. נו, פילסטו דיך שולדיק חיים יוסף דוד?

חיים יוסף דוד איז גישטאַנין גיבונדן, ווי אַ גנב און אים נישט גיקוקט אין פנים אַריין, נאר א יף דער ערד. אויף דער פינצטערער ערד און גיזאָגט כמעט בנעימותדיק:

— פאַרן מלך מלכי המלכים – יאָ, אבער פאַר דיר, פאַר אַ בשר ודם, עקסעלענץ — ניין.

— וואָס ? ? – האט דער אויבערלייטנאַנט גיגעבן אַ גישריי מיט אַ ווילד גילעכטער — וואָס ? ? פאַר מיר נישט ? גוט. גוט. אויב אַזוי, חיים יוסף דוד, זאָלסטו דיך ריין מאַכן, פאַר דיין ג—ט. יעצט זאָלסטו דיך ריין מאַכן, חיים יוסף דוד. איך וועל דיך נישט טויטן, ניין, צו דעם האב איך נישט קיין באַפעל און דערלויבּיניש. כ-וויל עס גאָרנישט אויך. כ-וויל דיך נאר מטהר זיין, ריין מאַכן.

— דו. חיים יוסף דוד וועסט אָנצינדן דיינע ליכט.

— יאָ – האט גיזאָגט חיים יוסף דוד.

— און דו וועסט הויך אַ ברכה מאַכן.

— יאָ.

— און דו וועסט דיך ריייניקן פון דיינע זינד.

און אויף זיין שנעלן באַפעל, איז ארײנגיקומין אַ סאלדאַט מיט אַ פולן עמער סמאַלע. סמאַלע, נאך כמעט קאכידיקע. מ-האט אַוועק גישטעלט דעם עמער נעבען חיים יוסף דוד, מ־האט אים אויפגיבונדן די הענט און דער אויבערלייטנאַנט האט באַפוילן:

— טונק אייןביידע הענט! די פינגער!

חיים יוסף דוד, ווייזט אויס, האט נישט גיוואוסט, וואָס דאָס איז פאַר אַ מין סמאַלע. ער האט נישט גיוואוסס, צי זי איז הייס אדער נישט, ער האט גאָרנישט גיוואוסט, חיים יוסף דוד.

ער האט אייגיטונקט די פינגער, ביידע הענט — — און אַרויסגילאזט אַ שטילן, ביטערן קרעכץ, וואָס האט גימאַכט אויפשוידערן אַלע הערצער.

— שווייג. ברודיקער הינט! פאַרמאַך ס-מויל פאַררעטער, ניקאַלאַיס חבר! — וואָס האסטו גימיינט ס-איז האניק?

חיים יוסף דוד איז גישטאַנין און זיינע ביידע הענט איינגיטונקטע אין קאכידיקע סמאַלע האבן זיך גישאקלט, גיציטערט, זיך גיקורטשיט אין יסורים און שרעקליכע ווייטאָגן אין זיין פנים האט זיך אויסגיקרומט ווי ביי אַ מוראדיק גישפענסט.

— עקסעלענץ — האט ער גיזאָגט כמעט חסר-דעה—דאָס טוט ווייי, זער וויי, עקסעלענץ.

— הויב אויף די הענט! אין דער הויך! — האט גישריגן דער אויבערלייטנאנט – ביז צום קאָפּ! די דלאַניעס אָפן, גלייך, אויסגיצויגן! נאָך! אַזוי. און יעצט שטעל דיך צו דער וואַנט. אויף הינטערוויילעכטס! אַזוי. און יעצט אינפאַנטעריסט (סאלדאַט) קאַלמאַר! בינד צו די הענט צו דער וואַנט! זיי זאלן זיך נישט רירן. אינפאַנטעריסט קאַלמאַר האט אַריינגיקלאַפּט פיר נעגל אין דער

וואַנט, צו צוויי נעגל אויף יעדער האַנט, האט אריינגיטון די הענט צווישן די נעגל און צוגיבונדן מיט דראָט.

אזוי איז ער גישטאַנען חיים יוסף דוד — — ווי אַ מנורה, א צווייערדיקע מנורה, און אין שפּיץ פון ביידע רערן אכט שוואַרצע ליכט — חוץ די גראבע פינגער — איינגיטונקט אין סמאלע.

מיר האבן גיוואוסט וואָס ס-וועט נאָכקומין און אייציקווייז זיך גיוואלט אַרויסשאַרן פון צימער.

דער אייבערלייטנאַנט האט אבער גיגעבן אויף אונדז אַ דונער מיט א מוראדיק קול:

— נישט רירן זיך פון ארט, גימיינע באַנדע! — פאַר וועמין באַשטראָף איך דען דעם בוגד, אויב נישט פאַר אייך, כדי — — כדי איר זאלט זעען און וויסן! — און יעצט האט ער זיך אויסגידרייט צו חיים יוסף דודן — מאַך די ברכה!

און אין דער דאזיקער רגע האט חיים יוסף דוד זיך נישט אומגיקוקט אויפן אויבערלייטנאַנט. אין דער רגע האט קיין אויבערלייטנאַנט נישט עקזיסטירט. פאַר חיים יוסף דודן, ער האט אויסגידרייט ס-פּנים צו אונדז און גיזאָגט שטיל, מיט אַ טרויעריק קול אבער כמעט זינגענדיק, אין יידיש:

— דאָס איז מיר גיקומין, ווייל כ-האב פארגעסן דעם טאָג פון חנוכה איך האב אויך פאַרגעסן, אז נעכטן איז שוין גיוועזן דער זיביטער טאָג און איך האב אים גירעכנט פאַרן ערשטן, זיך טועה גיוועזן מיט אַ גאַנצע וואך, דאָס ערשטע מאָל אין לעבן פאַרגעסן איר האט אויף מיר רחמנות? זייט זיך אויף מיר נישט מרחם. איך לייד, לייד. —

דער אויבערלייטנאַנט האט אָנגיריבן א שוועבעלע און אָנגיצינדן די פינגער. די פינגער פון חיים יוסף דוד האבן גיברענט און ער האט גירעט, גירעט ווייטער:

— איך לייד, לייד, דער ווייטאָג גייט דורך די פינגער ביז צום מוח. דער מוח סוט וויי, דער זכרון טוט וויי, ווייל כ-האב פאַרגעסן א מענטש טאָר נישט פאַרגעסן, מיין פריינט, חנוכה אָוודאי נישט. חנוכה איז אונדזער יום-טוב פון מלחמה. דער יום-טוב פון אייבערשטנס מלחמה. און אין דער דאזיקער מנוולתדיקער מלחמה האבן מיר פאַרגעסן די ג טלעכע מלחמה, מתתיהו כהן גדול. ניין, נישט אין חלום האב איך אים גיזעען, נאר מיט מיינע אויגן. דאָ, אויפן פאַרפרוירינים פענצטער האב איך אים גיזעען, צווישן די בלומין, צווישן די בלומין פון פראסט. פון אייז — קוקטס, א דארט שטייט ער — — ער ווארט אויף מיין ברכה. איך וועל מאַכן די ברכה און איר זאלט מיר נאָכזאָגן: אמן — —

און חיים יוסף דוד האט אָנגיהויבן די ברכה.

איר האט גיזונגען, גיזונגען די ברכה, מיט א הייליקע נעימותדיקייט מיט דבקות, מיט צער מיט אַ ברענינדיק דורכזיכטיק פנים מיט טרערן פון אַ קינד, מיט אייביקייט. —

די פינגער ברעגין זיך אייניציקווייז אָפּ, און חיים יוסף דודס פנים פלאַמט ווי אַ הייליק פייער. און מיר אלע. מיר — — ס-בלוט האט אונדז גישווענקט דעם קאָפּ, מיר האבן זיך אָנגילענט אין דער וואנט און איינער נאך דעם אנדערן גיחלשט.

חען מיר האבן זיך אויפגיכאַפּט איז שוין חיים יוסף דוד נישט גיוועזן צווישן אונדז. לויט אַ באַפעל האט מין אים ערגיץ וואו אוועקגיטראָגן, אפשר אין אַ שפּיטאָל אריין און אפשר אויף אַ בית עולם. מיר האבן אים מער נישט גיזעען.

צומארגנס אין דערפרי האט אונדזערס א חבר מיט אַרויט און צוגלייך בלאס פנים אונדז צוגישלעפּט צום גיפרוירינים פענצטער. וואָס איז גיווען פול מיט אייז-בלומין און ארנאמענטן. מיר האבן נישט גיגלויבט אונדזערע אויגן. צווישן די אייז בלומין אויף איין שויב, האבן מיר דערזעען דאָס בילד פון אַן-אַלטן ייד.

א ציטער האט אונז אָנגיכאַפּט.

מיר זענין גישטאַנען ווי צוגינאָגלטע און זיך איינגיקוקט.

— ער אַליין האט עס גימאָלט — האט גיזאָגט איינער פון אונדז.

— שוטה! — האט גיזאָגט א צווייטער — דאָס איז דען אַ בילד גימאַכט דורך אַ האַנט?

או ... יר אַלע האבן אין דער רגע פאַרגעסן — אַז חיים יוסף דודס הענט, זענין גאָר קיין הענט נישט גיוועזן.

חיים יוסף דודס הענט זענין אויפגיגאַנגען צו דער קדושה פון אַ מנורה...

שמונים לגבורה

פון ישעי׳ כלאַדניק

אַז מע ווערט אַלט אַכציק יאָר, הייטש עס דערגרייכט צו גייסטיקער שטאַרקייט, ווייל נאָכן איבערלעבן אַזוי פיל יאָרן, ווערט דאָס גייסטיקע גישאַטאַרקט איבער דעם קערפּערלעכן. איך מיין, אַז אויך ביים היינטיקן אַכציקסטן נומער פון ב״י קאָן מין דרייסט זאָגן, אַז דאָס זשורנאַל האט דערגרייכט צו אַ הויכער רוחניותדיקער מדרגה.

ווער קען דאָס באַלד וויסן אָפּצושאַצן ניין יאָר בית-יעקב-זשורנאַל? ווער פילט דען ס־חשבות פון אַזאַ דרייסטער אַרביט במשך די שווערסטע יאָרן פון אונדזער לעבן? אבער פאַרט איז שוין ב״י-זשורנאַל אַבן שמונים און מיר ווייסן ווער דער „עקשן״ איז! ער דערציילט לעצטנס גאָרנישס ווי אַזוי ער פירט די אַרביט אין אַזאַ שווערער, ביטערער צייט. ער לאזט זיך נישט בייגן און נישט ברעכן און אט האבן מיר ווידער אַ שטיקל יום-טוב.

ווען מיר אבסערווירן אַ ביסל דעם תוכן און די פאַרים פון זשורנאַל, זעען מיר ווי סיסטעמאַטיש עס שטייגט דער ניוואָ פון זשורנאַל. אַז עס איז אַ נחת אים צו נעמין אין דער האַנט אריין. יעדים אַרטיקל יעדער שיר און בכלל אויף אַלץ רוט אַן-אמת-יידישער חן. אַלץ ציט די יניקה פונים אַלטן תורה-קוואַל, וואָס איז בלתי תכלית און תמיד זאַפטיק, רעט צו דער נשמה און אָן גוזמא איז ב״י-זשורנאַל טאַקע דער האַרציקסטער פריינט פון דער יידישער טאכטער!

א, חען אַלע עלטערן פון די צענער-טויזנטער ב״י-שילערנס וואלטן דאָס פאַרשטאַנין, ווען אַלע בנות-חברות וואלטן זיך אָפּגיגעבן אַ דין וחשבון וואָס ב״י-זשורנאַל איז פאַר זיי, וואלט זיכער נאך די אַרביט פון דער רעדאקציע בעסער אויסגיזעען און אפשר איז שוין צייט, אַז מע זאל אַ ביסל אַנדערש זיך באַציען?!

איך ווינטש דעם רעדאַקטאר זוכה צו זיין אַליין צו ווערן אַ בן-שמונים און האָבן אמת נחת פון זיין מסירת-נפשדיקער אַרביט!

אַ ווארט וועגן אונדזער שול-בוך „די יידישע נשמה״

פון פייגע ראַטנבערג (לערערן אין ב״י אין יאַריסלאַוו)

אַ גרויס חידוש איז, וואָס ביז אַצינד האט זיך ווייניק אַרויסגיזאָגט אונדזער לערערשאַפט וועגן דעם אַזוי וויכטיקן שול-בוך „די יידישע נשמה״. גראָד מיר לערערנס, וואָס האבן זיך ביז היינט אַזוי שטאַרק גיקוועלט אין א פאַסנד לייען-בוך פאַר אונדזערע תלמידות, דאַרפן זיין די ערשטע דאנקבאַר דעם פאַרלאַג „בית יעקב״ און דעם מחבר ה׳ שינדלער פאַר דעם דערמאַנטן בוך, וואָס איז אַן-אויסדרוק פון אַן-אמת-גוטער פּעדאַגאגישער אַרביט. פון מיין פּראַקטיק, וויל איך אָנווייזן אויפן חשיבות פונים בוך און וויל מער אונטערשטרייכן דעם פּעדאַגאגישן מאמענט אין דער „נשמה״.

ווען אפילו מע קען נישט דעפיניטיוו זאָגן פאַר וועלכן קורס דאָס בוך קאָן גינוצט ווערן, האט עס אבער טאַקע די מעלה, אַז פאַר קינדער פון 10 ביז 15 יאָר איז דאָס פאַרשידינע מאַטעריאַל צום אויסקלייב פאַר דער לערערן. די לייכטע שאַפונגען ווי למשל „די בלאָע לאַנקע״ „דריי מיידלעך״ „גיטרייער הונט״ „קינד און פייגעלע״ „זינד און שטראָף״ וכדומה קענין גוט פאַרשטיין און א סך הנאה האבן פון זיי די קינדער פון די יינגערע קורסן. ווידער פאַר די רייפערע קינדער זענין זייער באַלערנד אין אַ גרויס תענוג אַזעלכע שירים און לייען-שטיקער ווי „דער זעלנער״ קידוש השם״ „אַז דיין פיינט וועט פאַלן״ „ערלעכקייט״ „דאָס בילד פון משה רבינו״ „כותל מערבי״ „גלות השכינה״ אין יעדן שיר און אין יעדער אַנדה און שמועס זענין אריינגיוויקלט גאַנצע פּראָבלעמין וואָס ערזעצן א גאַנץ סך די דת-לעקציעס.

אין אַפּאַר שורות איז מין גאָרנישט בכוח אָפּצושאַצן ס-חשיבות פונים בוך און איך בין זיכער, אַז ווען אַלע לערענס, וועלן איינפירן אַבליגאַטאריש דאָס בוך, ווי עס פאַרלאַנגט די צענטראַלע, וועלן מיר זיכער דערגרייכן א סך פּעדאַגאגישע נצחונות.

די טראַגעדיע דרייפוס

בנימין מינץ

אָנגיהויבן האט זיך עס אויף די בינע-ברעטער, ביים שיין פון קינקיעטן, אויפן לייוונט פון עקראַן און אין דער קלאַנג-פילם מאַשין.

אַלטע גישפּענסטער, וועגן וועלכע מיר האבן גימיינט, אַז זיי זענין שוין לאַנג טויט, האבן אויפגילעבט און ווי אומהיימלעכע שאָטנס גישראָקן טויזנטער צושויער. טויזנטער אַנדערע האבן זיך אבער צוזאַמינגיקורטשיט, הערנדיק די דונערנדיקע שטימין פון די הערא\ישע קעמפער פאַר גירעכטיקייט, אמת און מענטשלעכקייט.

אָנגיהויבן האט זיך דער שטורם אין פאַריז, וואו אַ טעאַטער האט גיוואָגט אויפצופירן אַ דראַמע וועגן דער טראַגעדיע דרייפוס. פון טעאַטער האט זיך דער שטורם איבערגיטראָגן אויף די עמודים פון דער פּרעסע און פון דאַנין אויף דער גאַס. ווי מיט דרייסיק יאָר צוריק, האט זיך פראַנקרייך צוטיילט אין צוויי באַקעמפנדיקע זיך לאַגערן: דרייפוסאַרן און אַנטידרייפוסאַרן. ס־האט גיהאַלטן ביי ערנסטע אַרויסטרעטונגין און דאָס שטיק איז פאַרבאָטן גיווארן.

פון פאַריז האט זיך עס צוטראָגן איבער אַלע הויפּט־שטעט פון אייראָפּע. ס-איז גישאַפן גיווארן אַ קלאַנג-פילם און הונדערטער טויזנטער מענטשן זענין מיט אַ פאַרכאַפּטן אָטים גיזעסן און זיך צוגיהערט צו די „געריכט-פאַרהאַנדלונגין״, ווי צום סענסאַציאָנעלסטן קרימינעלן ראמאַן.

וואָס אַזעלכיס האט אין זיך די דרייפוס-טראַגעדיע, אַז זעקס יאָר צייט האט זי גיהאַלטן גישפּאַנט דעם גאַנצן ערד-קוגל, ווי דאָס וויכטיקסטע וועלט-גישעעניש? אין וואָס איז באַשטאַנין דער מאַגישער כח פון אט דעם פשוטן ווארט, דרייפוס, דעם נאָמין פון אַ גיוועגלעכן יידישן יינגערמאַן, אַז עס האט צענטליקער יאָרן באַשעפטיקט די מוחות פון דער ציוויליזירטער וועלט, אַז הונדערטער ביכער און צענער טויזנטער מאמרים זענין וועגן דעם גישריבן גיווארן? מיט וואָס האט זיך דאָס דער פשוטער יידישער יינגערמאַן פאַרדינט, אַז זיין נאָמין זאל ווערן באַרימט צוגלייך מיט די נעמין פון די גרעסטע מענטשן אין דער וועלט-גישיכטע? מיט וואָס ענדלעך פאַרענטפערן דאָס, וואָס יעצט נאָך יאָרן פון מלחמה מיליאָנין-מארד, צופענטיוויטער בעסטיאַליטעט, האט זיך די וועלט נאָך אַ טעאַטער-פאַרשטעלונג אַזוי פאַראינטערעסירט מיט דער טראַגעדיע פון אַן-איינצעלנים, נאָך דערצו יידישן, יינגערמאַן, צי איז ער יאָ שולדיק צי נישט, צי האט ער יאָ גידאַרפט ליידן די עטלעכע יאָר אויף דער טייוולס-אינזל צי נישט! מיט וואָס, מיט וואָס דאָס אַלץ פאַרענטפערן?

אמת, אַרויסגיפירט ווידער דעם אינטערעס פאַר דער דרייפוס טראַגעדיע אין דער עפנטלעכקייט האט די דראַמע, וואָס האט שוין אַרומגיוואַנדערט איבער אַלע בינים פון דער וועלט. אבער דאָס איז נאָר אַן-אויסערלעכע סבה, אַזוי צו זאָגן אַ טעכנישע. באמת איז די דרייפוס טראַגעדיע שטענדיק אַקטועל, זי וועט קיינמאָל נישט פאַרעלטערט ווערן און אַפילו אין הונדערט יאָר אַרום אַרויסרופן אַרום זיך אינטערעס און ליידנשאַפטלעכן קאַמף.

דרייפוס איז אַ סימבאָל. אַ סימבאָל פון אייביקן יידישן מאַרטירערטום, פון אייביקן קאַמף פון פינצטערע כחות קעגן ליכט פון אַבסאָלוטער גירעכטיקייט. דרייפוס איז אַ סימבאָל פון יידישן פאָלק, וואָס ליידט אַלס יחיד צווישן דער מערהייט פון פעלקער, אַ סימבאָל פון אַבסטראַקטן ריינים יהדות, וואָס איז פון אייביק אָן גיווען אַ ציל-ברעט פאַר די שטיינער פון די פאַרגוואַלטיקער פון פרייהייט און גירעכטיקייט פון די שונאים פון ליכט און אַבסאָלוטן אמת.

אַ פּלאַ: צוויי מענטשן האט די השגחה עליונה אין די לעצטע עטלעכע יאָר-צענטליק אויסגיקליבן צו פאַרקערפּערן, דורך זייער ליידן און דורך דעם קאַמף קעגן זיי, דאָס יידישע פאָלק. דרייפוס און ביילים. ביידע זענין זיי גיוועזן קינדער פון אייביקן פאָלק, אבער ביידע איז דאָס גיוועזן נישט גינוג באַוואוסט, ביידע זענין זיי גיוועזן ווייט פון פּאָליטיק, פון „הויכע ענינים״; ביידע ווינציק פאַרשטענין און גיוואוסט וועגן די אידעען פון יידנטום וועגן זיינע „אויס־ייזערישע אַלמענטשלעך-משיחישע אַחרית-הימים צילן; ביידע גיהאַט קלייניקע השגות און נאָר גישטרעבט צו פאַר בעסערן זייער לאַגע און די לאַגע פון זייערע גיליבטע משפּחות און דאך, און אפשר טאַקע דערפאַר האט זיי די ג—טלעכע השגחה אויסגיקליבן צו סימבאַליזירן זייער פאָלק. גישט דעם גדול, מע וואלט גיקאָנט מיינין, אַז דער קאַמף שפּילט זיך אָפּ אַרום זיין פּערזאָן. נאָר דווקא דער ווארכשניטלעכער, קלייניקער יחיד.

דרייפוס און ביילים — צוויי סימבאָלן זענין זיי אויסגיוואַקסן און אַלמענטשלעכע. זיי האבן עס אַליין נישט גיוואוסט, זיי האבן עס גאָרנישט פאַרשטאַנין, אַז זיי זענין די פאַרקערפּערונג פון גירעכטיקייט און פרייהייט, אַז, זיגן זיי, זיגט אויך די ליכטיקייט. עס איז זיי גאָרנישט דערין גיגאַנגין, לאזט זיי נאָר אַרויס פריי צו זייערע גיליבטער פרוי און קינדער, מער ווילן זיי נישט. אבער דווקא דערפאַר זעניז זיי סימבאָלן פון פרייהייט, פון אַלמענטשלעכער פרייהייט פון פרט.

דרייפוס, נישט דער סימבאָל, נאָר דער פשוטער פאַמיליען מענטש דרייפוס, האט גאָרנישט גיוואוסט, וואָס פאַר אַ כחות ער האט צענטראַליזירט אַרום זיין פּערזאָן, וואָס פאַר אַ ראַנגלעניש און קראַפט-פאַרמעסטיניש עס האט זיך דאָס אָפּגישפּילט אַרום זיינע ליידן און באמת, צי האבן די אומשטערבלעכע זשאָריס און זאָלאַ גימיינט צו פאַרטיידיקן נאָר אים? צי איז עס זיי גיגאַנגין נאָר וועגן דער עוולה, וואָס מ־האט אים גיטון, וועגן זיין ערע, וועגן די עטלעכע יאָר יסורים אויף דער טייוולס-אינדזל? ניין, דרייפוס איז ביי זיי נאָר גיווען אַ סימבאָל פון טויזנטער פאַרפייניקטע פּרטים, אַ שליח פון דער אַבסאָלוטער גירעכטיקייט און אמת. גוט פאַרשטאַנין האבן עס די מחברים פון דער נייער דראַמע דרייפוס-פּראָצעס רעפיש און הערצאג, דרייפוס אַליין ווערט ביי זיי אינגאַנצן נישט גיוויזן (ערשט דער פּוילישער רעזשיסער האט אים אַרויסגיפירט אויף דער בינע לשם עפעקט).

און דערפאַר האט דער דרייפוס פּראָצעס אויפגירודערט די וועלט און גיהאַלטן זי אין שפּאַנונג יאָרן-לאַנג.

אויב פון איין זייט מוזן מיר זיך וואונדערן און מיט ווייטיק קאָנסטאַטירן, אַז אין ליבעראַלן פראַנקרייך האט נאך אין סוף פון ניינצנטן יאָרהונדערט גיקענט פאַרשפּינין ווערן אַזאַ מין גימיינע אַנטיסעמיטישע אינטריגע, מוז מ־ין אבער פון דער אַנדערער זייט מודה זיין, אַז אין קיין שום אַנדער לאַנד וואלט אַזאַ שטייגער פּראָצעס נישט מעגלעך גיוועזן. עס וואלט אין קיין שום אַנדער לאַנד נישט אַרויסגיטרעטן אַ מענטש ווי עמיל זאָלאַ מיט זיין באַרימטן „איך באַשולדיק!״, וואָס איז אַליין פאַר זיך גיווארן אַ באַגריף. עס וואלט נישט מעגלעך גיוועזן, אַז איין מענטש, האט ער גימעגט זיין אַזוי גרויס ווי זאָלאַ, וואָס האט לכתחילה גיהאַט קעגן זיך די אַרמעע, די רעגירונג, די גיזעלשאַפט, דעם קלער און די פּרעסע. די יוגנט און די קאָנסערוואַטיזון, אַז איין מענטש זאל מנצח זיין און אַדרבה נאך ביי זיינע פריערדיקע שונאים ווערן פאַרהייליקט.

דאָס ווייזט, אַז די פראַנצויזן האבן נאך אין זיך פאַרמאָגט באַהאַלטינע רייכע אוצרות פון גירעכטיקייט, אמת און ליבע פאַר

פרייהייט, וועלכע מ־האט נאר גידאַרפט קענין אנטדעקן. די דרייפוס טראַגעדיע איז פאַר פראַנקרייך גיווען אַן־איבערברוך און באַטייט דעם אָנהייב פון א נייער תקופה, פון דעם אמתדיק פרייהייטלעכן פראַנקרייך.

די דרייפוס־טראַגעדיע איז פאַר פראַנקרייך גיווען אַ טבילה אין פייער. עס האט זי אָפּגירייניקט פון די רעשטלעך מעכטיקע מיליטערישע און גלחישע קליקעס. די דריטע רעפובליק איז אַרויס פון דער פייער־פּראָבע גישטאַרקט און באַפעסטיקט.

און ווען מיר האבן דווקא אין פאריז גיזעען דעם גרעסטן שטורם קעגן דער דראַמע, איז עס נישט קיין ראיה, אַז פראַנקרייך איז אַנטיסעמיטישער פאר דייטשלאַנד, וואו די דראַמע איז יא דערלויבט. עס איז אפשר דאָס איינגיבוירינע בושה גיפיל, וואָס לאזט די פראַנצויזן נישט דערמאָנין זיך אין זייערן אַן־אַלטן חטא.

די דרייפוס־טראַגעדיע איז אַ שטיק יידישע גישיכטע, וואָס איז, ווי אַ סך אַנדערע שטיקער יידישע גישיכטע פאַרוואַנדלט גיווארן אין וועלט־גישיכטע. דער אלטער דור גידענקט נאך דעם פּראָצעס, אט דעם קאמף און גיראַנגל פאַר גירעכטיקייט, און פרייהייט, די יוגנט דאַרף זיך אבער אויך באַקענין מיט אט דער טיף־טראַגישער און ריין־מענטשלעכער גישיכטע. אין משך פון די צענטליקער יאָרן, וואָס טיילן אונדז אָפּ פון פּראַצעס זענין אַנטדעקט גיווארן אַ סך דאקומענטן, וואָס וואַרפן אַ ניי ליכט אויף דער גאַנצער אַפערע און טראַגעדיע, וואָס רופט זיך דרייפוס. — כדאי זיך דעריבער אַ ביסל נענטער צו באַקענין מיט אט דער גישיכטע

. . .

די דרייפוס־ליטעראַטור האט זיך לעצטנס ריזיק צוואוואַקסן. פיל ביכער זענין יעצט דערשינין, אין וועלכע די גאַנצע אַפערע ווערט באַלויכטן לויט נייע ניהיימע מיליטערישע דאַקומענטן. אבער באַזונדערס צייכנט זיך אויס דאָס בוך פונים אַלטן פראַנצויזישן סאָציאַליסט זעוּעס, מיט זיין קלאַרקייט אַלזייטיקייט און אביעקטיוויטעט, כאטש איך בין אַנטשידן נישט מסכים מיט אַלע זיינע אויספירונגין.

לויט זעווע קומט אויס, אַז די אַלגימיין אָנגינומענע מיינונג, אַז דרייפוס איז פון פאראויס גיווארן אויסגיוועלט פאַר אַ קרבן דורך די אַנטיסעמיטישע שאוויניסטן פון פראַנצויזישן גענעראַל שטאַב — איז נישט ריכטיק. דער מחבר זאָגט. אַז טראָץ דער גאַנצער לייכטזיניקייט מיט וועלכער ס־איז גיווארן אַדורכגיפירט די אויספאָרשונג. האט דאָס ערשטע קריגס־גריכט פאַרמשפט דרייפוסן אין גוטן גלויבן, אַז ער איז טאַקע שולדיק. דאָס איז, פון אלגימיינים קוק פונקט גינומין, דער אַמוויניקסטן וויכטיקער עטאַפּ פון גאנצן „ענין" עס איז אויך נישט וויכטיק, אַז ווען דרייפוסיס אומשולד איז שוין גיווארן באַוויזן, האבן זיך נאך גיפינין גיזעלשאַפטלעכע ספערן וואָס האבן אט די אומשולד, צוליב פאַרשידינע טעמים, נישט גיוואָלט אָנערקענין דאָס חשיבות פון „ענין" ליגט אויך נישט אין איינפלוס, וואָס ער האט גיהאַט אויף דער גישטאַלטונג פון דער דריטער רעפובליק. דער שווער פונקט ליגט ערגיץ אַנדערש: אינים קאנפליקט צווישן די פארשטייער פון אַבסאלוטער מאראַל. ערלעכקייט און גירעכטיקייט און פארשטייער פון אַזוי גירופינים „מלוכה אינטערעס". מענטשן אויך גאַנץ ערנטלעכע, וואָס האבן צוליב דער שלעכט פאַרשטאַנינער טובה פון לאַנד גיוואָלט מקריב זיין דעם יחיד. די דאזיקע מענטשן האבן גיוואוסט אַז דרייפוס איז אומשולדיק, זיי האבן אבער גיהאַלטן, אַז פראַנקרייך איז אויך אומשולדיק, זיי האבן גיוואָלט, אַז ס־זאָל גלייכער אונטערגיין דער יחיד, איידער ס־זאָל אַראָפּגיריסן ווערן די אויטאוריטעט פון דער העכסטער מיליטערישער מאַכט.

כאַראַקטעריסטיש. אַז אַזוי האט אויך גיהאַלטן די דייטשע רעגירונג, וואָס האט דאך גיוואוסט, ווער עס איז דער שפּיאָן. דייטשלאַנד האט אויך „לטובת הכלל" גיוואָלט מקריב זיין דעם יחיד. זי האט גיוואָלט זען אַ צוריסן, צושפּאַל־ פראַנקרייך און נישט אויסזאָגן דעם אַר־

אבער. סיי די „פאַטריאָטן" סיי די שונאים האבן גיהאַט אַ טעות. פראַנקרייך איז אַרויס פון דער דרייפוס אַפערע גילייטערט און גישטאַרקט. די מאראַל האט מנצח גיווען דעם „מלוכה אינטערעס", וואָרום דער אמתער מלוכה־אינטערעס אדער פאָלקס־אינטערעס, איז שטענדיק דער אינטערעס פון דער מאראַל און גירעכטיקייט, אַזוי ווייט זעווע.

איך וויל נאר דאָ זאָגן, אַז אויב מע קען מסכים זיין מיט דעם אַנדערן טייל פון זעוו׳ס אויספירונגין וועגן דעם, אַז נאָכדעם ווי אַ טייל גיזעלשאַפט האט שוין אַפילו גיוואוסט וועגן דרייפוס אומשולד האט זי נאך קייגן אים גיקעמפט צוליב „מלוכה אינטערעס" — קען מען אבער נישט מסכים זיין מיט דעם ערשטן טייל, אַז דרייפוס איז נישט גיפאַלן אַ קרבן פון אנטיסעמיטישע מאַכינאַציעס. ניין. דרייפוס איז גיפאַלן אַ קרבן פון מיאוסע אַנטיסעמיטישע אינטריגיס דורך שטאָלצע נאַרישע שטאַבס־אָפיצירלעך, און ערשט דערנאָך איז גישאַפן גיוואָרן דער אויפטו מיטן „מלוכה־אינטערעס". זעוויס בוך פאַרליַרט אבער גאָרנישט פון זיין וויכטיקייט און זער אינטערעסאַנט איז זיין אָנהויב:

אַן־אָפיציר פון דער פראַנצויזישער אַרמעע, קאַפּיטאַן פון דער אַרטילעריע, מיט אַ ד פלאַס פון גענעראַל־שטאַב איז באַשולדיקט גיוואָרן אין מלוכה־פאַרראַט, פאַרמשפט גיווארן דורכן קריגס־געריכט אויף לעבנס לענגלעכער פאַרשיקונג, ווערט דעגראַדירט אין דער אַנוועזנהייט פון מיליטער, ביים אַקאמפּאַנימענט פון ג׳שרייען און גיבּרום פון צעיושעטן המון, דעפאַרטירט אויף דער ווילדסטער און ווייטסטער אינזעל, צוריקגיברענגט קיין פראַנקרייך אויף אַ ספּעציעלער שיף לויט אַ דעציזיע פון דער העכסטער קאַסאַציע קאַמער, וואָס האט אַנולירט דעם ווערדיקט פון קריגס־געריכט, צום צווייטן מאָל גישטעלט פאַר אַ קריגס־געריכט און צום צווייטן מאָל פאַרמשפט, באַגנעדיקט צומאַרגנס נאך דער פאַראורטיילונג, אַנערקענט אַלס אומשולדיק דורך דער העכסטער קאַמער, צו וועלכער מ־האט זיך נאכאמאָל גיווענדן וועגן דער רעוויזיע פון אורטייל, לויט אַ ספּעציעלן אויסטאַוו אַריינגינומין אין דער אַרמעע מיטן טיטל פון אַ שוואַדראָן שעף, דעקאַרירט מיטן „ערן־לעגיאָן" אויף איינים פון די הייף פון דער זעלבער שול, וואו ער האט איבערגילעבט די פּיין פון דער דערגראַדאַציע: וואָס פאַר אַ דראַמאַטורג האט עס ווען־עס־איז אויסגיטראַכט נאך אַזאַ מין טראַגישע גישיכטע, אַזאַ מין שרעקלעכע בלוט־פאַרגליווערנדע דראַמע? איך וועל לויט די דערשינינע ביכער און דאָקומענטן פּרואוון אָנצייכנין דעם פאַרלויף פון דער דרייפוס טראַגעדיע.

(המשך קומט)

הגרות הללו

כי השם יהיה לך לאור עולם,
ושלמו ימי אבלך [ישעי׳ ס]

די ליכטלעך טרייסטן
און זאָגן: יידיש פאלק
דיין גורל איז שווער —
אבער גרויס, שיין און זעלטן...

די נאַכט וועט אַריבער
ס־וועט נעמין טאָגן
וועט ווערן פרייד פון דיין פיין,
אַ קרוין פון יעדער טרער. —

און דיין ליכט, וועט די שכינה זיין,
און אייביק גלאַנצן
איבער אַלע וועלטן...

א. שינדלער

די אַלטע מאַמע

פון יהודא לייב ארלעאַן

אין איינער פון די גרעסטע שטעט אין דער וועלט זענין אַמאָל זיך צונויפגיקומין די באַרימטסטע וויסנשאַפטסלייט. רעדנדיק איבער פאַרשידינע נייעסן, וואָס זענין גישען אין דער לעצטער צייט, האט איינער פון די גילערנטע פארגילייגט צו מאַכן א רייזע אויפן ווייטן מזרח און צו פאַרשן גינוי דעם דאַרטיקן קלימאַט, גיוויקסן, באַפעלקערונג און דאָס גלייכן. אַלע האבן דערצו גערן מסכים גיווען און אויפן ארט איז אויסגיקליבן גיווארן אַן־עקספּעדיציע פון די גרעסטע פאַרשער, וואָס האט זיך באַלד גידאַרפט לאָזן אין וועג אַריין.

דער ערשטער פונקט, וואו זיי האבן זיך גידאַרפט אָפּשטעלן, האט גיזאָלט זיין ערשט דארט, וואו ס־איז שוין כמעט נישטאָ קיין מענטשלעכער ישוב. ערשט דארט האבן זיי גיזאָלט אָנהייבן זייער וויסנשאַפטלעכע פאַרשונג.

נאָך אַ לאַנגן פאָרן און וואַנדערן האבן זיי זיך ענדלעך אָפּגישטעלט אין אַ זייער וויסטער געגנט. נישט גיווען שוין צו גיפונין דארט קיין הויז, קיין בוים און קיין גרעזל אַפילו פון אויוון האט מען נאר גיהאַט איבער זיך די גליענדיקע זון און פון אונטן — דעם ווייס־קאכנדיקן זאַמד. אַן־אמתע מדבר. גייענדיק אַזוי איבער דער מוראדיקער וויסטע, באַמערקן זיי פּלוצלינג פון דער ווייטנס עפּיס אַ טונקעלן שאָטן. רוקנדיק זיך צו נענטער צום באַמערקטן פונקט, האט זיך זיי גידאַכט, אַז דער שאָטן אויפן זאַמדיקן באָדן פאַלט פון אַ קליין הייזל. אבער ווי איז עס מעגלעך? א הייזל אין מיטן דער מדבר? זייער נייגיר איז דעריבער גיוואַקסן פון מינוט צו מינוט און לסוף האבן זיי באַשלאָסן אַהין צו גיין.

צוקומינדיק האַרט פונים הייזל, זענין זיי דערציטערט גיווארן און גיבליבן שטיין, ווי פאַרגליווערט. עפּיס אַ מערקווירדיקע גישטאַלט האט זיך באַוויזן פאַרן טיר פונים הייזל. וואָס מער זיי האבן זיך איינגיקוקט אין דער מענטשן גישטאַלט, אַלץ שטאַרקער איז גיווארן זייער פחד.

דאָס הייזל — איינגאַנצן איינגיבויגן, די ווענט — צעפוילט, דער דאַך — האַלט זיך קוים. ס׳האט זיך גידאַכט, אט־אט און דאָס הייזל פאַלט איין. און פאַר דער טיר, אונטערן אַרויסגישטאַרטן דעכל, איז גיזעסן איינגיטוליעט אין אַלטע, אָפּגיקראַכינע מלבושים אַן־אַלטיטשקע פרוי. דער גוף — דאַר און איינגיקאַרטשעט, דאָס פּנים — פאַרגעלט און צעקנייטשט. לויטן הילוך און אויסזעען האט מען גיקאַנט מיינין, אַז דאָס איז נישט קיין גישטאַלט פון קיין לעבידיקן מענטש, נאר פון אַ פשוטן סקעלעט.

נאָך גרעסער איז אבער גיווארן דאָס רעטעניש, דערזעענדיק די צוויי ליכטיקע אויגן, וואָס האבן אַרויסגילויכטן פונים האַלב־טויטן פּנים, ווי צוויי בלישטשנדיקע שטערן אין אַ פינצטערער נאַכט. אַזאַ גלאַנציק פייער, אַזאַ שאַרפער בליק. אַזאַ יוגנטלעכע לעבהאַפטיקייט פאסט זיך עפּיס גאַר נישט צו צו דער סקעלעטישער גישטאַלט. ניין, מיר האבן דאָ פאַר זיך — האבן זיי זיך גיטראַכט — נישט קיין מענטשן גישטאַלט, נאָר עפּיס אַ הימליש וועזן.

שטייענדיק אַזוי פאַרוואונדערט, האט זיך די גישטאַלט פאַר זיי אַ נייג גיגעבן און מיט אַ ליבלעכן שמייכל, ווי אַ גוט הארציקע באָבע גענערן צוגיבעטן זיי, נייגיריק און נאך מער שרעקיוודיק זענין זיי פאַמעלעך צוגיגאַנגין און גיבליבן שטיין אויף עטלעכע טריט אָפּגירוקט פונים הייזל.

פריער פאַר אַלעם האט זיך זיי גיוואָלט וויסן פונוואַנין די אַלטיטשקע האט זיך אַהער גינומין, וואָס טוט זי דאָ, ווער זי איז און ווי אַזוי לעבט זי דאָ אין אַזאַ וויסטיניש? אויף די אַלע שטייגער שאלות האט זי אבער אויסגימיטן צו געבן דעם מינדסטן ענטפער.

זוי איבערראַשט זענין זיי אבער דערצו גיווארן, ווען די אַלטיטשקע האט זיך מיט זיי צעשמועסט איבער פאַרשידינע ענינים. איבער יעדער זאַך האט זי גירעדט מיט אויסערגיוויינטלעכער פאַרשטענדיניש און קלוגשאַפט. זיי האבן זיך נישט גיקאַנט אָפּוואונדערן פון איר פונאנדערפרעגן זיך איבער אַלעם. וואָס טוט זיך אין דער גרויסער וועלט.

נישט קאָנינדיק דערגיין דעם סוד פנוים וואונדערלעכן רעטעניש האבן זיי באַשלאָסן צו גיין ווייטער. אפשר וועלן זיי אָנטרעפן אויף אַ מענטשלעכן ישוב און קאָנין זיך דערפרעגן וועגן דעם זעלטענים גיהיימניש.

אויפן וועג האבן זיי צופעליק גיטראָפן אַן־אַלטיטשקן פויער. דאָס ערשטע האבן זיי אים גיפרעגט איבער דער מערקווירדיקער פרוי. ווער איז זי און וואָס טוט זי דאָ?

— א, וועגן איר פרעגט איר זיך — האט זיך דער אַלטיטשקער אָנגירופן — אַ סך וועגן איר צו דערציילן. זי איז דאָס גרעסטע וואונדער פון אונדזער געגנט.

מיט דער גרעסטער נייגיריקייט האבן די רייזנדע אָנגיהויבן צו בעטן דעם אַלטיטשקן, ער זאָל זיי איבערגעבן עפּיס גינויערס. און ווי נאר ער האט אָנגיהויבן ווייטער צו רעדן, האבן זיי, מיט פּאַפּיר און פעדערס אין די הענט, אויפגישטעלט מויל און אויערן צו שלינגען יעדיס וואָרט.

— „שוין לאַנג, גאַנץ לאַנג — האט דער אַלטיטשקער אָנגיהויבן גימיטלעך זיינע רייד — מיט הונדערטער יאָרן צוריק איז דאָ גיווען אַ פּרעכטיקע, גאָט גיבענטשטע געגנט. די טייערסטע גערטענער, די פרוכטבאַרסטע פעלדער, די זעלטנסטע גיוויקסן האבן באַדעקט דעם גאַנצן באָדן דאָ אויף וואָרט זענין גיווען זעלטן שיינע ישובים מיט הערלעכע פּאַלאַצן. וואָס אַלץ האט אָנגיהערט צו אַ רייכער און מיוחסדיקער גרעפן שוין לאַנג, גאַנץ לאַנג איז דאָס גיווען. נישט איך. נישט מיין פאָטער און נישט מיין זיידע האט דאָס גיזעען. אבער אַלע ווייסן מיר זיך אָנצודערציילן גאָר וואונדערלעכע מעשיות פון יענער צייט. איך האָב עס גיהערט פון מיין טאַטן. און מיין טאַטע פון זיינים און אַזוי כסדר, ביז צו יענער צייט. איינער פון מיינע זיידעס איז טאַקע גיווען אַ דינער ביי דער דאזיקער גרעפן. און די גרעפן — זי איז גיווען אַ זעלטענער שיינקייט. אַ מלאַכיש גישטאַלט, אַ באַרימטקייט איבער דער גאַנצער דעמאָלטדיקער וועלט. מילא. פון איר חכמה איז דאך אָפּגירעדט. פון ווייט און ברייט איז מען דאך גיקומין צו איר זיך שואל־עצה־זיין. צו איר קלוגשאַפט און קענטיניש איז דאך נישט גיווען אירס גלייכן. מיט אַמאָל איז גיקומין איבער דעם הויז אַ שרעקלעך אומגליק. אַ וואולקאַן האט אויסגיבראָכן און די גאַנצע בליענדיקע געגנט איז פאַרוואַנדלט גיווארן אין אַ מוראדיקע וויסטע"

„פון אַלע איז נישט מער גיבליבן לעבן, ווי די גרעפן מיט אירע דריי וואונדערשיינע און זעלטן קלוגע טעכטער. צו ליב און טייער איז איר גיווען די היים. זי זאָל איר אַזוי גישווינד פאַרלאָזן. איינזאַם און עלענט איז זי גיבליבן זיצן אויפן וויסטן באָדן. שווער גיווען איר צו שיידן זיך מיטן אָרט, וואָס האט איר דערמאָנט אינים אַמאָליקן גלאַנץ־לעבן. און אין מיטן דער שרעקלעכער מדבר האט זי זיך אַ הייזל אויפגישטעלט און באַשלאָסן צו פאַרענדיקן דאָ איר פאַראומיטקט און פאַרצערט לעבן".

„אירע טעכטער, יינגע, קרעפטיקע און פול מיט חשק צום לעבן, האבן אבער מיט דער מוטער זיך נישט גיקאַנט מער דערהאַלטן און איינציקווייז זיך גילאָזט אין דער גרויסער וועלט אַריין. צום־ערשט איז אַוועק די עלטסטע, דערנאָך די מיטעלע און צום סוף אויך די יינגסטע טאכטער. נאך שרעקלעכער איז גיווארן איר צער, ממש איינע אַליין איז זי גיבליבן זיצן אין איר אָרים הייזל. פון גרויס פאַרצווייפלונג האט זי אָנגיהויבן פאַרלירן די

כוחות. דער גוף האט אָנגיהויבן איינדאַרן. דאָס פּנים — איינגעשרימפּן און עס זענען שוין גיוועזן אפשר די לעצטע מינוטן פון איר לעבן. עפּיס אַ קלייניקייט! פון אַזאַ רייכטום, פון אַזאַ גלאַנץ, פון אַזאַ כבוד צו אַזאַ עלענטקייט און אומגליקלעכקייט. איז דען שוין נישט גלייכער דער טויט? אויף וואָס האט זי נאָך צו האָפן, אויסער אויף צער און ווייטאָג? אפילו די לעצטע טרייסט, אירע הייס-גיליבטע קינדער זענען אויך. פון איר אַוועק".

„זיצנדיק אַזוי פאַרצווייפלט און פאַרשמאַכט איז זי אַנטשלאָפן גיוואָרן. און אין חלום דערזעט זי אַן-אַלטיטשקן ווייכן מאַן מיט מילדע ליכטיקע אויגן. ער שטעלט זיך פאַר איר אַ נידער און הויבט איר אָן אַזוי פאָטערלעך צו טרייסטן. „זיי נישט אַזוי פאַרזאָרגט דו איידעלע גרעפין! דו ביזט נאָך נישט פאַרלוירן. דיין זון וועט נאָך אויפשיינען. דו וועסט צוריק באַקומען דיין רייכטום, און דיין קונפטיק גליק וועט נאָך איבערשטייגן פיל מאָל דעם אַמאָליקן. דו דאַרפסט זיך נאָר פאַרהיטן פון פאַרצווייפלונג. שווערע צייטן האסטו נאָך איבערצולעבן. פיל האסטו נאָך מיטצומאַכן ביז דאָס וועט גישען. וועסטו פלעגן די האפינונג, וועסטו דיך שטאַרקן מיט דעם גלייבן אין דיין קינפטיקן גליק, וועסטו עס זיכער דערלעבן".

אַ מידע און באַגאַסינע מיט אַנגסטן האט זי זיך איבערגיוועקט. אויפגיפרישט פונים זיסן חלום, האט זי זיך גישטאַרקט און אָנגיהויבן שעפּטשן צו זיך אַליין: נאר נישט פאַרצווייפלין, נאר נישט פאַרצווייפלין! און ליגנדיק אַזוי האבן אָנגיהויבן אויפשוויִמען די העלעכסטע בילדער פון איר אַמאָליקן גליק.

אוי — האט זי אַ טראַכט גיטון — אַזאַ גליק, אַזאַ רייכטום וועל איך נאָך נאָך מיין איצטיק פאַרוויסטקייט צוריקבאַקומען? ניין, ס-איז נישט מעגלעך! און שווער איז איר ווידער גיוואָרן אויפן האַרץ. אַ שטאַרקע בענקשאַפט האט זיך אין איר דערוועקט צו די פאַרוואָרפינע קינדער. וואו זענען זיי איצט? וואו נעמט מען זיי איצט כאָטש אַ קיש צו טון, כאָטש אַ בליק צו טון אויף זיי אין די לעצטע מינוטן?... און ווידער האט זי איינגידרימלט. דער אַלטיטשקער גרייז שטייט ווידער פאַר אירע אויגן. אַ קליין ספרל האַלט ער אין דער האַנט. ער דערלאַנגט עס איר און זאָגט דערביי: איך זע, אַז דיין אומגליק איז שרעקלעך גרויס, דו קאָנסט זיך נישט באַהערשן. דו שפּילכט אַבער יעצט מיט דיין לעבן. אויב דו וועסט זיך נישט שטאַרקן, קענסטו חלילה איין מינוט לענגער נישט אויסהאַלטן. פאַר דיר זענען דאָך אָנגיגרייט גאַנצע אוצרות פון כל-טוב, פאַרוואָס זאָלסטו דאָס אַליין אומברענגען? אט גיב איך דיר דאָס הייליקע און טייערע ספרל. בינד עס דיר אָן אויפן האַרץ און ווען דיר וועט ווערן שווער, ווען דיר וועט זיך אויסדאַכטן אַז דו קומס אום, אַז דיין האפינונג צורינט, זאָלסטו נעמין דעמלט ליינען אינים דאזיקן ספרל און דו וועסט ווערן גישטאַרקט, באַקומען כוח און זעען כמעט מיט די אויגן דיין קינפטיק גליק."

„און פון דעמלט אָן — פירט אויס דער פויער — זיצט אַזוי די פרוי, די אַמאָליקע גרעפין אין דעם דאזיקן ביידל און וואַרט אויף איר גליק. יאָרן זענען שוין פאַרביי, דורות זענען שוין פאַרשווינדן און זי האט נאָך איר האפינונג נישט פאַרלוירן".

ווי פאַרגליווערט זענען די גילערנטע גיבליבן זיצן פון גרויס שטוינונג. עפּיס, ווי אַ שיינער חלום האט זיך זיי אַ ווייִלע אויסגיוויזן די גאַנצע מעשה. ווי קאָן דאָס אָבער זיין אַ חלום? זיי קענין דאָך אָבער פאַרט דאָס נישט פאַרלייקינען. זיי האבן דאָך איר גיזעען מיט די אייגינע אויגן, גירעט מיט איר גיהערט איר וואונדערלכע קלוגע רייד, זיך אייגגיקוקט אין איר מלאכישע אויגן.

קלערנדיק אַזוי, רופט זיך אָפּ אַ יינער פון זיי: איך האָב אַ פּלאַן. מיר וועלן אַהיימפאָרן און אָפּזוכן אין אונדזערע לענדער די טעכטער אירע. דאָס מוזן שוין איינמאָל זיין זעלטינע קינדער. אויב דאָס וועט אונדז גילונגען, וועט עס זיין דער גרעסטער פאַרדינסט אין אונדזער רייזע, ווער ווייסט וואָסערע כוחות און טאַלאַנטן די דאזיקע טעכטער מוזן פאַרמאָגן, מיר וועלן מיט זיי קאָנען אַ וועלט אויפפירן.

דער פּלאַן איז אַלעמען גיפעלן און זיי האבן זיך אייליק גינומען צו דער צוריקרייזע.

(ווערט פאָרגעזעצט)

בּיליקע פּרייזן פון בּיכער פאַר אונדזערע אַבאָנאַמענטן און לייענער:

שול-בּיכער און קינדער-ליטעראַטור

		פרייז: פארבילִיקט:
1)	די יידישע נשמה — אליעזר שינדלער	2.— — 3.—
2)	אַ רעגנבויגן — " "	0.25 — 0.35
3)	קינדער מלכות — " "	0.25 — 0.35
4)	שטערנדלעך — " "	0.25 — 0.35
5)	די רייכס-גרעפין — " "	0.25 — 0.35
6)	„אסתּר" — דראַמע פון שרה שענירער	0.40 — 0.50
7)	חנה אין אירע זיבן זון — " "	0.40 — 0.50
8)	דאָס קריגעלע אייל — " "	0.40 — 0.50
(9	יהדות — צוויי טיילן — י. נ. קאַמיעניעץ —	1.80 — 3.—
(10	יידישקייט — צוויי טיילן — " "	2.50 — 4.—
(11	נעמי און רות — שילדערונג " "	0.40 — 0.75
(12	רבי יהודה הלוי און אבן עזרא " "	0.40 — 0.60
(13	דער אוצר פון יידישקייט — אין דריי טיילן — קאַמינער	2.90 — 5.50
(14	לשון הקודש א״ב — דר. נימצאָוויטש	— — 1.50

דערציילונגען:

(15	רבי עקיבא — פון דר. מ. לעמאַן — צוויי טיילן —	2.60 — 4.—
(16	אויף מלחמה " "	0.85 — 1.25
(17	דער יידישער מאַגנאַט " "	1.50 — 2.50
(18	אויף גיפערליכע וועגן " "	1.80 — 3.—
(19	בעזאַמלטע דערציילונגען "	2.— — 3.—
(20	ביאָגראַפיע פון דר. לעמאַן	1.20 — 2.—
(21	פאַראויס גיזעען "	1.50 — 3.—
(22	מוטער און טאָכטער "	2.— — 4.—
(23	גלגולים — דראַמע פון פּ. סירסקי —	2.— — 4.—
(24	אליקער קדושים — ש. ביבער —	2.— — 3.—
(25	דר. נ. ה. ערמאַן — דאָס גרויסע גיווינס —	0.50 — 0.90
(26	" " — דאָרפישער שתדלן	0.70 — 1.20
(27	" " — בעל שם פון מירלשטאָט	0.90 — 1.50
(28	" " — שומר ישראל שלאָפט נישט —	0.60 — 1.—
(29	" " — באַראָן קאַרף —	1.50 — 2.50
(30	" " — גראַף עסטערהאַזי —	2.70 — 4.—
(31	פּרינץ-בעטלער — מאַרקטווען —	3.— — 4.50
(32	ש. ראָטשטיין, כוואַליעס —	2.— — 3.—

פאַרשידענע בּיכער:

(33	יובילעאום בוך — דר. נתן בירנבוים	4.50 — 6.—
(34	יידישקייט און לשון — דר. שלמה בירנבוים	2.,50 — 3.50
(35	שפּורן פון משיח — דר. י. ברויער	1.50 — 2.50
(36	יידישע רעליגיע און יידישע נאַציע — דר. פּעסלער	0 60 — 1.—
(37	וואָס וויל אגודת ישראל — יעקב ראָזנהיים	0'40 — 0.80
(38	פּעדאַגאָגישע אָפּהאַנדלונגען — דר. נ. ערמאַן	0'25 — 0.40
(39	דאָס סאָציאַלע לעבן פון די יידן — דר. הירש	0.50 — 1.00
(40	די פרוי און דאָס יידנטום — " "	0.30 — 0.50
(41	פורים (זאַמל-בוך) — מ. קאַמינער	0.6 5 — 1.20
(42	בית-יעקב פּראָפּאַגאַנדע בראָשור — הרב לעווין	0.30 — 0.50
(43	פּרקי אבות — א. מ. ראַגאָווי	0.65 — 1.—
(44	רות — שמואל נאַדלער	0.35 — 0.60
(45	וואָס וויל בנות אגודת ישראל — ראַגאָווי	0.35 — 0.50
(46	חמשה עשר באב דער יו״ט פון בנות — ל. שיף	0.50 — 0.60
(47	גאולה פון לשון — דר. ש. בירנבוים	0.25 — 0.40
(48	דער פאַרבונד פון עולים	0.25 — 0.40
(49	די אָרגאַניזירונג פון בנות אגודת ישראל	0.65 — 1.—
(50	יידיש נומער פון בית יעקב זשורנאַל	1.— — 1.25
(51	יובילעאום נומער פון בית יעקב (67)	1.— — 1.50
(52	קאָמפּלעט בית-יעקב יאָר תרצ״א (גיבינדן)	— — —10.—
(53	קאָמפּלעט „קינדער גאָרטן" יאָר תר״ץ (גיבינדן)	2.75 — 3.50
(54	" " " " תרצ״א	— — — 3.—
(55	פאַרשווינדינער גן-עדן — י. ל. אָרלעאַן	0.45 — 0.70

אַכטונג: די דאָ אויסגירעכנטע ביכער ווערן אַרויסגישיקט נאָר ווען ס-ווערט באַצאָלט פריערדיס. ביי אַ סומע פון מער ווי 10 זל. קען אויך גישיקט ווערן אויף נאָכנאַמע. די פרייזן זענען נעטאָ און צו יעדער שיקונג גייט 10 פּראָצענט פונים בּריעף אויף פּאָסט-פּאָרטאָ. אַלע קאָרעספּאָנדענציעס וועגן באַקומען די ביכער אויף קרעדיט ווערן נישט גינומען אין אַכט און אויך נישט גיענטפערט.

אַדרעס פאַר בריוו: Łódź, Skrz. poczt. 146, P.K.O. 67.795.

באַמערקונג: ביי ביכלעך וואָס קאָסטן ווייניקער ווי 1 גילדן מוז צוגעשיקט ווערן 10 גר. פאַר פּאָרטאָ צום פּרייז. אויף אַן-אַנדערן אופן ווערט דאָ די באַשטעלונג נישט אויסגיפירט.

בכדי מעורר צו זיין די ברייטע יידישע מאַסן, אָפּצוגעבן זייערע קינדער אין די בית-יעקב-שולן האבן מיר אַרויסגיגעבן

אַ גרויסן פּראָפּאַגאַנדע פּלאַקאַט:
פאַרשרייבט אייערע קינדער אין דער בית-יעקב-שול!

פּרייז: 10 שטיק 4,50 זל. 20 שטיק 7.50 זל.

געלט מוז מען שיקן פריערדיס!

אַדרעס:

Red. „B js Jakow" Łódź Kilińskiego 44

P. K. O. 67.795.

חנוכּה

פון שרה שענירער

דער יום־טוב חנוכּה ווערט אויפגינומען פון תמיד אָן אַלס ליבער גאַסט אין דער יידישער משפּחה, ווייל חנוכּה איז אַ יום־טוב פון גימיטלעכקייט און וואַרימקייט. וויבאַלד עס באַווייזן זיך נאָר די חנוכּה-ליכטלעך, שטעלט זיך אַרום זיי אַוועק די גאַנצע משפּחה און אַלע דערשפּירן אין זיך דעם גייסט פון די חשמונאים־העלדן און די גרויסע נסים וואָס אונדזערע עלטערן האבן אַמאָל איבערגילעבט.

מיר דאַרפן אָבער וויסן, אַז יעדיס דור האט זיינע העלדן, הגם נישט תמיד ווייזן זיי אַרויס זייער העלדישקייט מיט דער שווערד אין דער האַנט.

חנוכּה איז קודם כל אַ פאַמיליע־יום-טוב און דערנאָך ערשט אַ פאָלקס יום-טוב.

פון דעם קליינים דערפל מודיעין, גייען אַרויס די העלדישע פיניף ברידער פון די חשמונאים און צינדן אָן די קנויט פון ישראל, וואָס האט שוין שיער גיהאַט זיך אינגאַנצן אויסגיברענט, ווייל דער אייל פון אמונה האט אויפגיהערט צו פליסן... אין אַ סביבה פון ברידער געצנדינער, זעען מיר מיט שטאָלץ אויפהייבן פון אַ פּאָר יחידים די ריינע אמונה־פאָן. „מי כמוכה באלים ד'" זעען מיר מיט פייערדיקע אותיות אויסגיצירט אַלע זייערע מלחמה-פענער.—

ווער האט זיי, די העלדישע קינדער גישטאַרקט, גיגעבן אַזאַ פייערדיקן ווילן און אַזאַ טיפן גלויבן צו שטעלן זיך אויף אַזאַ מוראדיקן מלחמה-פראָנט?

דער אַלטער מתתיהו האט אויפגיפלאַקערט דאָס ריינע יידישע התלהבות ביי זיינע קינדער. דער ערשטער איז אַרויסגיטרעטן זיין העלדישער זון יהודה, ווי אַמאָל זיין עלטער־זיידע יהודה בן יעקב, וועלכער האט אויף זיך גינומען דאָס ערבות. ווען איין משפּחה איז נאָר דורכגינומען גיוואָרן מיטן אמונה־באַוווסטזיין צו ווערן פּיאָנערן אין קאַמף פאַרן פאָלק, זענען שוין צוגיקומען אַ סך משפּחות און נאָר אַזוי אַרום איז די גאַנצע נאַציע גיראַטיווועט גיוואָרן.

אויך היינט האבן אונדזערע חכמים גישטעלט דעם טראָפּ אויף צו פייערן קודם־כל אַ משפּחה־פייערונג „נר איש וביתו". דאָס יידישע ליכט וואָס שיינט אין דער משפּחה, פירט צום שיינין פון ישראלס ליכט ביים גאַנצן פאָלק.

•

לייענין מיר די הפטורה פון שבת-חנוכּה באַקומין מיר ערשט אַ ריכטיקן באַגריף פון דעם יום־טוב חנוכּה. דער נביא זכרי' דערציילט אונדז זיין מערקווירדיקן חלום מיט דער גאָלדינער מנורה, די רערלעך און די איילבירטן און דער באַטייט פון חלום איז „לא בחיל ולא בכוח כי אם ברוחי". נישט אין מאַכט און נישט אין קראַפט באַשטייט דער יידישער כוח, נאָר דורכן גייסט—זאָגט ג—ט לעבט דאָס יידישע פאָלק.

די יידישע מנורה לייכט איבער אַלע פינצטערע מאָמענטן אין דער מענטשן גישיכטע. ישראלס קוק אויפן לעבן איז תמיד גיוועזן זיסלעך ריין, פול מיט קדושה. דער ייד ציט זיין לערע נישט פון גיקינסטלט אָנגילייגטע קאַנאַלן, נאָר פון מקור אַליין, די יידישע השקפה איז אייגנאַרטיק און אָריגינעל און דעריבער, גלייך זיך נישט אויס מיט אַנדערע פעלקער, וואָס זייער קיום באַזירט אויף גאַנץ אַנדערע יסודות.

•

אַריינקוקנדיק אין די חנוכּה-פלעמעלעך. קענין מיר גאַנץ אָפן זעען אַז אונדזער גאַנץ וועזן באַשטייט נאָר „ברוחי". דער עיקר ווי איך האָב אין די פריערדיקע סדרה שוין דערמאָנט, אַז יעדיס יידישע הויז זאָל ווערן אַ בית-אל. אין „איש וביתו" אין איך פאַראַן אַ רמז אויפן בנין המקדש „איש" מיינט מען ג—ט און „בית" מיינט מען דאָס ביהמ״ק. פון די חנוכּה־טעג מוזן מיר אָבער אַרויסגיין גישטאַרקט מיט האפינונג אין מיין פון אַלץ זיך נעמין צו אַרביטן פאַר דעם באַנייען דאָס יידישע לעבן לויט אונדזערע אַלטע אידעאַלן.

אין די חנוכּה־טעג מוזן מיר אויך פאַרשטאַרקן אונדזער אַרביט פאַרן חנוך, פאַר אונדזער חנוך-הבנות.

ליידער איז דאָס העכסטע בנין פון אונדזער דערציאונגס-ווערק נאָך נישט פאַרענדיקט. דער סעמינאַר קען נאָך אַלץ נישט זוכה זיין צו קיין חנוכת־הבית. עס פעלט אַצינד באמת נאָר אַ קלייניקייט: זאָל נאָר יעדיס אַרט זיך מיט עפּיס באַשטייערן און אט פייערן מיר באַלד די באַנייאונג פון אונדזער הויכן הויז.

שוועסטער! לאָמיר אָנהייבן אַ באַנייטער מיט טיפערער אמונה באַוואוסטזיניקער אַרביט פאַר אונדזער הויכן רעיון. לאָמיר גידענקן: לא בחיל ולא בכוח כי אם ברוחי אמר השם!

א. ראזא

* * *

מיינע בנות-שוועסטער אַ מתנה

אָך! די אויגן האַלב פאַרמאַכטע,
מיט בליקן אייביק טיף פאַרטראַכטע
די הענט רואיק, פרום צוזאַמין
נאָך אַ קינד און דאָך אַ מאַמע!
נאָך נישט גיליטן און ווייס פון טרערן,
פון אַ לעבן אַ האַרטן שווערן.
און דאָס האַרץ כאָטש ס־שטורימט נישט וועלטן.
באַקעמפן קען עס אי פרעסט אי קעלטן;
כאָטש דאָס מויל פעסט פאַרשלאָסן,
סע רעט נישט וועגן באַגערן,
זענען פּערל טיפסטע סטרוניס.
זיינע ווערטער ווען ס־לאָזט הערן
— די יידישע טאָכטער אַ מאָל!
היינט —
דער קאָפּ הויך פאַרריסן, אויגן אָפן,
פון אויבן אַראָפּ;
סע גאַנצע לעבן נאָר אין דרויסן
ביי נאַכט און ביי טאָג.
רעדן הויך אַז סע קלינגט פון וויטן
זייער גלאַנץ בלענט די אויגן;
זייער טריט רוישיק
אין לעבנס־שליאַך ברייטן.
אָבער מע ווערט נישט דערהויבן
און מע ווערט נישט גישטאַרקט,
רק מע פילט ווי פון אַ באַרג;
נאָר מע בענקט צו יענע צייטן
פון דעם ריינים שטילן צאַרטן,
פון דעם פרומין טיפן ציטער
אַז מע דאַרף זיין מיחס מוטער!..

יעקב לאַנדאַ

באַנײַאונג

(פראַגמענט פון בוך „די אייביקייט" וואָס דערשיינט בקרוב)

ס-איז שוין פיל געשריבן געוואָרן איבער דעם אונטערשיד צווישן גריכישע און יידישע קולטור. ס-ווייסט שוין היינט כמעט יעדער, אַז דאָס זענען צוויי קאָנטראַסטן, צוויי עקסטרעמען, וואָס וואָס וועלן זיך קיינמאָל נישט באַרירן. ס-וואונדערט זיך היינט שוין קיין שום מענטש נישט מער, פאַרוואָס די חשמונאים האָבן געפירט אַזאַ עקשנותדיקן קאַמף קעגן דעם גריכנטום און יידישן העלעניזם. אויך דער געוואַלטיקער נצחון אויף דער זייט פונים יידנטום ווערט שוין היינט באַטראַכט אַלס אַ פשוטע דערשיינונג.

האָט עס דען געקאָנט אַנדערש זיין? וואָלט נישט די גאַנצע מענטשהייטס-געשיכטע פאַרלוירן איר זין, איר וועג און איר ציל, ווען ס-וואָלט איר אָוועקגענומען געוואָרן די התגלות פונים יידנטום? ווער וואָלט נאָך געווען בכוח צו פאַרשטיין דאָס גרויסע וועלט-רעטעניש:

ג—ט, וועלט, מענטש?

וואָרום היידיש זענען געווען די גריכן, מענטשן, וואָס האָבן געזען אין דער וועלט נאָר צופעליקע עלעמענטן, אָן אינערלעכן צוזאַמענהאַנג, אָן אַ פעסטן יסוד און אָן אַ באַשטימטן ציל. דאָ שיינט אויף אַ זון, דאָ אַ לבנה, דאָ וואַקסן אַרויס בערג און דאָ פאַרטיפן זיך טאָלן, דאָ הערשט די קראַפט פון פייער און דאָ ווידער די מאַכט פון וואַסער, הימל פון אויבן און ערד פון אונטן אַן אַ-מיטום אַ מאַסע פון נאַטור-דערשיינונגען. איינע אַנדערש ווי די אַנדערע, איינער גאָר קעגן די אַנדערע. ווער רעגירט איבער זיי? ווער טרייבט איין קראַפט קעגן די אַנדערע און ווער זיגט סוף כל סוף?—אונטער דעם נאַטור-שפּיל האָבן זיך באַהאַלטן פאַרשידענע געטער, וואָס קעמפן מיט זיך, דאָס איז געווען דער איינציקער ענטפער פון די היידן אויף אַלע פראַגן און די איינציקע לעזונג פון אַלע רעטענישן. אַזוי איז אַנטשטאַנען די גריכישע מיטאָלאָגיע, דאָס פאַרוויקלטע געטער-סיסטעם — דאָס היידנטום. אין אַזאַ געטער-וועלט האָט דער אָרימער, קלײנלעכער און שטערבלעכער מענטש גאָר קיין אָרט נישט, דער מענטש איז דאָס נפלע פון אַט דער נאַטור-וועלט. ער האָט נאָר צוצוקוקן, ווי די שטאַרקע געטער פאַלן און זיגן, ווי זיי קומען און אַנטשווינדן אינעם פינצטערן תהום אונטער דער ערד.

אינעם רויש פון די פאַרשידענע דערשיינונגען, אינעם תוהו-ובוהו פון די נאַטור-עלעמענטן, אינעם אימהדיקן געטער-קאַמף, אינעם פיל-פאַרביקן פאַנטאַזיע-שפּיל האָט זיך דאָס לעבן פונים היידישן מענטש איינגאַנצן אויסגעשעפט. זיין עסטעטישער טריב האָט זיך דורך דעם אויך געוואַלטיק אַנטוויקלט. ער האָט קיינמאָל נישט געזען עפּיס גאַנצעס, האַרמאָנישעס, נאָר שטענדיק שטיקער און שטיקלעך, אַ קעסל פון טויזנטער כּחות, וואָס קעמפן מיט זיך, און געדרייצט איז געוואָרן זיין אויג און זיין האַרץ. ביסלעכווייז האָט זיך ביי אים אַנטוויקלט אַ וועלט-אַנשויאונג, וואָס האָט איר יסוד נאָר אין דער עסטעטיק, דאָס קינד פון דער עסטעטיק איז די קונסט, די דיכטנדע ווי די בילדנדע קונסט, וואָס ווערט נישט פונים רצון דיקטירט, וואָס איז דער יסוד פון דער עטיק, נייערט פונים אינסטינקט. „איך קאָן, דערפאַר וויל איך". איז די פּאַ-ראָלע פונים קינסטלער, אַנדערש אָבער דער דעוויז פונים עטישן מענטש: „איך וויל, דערפאַר קאָן איך" די היידישע אויפ:אַסונג לייקנט איבערהויפּט אין די בחירה חפשית פונים מענטשן און דערפאַר איז איר יעדע עטיק געווען פרעמד.

אַפילו שפּעטער, ווען דער מגושמדיקער געצנדינסט האָט אויפ-געהערט, איז דעם גריכישן פאָלק נאָך געבליבן בירושה דער עבודה-זרהדיקער כאַראַקטער, פריי פון יעדער עטישער בינדונג, פריי פון יעדער דירעקטער באַציאונג צום איינציקן ג—ט, דעם באַשעפער פון דער גאַנצער, נאַטור אַלס איינהייטלעכע בריאה און פונים מענטש אַלס האַר איבער די נאַטור און דינער פון ג—ט, וואָס האָט צו דערפילן פאַרשידענע אויפגאַבן און פליכטן. דער גרויסער צוזאַמענהאַנג פון ג—ט, וועלט און מענטש, וואָס איז די גרונט-לערע פון יעדער אמתדיקער עטיק, האָט דעם גריכישן פאָלק לגמרי געפעלט, אַפילו אין די שפּעטערע צייטן, און ער פעלט נאָך היינט אַלע פעלקער, וואָס האָבן איבערגענומען בירושה פון די גריכן זייער וועלט-אַנשויאונג און לעבן. ווייטער אין דער ספערע פון עבודה-זרהדיקער פרייקייט, באַוואוסט אָדער אומבאַ-וואוסט. און אַפילו די פעלקער, וואָס האָבן שוין איינגעזען, אַז ס-איז דאָ אַ ג—ט אויף דער וועלט, האָבן אָבער נאָך אַרויסגידרינ-גען דערפון, אַז ג—ט איז אויך דער משגיח אויף דער וועלט און אויף די מענטשן און די מענטשן האָבן דירעקטע באַצ·אונגען צו ג—ט און צו דער וועלט.

ווי אַ פייערדיקער וואָלקן לייכט דאָס יידנטום אויפן הימל פון דער מענטשהייטס-געשיכטע, ווי אַ באַפרייענדיקער שטערן בליצט עס אַריין אין די פינצטערע הייל פון די פעלקער, וועקט זיי אויף פון זייער גייסטיקן שלאָף און רייסט זיי אַרויס פון דער „נאַטור", וואָס זיי מיינען, אַז זי האָט זיך אַליין געשאַפן, און פירט זי אַריין אין אַ נייע וועלט, אין דער וועלט פון ג—טס „בריאה" און לאָזט אין דער דאָזיקער וועלט אויפבליצן די צוויי געוואַלטיקע שטערנס פון „התגלות" און „גאולה". דורך די לערע פון דער וועלט-באַשאַפונג איז אַהערגישטעלט געוואָרן דער צוזאַמענהאַנג פון ג—ט און וועלט, דורך די אַנטפּלעקונג אויפן באַרג סיני זענען די מענטשן געוואָר געוואָרן פון זייער צוזאַמענהאַנג מיט ג—ט און דורך די אמונת המשיח, דורכן גלייבן אין דער צוקונפטיקער דערלייזונג פון דער וועלט, איז דער מענטש אַרויסגיצויגן געוואָרן פון זיין אינדיווידועלער ספערע און איז גיבּרענגט געוואָרן אין אַ צוזאַמענהאַנג מיט דער וועלט.

די איינקייט איז עס, וואָס די תורה האָט אַנטפּלעקט פאַר די מענטשהייט, נישט נאָר די איינציקייט פון ג—ט, נאָר אויך די איינקייט פון דער גאַנצער בריאה, איר באַציאונג צו ג—ט און צום מענטש און די באַציאונג פונים מענטש צו ג—ט און צו דער וועלט. אין אַזאַ איינהייטלעכער אויפפאַסונג האָט אַלץ אַ זין, האָט אַלץ אַ באַשטימונג און אַן-אויפגאַבע. אין אַזאַ אויפפאַסונג שטייט נישט די טויטע „נאַטור" אינעם מיטל-פונקט פון דער וועלט, נאָר דער מענטש אַלס אַ באַוואוסט באַשעפעניש מיט אַ פרייען רצון. ערשט דורך די תורה איז גיצייכנט געוואָרן די גרויסע ראָל, וואָס דער מענטש שפּילט אין דער פון ג—ט געשאַפענער וועלט. די יידישע עטיק האָט פאַרדרענגט די היידישע עסטעטיק, וואָס האָט דעם מענטש באַטראַכט אַלס אַן-אָביעקט פון דער נאַטור. די יידי-שע עטיק האָט זיך געשאַפן אַ גאַנץ נייע עסטעטיק, די עסטעטיק, וואָס באַוואונדערט גראָד די איינקייט פון ג—טס בריאה, די האַר-מאָניע פון דער וועלט און די גאַנצקייט פון אַלע באַשעפענישן. די יידישע עסטעטיק אָבער באַגייסטערט זיך גראָד אָן די צו-ריסנקייט פון די נאַטור-עלעמענטן, אָן די דיסהאַרמאָניע פון דער וועלט, אונטער וועלכער ס-געפינען זיך לויט איר מיינונג פאַרשי-דענע געטער און פאַרשידענע כּוחות, מחמת דעם קאָן זיך די היי-דישע עטיק, אויב זי באַווייזט זיך דאָ און דאָרט ביי די היידישע פעלקער, נישט שטיצן אויף ג—ט, נייערט אויף זיך אַליין, ד. ה. אויף דעם מענטש און איז מחמת דעם סובּיעקטיוו און איר גאַנ-צער סטרוקטור, ליבע און גירעכטיקייט זענען פאַרן היידישן מענטש אַן-אינסטינקטיוו באַדערפעניש, וואָס קאָן זיך פאַרקריכן און פאַר-בלאָנדזשן אינעם לאַבירינט פונים לעבן.

צושמעטערט האָט דאָס יידנטום דעם גאַנצן בנין פונים היידנטום. אַ נייע וועלט איז אַנטשטאַנען, אָבער די פעלקער האָבן זיך נאָך אויפגיהאַלטן אויף די חורבות פון דער אַלטע˚, איינגיבּראָכענער וועלט. דער בליץ און דער דינער פון סיני האָט זיי נישט גי-טראָפן. אָבער כּל זמן דאָס יידנטום עקזיסטירט, כּל זמן זיין ליכט איז ריין און לויטער און ברענט אינעם יידישן פאָלק שטאַרק און

י. ל. גערשט

כּלים און אינהאַלט

(סוף פון נומער 79)

אַ געוויסע ענדערונג אינים דאָזיקן מצב איז פאָרגיקומען ערשט אין סוף פון פאַריקן־יאָרהונדערט, ביי דער אַנטשטייאונג פון דער מאָדערנער נאַציאָנאַלער באַוועגונג. די וואָרט פירער פון דער דאָזיקער באַוועגונג, זייענדיק גלייך ווי זייערע אַסימי-לירטע פאָרגענגער מער ווייניק אָנגישטעקט מיטן אייראָפּעאיש־היידישן פריי־גייסט האָבן זיי אָבער דאָך גיפּרוּאווט צו דערהאַלטן אין געגנזאַץ ווי ביז יעצט, די יידיש-נאַציאָנאַלע אַטריבוטן און איינגנטלעכע כּלים פונים יהדות תּוכן, פון וועלכן זיי זענען שוין גיווען וואָס אָן אמת אויסגעליידיקט. געשעען איז דאָס טיילווייז צוליב אויסערלעכע צייט-גורמים ווי אַ שטייגער דער וואַקסנדער נאַציאָנאַלער שאָוויניזם פון איין זייט און דער פאַרשטאַרקטער אַנטיסעמיטיזם פון דער צווייטער זייט, וואָס האָבן ביי אַ גרויסן טייל פון זיי גידינט אַלס שטויס-קראַפט צו זייער דאָזיקן פּרוּאוו. ביי די בעסערע פון זיי, באַזונדערס ביי די, וואָס זענען נאָך נישט געווען אַזוי שטאַרק אָפּגיריסן פונים יהדות תּוכן האָט דאָ נאָך גיווירקט קודם־כּל די נאַציאָנאַלע אינערציע, וועלכע דאָס יהדות האָט אין אַזעלכע גרויסע סכומין פון דור דורות אַריינגי-שטראָמט אינים אָרגאַניזם פון יידישן פאָלק און דאָס האָט דער גאַנצער באַוועגונג צוגיגעבן דעם רייץ פון אַ פאָלקס־אידעאַל. וואָס שייך אָבער דער נעגירונג פון יהדות-תּוכן אין זיין היסטאָ-רישן, קאָסמיש-ג—טלעכן מיין, אַלס הויפּט ציל פונים קיום פון יידישן פאָלק זענען טאַקע אַלע גייסטיקע פירער פונים מאָדערנים נאַציאָנאַליזם געווען איינִיק. אַלס הכרחיותדיק פאַרן קיום פון יידישן פאָלק, האָבן זיי, ווי גיזאָגט, אָוועקגישטעלט נאָר די כּלים און אָרגאַנען פון דאָזיקן נעגירטן תּוכן. גיטון האָבן זיי דאָס אונ-טער דער אומ[illegible]ער השפעה פ נים פּרעמדי יהדות-פיינט-לעכן וועלט-קוק, צוליב וועלכן זיי האָבן ממילא פאַרלייקנט די באַזונדערקייט און אויסדערוועלטקייט פונים יידישן פאָלק, אַלס אייביקער טרעגער פון דער ג—טס אידעע צווישן דער פעלקער-משפּחה און זענענדיק אַז אַנדערע פעלקער באַזירן געוויינטלעך זייער עקזיסטענץ אויף די יסודות פון לאַנד און שפּראַך, נישט זייענדיק דערהיי אויף אייביק צוגיבּונדן צו עפּיס אַ ספּעציעלער אידעע און לעבנס-אַרט, האָבן זיי דעריבּער אויך דעם יידישן עתיד געוואָלט בּויען אויף די זעלבע יסודות.

און דאָ קומען מיר צו צו דער גאַנצער טראַגיק פון דער דאָזיקער קאָנצעפּציע, וועמענס טעות עס איז געווען אַ טאָפּלטער. ראשית איז טאַקע דער נאַציאָנאַלער קיום פון יידישן פאָלק דווקא אָנגע-בּונדן אינים תּוכן פון יהדות און טראָגט אַלע ראַציאָנאַליסטישע פּשטלעך זאָגט פאַרט זיין אַזוי בּולט אייגנאַרטיקער געשיכטלעכער גורל עדות אויף די באַזונדערקייט פון זיין מהות, ציל און לעבנס־וועג לגבּי אַנדערע פעלקער. שנית, וועט דאָך דער רוב פון יידישן פאָלק געוויינטלעך בּלייבן אויף אַ פרעמדן באָדן, פּיי לגמרי אומ־נאַטירלעכע לעבנס באַדינגונגען, זייענדיק אַריינגיפּרעסט צווישן די ציינער פון פרעמדע פעלקער און שפּראַכן און וואָס אַזוינס וועט אים אַלוא קענען, פון וועלטלעכן שטאַנדפּונקט, אָפּהיטן, אַז ער זאָל נישט פאַרצערט ווערן אין נאַציאָנאַלער הינזיכט?

אויך דער גידאַנק פון אַ „גייסטיקן צענטער" קען דאָ גאָרנישט אויפטון, ווייל שטיצנדיק זיך אויף דער פרעמד-פעלקערלעכער געשיכטע לאָזט זיך כּלל נישט געפונען קיין סטאַבּיל נאַציאָנאַל לעבן אויפן יסוד פון אַ בּלויזער וואָסער ס-איז גייסטיקער השפּעה, און וואָס שייך ווידער דער יידישער געשיכטע, וואָס ווייזט יאָ אויף אַזאַ פאַל איז דאָך אָבער דאָ די סבה פון דעם, דער אייגנאַרטיקער יהדות-תּוכן, וואָס זאָל אינים דאָזיקן נייען „גייס-טיקן צענטער" לחליטין ענטאַרטעט ווערן פון זיין אייגנטלעכן ג—טלעכן מהות, פאַרלירנדיק אַזוי נאָך לגמרי זיין ספּעציפישע אויפהאַלטונגס-קראַפט.

מע קען זיך רעריבּער לייכט פאָרשטעלן מיט וואָסערן אינערלעכן אַנגסט ס-האָבן דעמלט גיקוקט אויפן דאָזיקן מסוכּנ-דיקן עקספּע-רימענט די צום יהדות-גיטריי גיבּליבּינע טיילן פון יידישן פאָלק, באַגרייפנדיק בחוש, אַז נישט בּלויז וואָס דערדאָזיקער נייער פּרוּאוו וועט נישט באַווייזן ווייטער צו דערהאַלטן דעם קיום האומה נאָר ער וועט נאָך אין געגנטייל אַריינבּרענגען אַן-השקפה-פעלטשונג און באַגריפן-צומישונג אין דער יידישער מחנה, מאַכנדיק אַזוי נאָך שטרויכלען די שוואַכערע עלימענטן פון פאָלק, אַז זיי זאָלן מיינען, אַז דער עצם פון יהדות ליגט נישט אין זיין תּוכן נאָר אין זיינע בּלויזע כּלים און פאָרמען, —

דאָרט אָבער אין מאָדערנים נאַציאָנאַלן לאַגער האָט מען נישט גיוואָלט און זיך נישט גימאַכט פאַרשטיין די טיפע סבּות פון דער-דאָזיקער מורא און מ-האָט זיך טאַקע גינומען דירעקט און אומ-דירעקט גורם זיין דאָס אויסהוילן גרויסע יידישע מאַסן פון זייער יהדות-אינהאַלט. באַטאָנענדיק דערבּיי נאָר דעם ווערט פון זיינע כּלים. די פּרוכטן פונים דאָזיקן נייען דרך האָבן נישט גילאָזט אויף זיך לאַנג וואַרטן. דער טייל אַסימילאַנטן, וועלכן ער האָט באַוויזן צו געווינען פאַר זיך איז גיווען פאַרהעלטנישמעסיק אַ קליי-נער; דאַגעגן די גרויסע יידישע מאַסן, וואָס זענען דורך אים גי-וואָרן ענטאייגנט פון זייער יהדות־ אוצר — זיי האָבן, אויסער זייער מיט גאָרנישט ערזעצלעכן שאָדן פאַרן קיום היהדות, אויך ממילא אויפגיהערט צו בּילדן אַן אויפהאַלטונגס־קראַפט פאַרן קיום האומה.

ס-איז דאָך אַנאומבּאַשטרייטבּאַרער פאַקט, אַז דער ערשטער דור פון מאָדערנים נאַציאָנאַליזם האָט בּשום אופן נישט באַוויזן אַ צווייטן נאָך זיך אויפצושטעלן און צוליב זיין דאָזיקער עקרדיקייט מוז טאַקע דער נאַציאָנאַלער חייל כּסדר אויסליפערן „שבויים" פון יהדות-טרייען לאַגער, כּדי דערמיט אויסצופילן זיינע פוסט-געוואָרענע רייען.

דער דאָזיקער מצב האָט קענטיק יעצט סוף כּל סוף אָנגיהויבּן פירן צו אַ הרהור תּשובה, בּיי מאַנכע ערנצטע פירער אינים נאַצ-יאָנאַלן לאַגער. כּדאַי למשל אָנצואַווייזן אויפן לעצטן אַרויסטריט פון דר. ש. מלמד אין „טשיקאַגער קוריער" אין זיין אַרטיקל „ס-איז צייט צוקויפן אַ תּפילין זעקל", ווי ער איז זיך אָפנהערציק מתוודה און זיין פולער אַנטוישונג אינים פון אים בּיז יעצט גיפּרעדיקטן מאָדערנים נאַציאָנאַליזם אַלס אויפהאַלטונגס-כּוח פאַרן קיום האומה. דער מחבּר פּראָפּאַגירט דערפאַר אומבּאַדינגט צוריקצוקערן צו די פאַרלאָזטע מצוות התּורה, אַלס איינציקער רעטונגס-אַנקער פאַרן יידישן קיום. אויך ח. נ. בּיאַליק זייענדיק דאָ יעצט בּיי אונדז אין פּוילן האָט מיט אַ שטאַרקן נאַכדרוק אָנגעוויזן אויף דעם אומ-כּוח פון דער נאַציאָנאַלער באַוועגונג אין איר בּיז יעצטיקן פּרצוף אַלס דערהאַלטונגס-פעסטונג פאַרן קיום פון יידישן פאָלק, פּראָק-לאַמירנדיק אויך אַלס רעטונגס מיטל למשל די מצוות-המעשיות. אמת די דאָזיקע שטימען זענען נאָך דערווייל פּאַראייִנצלטע אין דער יהדות-לאָזער מחנה. כאַראַקטעריסטיש איז אָבער דאָ דער איבּערבּרוך אַליין, אָנהויבּן מפשפש במעשים צו זיין...

וואָס שייך אָבער דעם עצם ווערט פונים דאָזיקן אַזוי צו זאָגן תּשובה - סטאַדיום, „עא איפּסאַ", דאַרף טאַקע ווערן אונטערגי-שטראָכן זיין פולשטענדיקע נישטיקייט. דאָס איז דערפאַר, וואָס אויך די מצוות המעשיות ווערן דאָ נאָר באַטראַכט אַלס מיטל פאַרן קיום האומה און נישט פאַרן קיום היהדות. אין גרונד גינומען ווערט דאָ אייגנטלעך איבּערגיחזרט אין אַ נייער אויפלאַגע דער אַלטער טעות פון וועלן בּויען דעם עתיד פון יידישן פאָלק נאָר אויפן יסוד פון די בּלויזע כּלים און פאָרמען פון יהדות, אין געגנזאַץ צו זיין תּוכן. ווייל אין דער אמתן קענען דאָך די דאָזיקע פּסיידאָ-מצוות פון וועלכע מ-פּאַמפּט אויס זייער ג-טלעך רעליגיעזן תּוכן כּדי זיי צו בּאַשאַפן אַלס דערהאַלטונגס-כּלים

מעכטיק, דעמלט איז נאָך דאָ האָפנונג, אַז דער רייִנער שטראָם, וואָס פליסט אַרויס פון אים, וועט אַלע פעלקער דערגרייכן און זיי מיטרייסן צום הר בּית ד׳.

פאַרפינצטערט און פאַרחושכט האָט זיך דער יידישער האָריזאָנט, בעת די סכּנה פון היידנטום און העלעניזם האָט זיך באַוויזן אויף דער יידישער גאַס און גידראָט צו פאַרטונקלען דאָס אייביקע ליכט פונים יידנטום אין די אויגן פון די מענטשן. נישט נאָר דעם יידישן פאָלק וואָלט מען אָוועקגינומען זיין לעבן, נייערט די גאַנצע מענטשהייט וואָלט צוריק געוואָרפן געוואָרן אינים תהום פון פינצ-טערניש. די מענטשהייטס-געשיכטע וואָלט פאַרלוירן איר זין, איר וועג און איר ציל; גיפעלט וואָלט איר דער גרויסער געוואַלטיקער צוזאַמענהאַנג פון ג—ט, וועלט און מענטש, וואָס דאָס יידנטום האָט דער וועלט גישענקט.

אַ הייליקן קאַמף האָבן די חשמונאים גימוזט אויפנעמען אַ קעגן די דאָזיקע געפאַר און דער נצחון האָט גימוזט קומען, ווען אַפילו דורך נסים און נפלאות. צוריק אָנגיצינדן האָט גימוזט ווערן דאָס ריינע ליכט פונים יהדות, פאַרטריבּן האָט גימוזט ווערן די פינצ-טערניש פון דער היידישער השפּעה. דאָס יידנטום איז באַנייט געוואָרן אין צוזאַמען מיט אים אויך די מענטשהייטס־געשיכטע.

פונים יהדות-לאזן נאַציאָנאַליזם, נישט מער באַזיצן זייער בין יעצטיקן אייגנאַרטיקן באַלעבונגס-כוח, וואָס זיי האָבן גיהאַט אין זייער אריגינעלן נישט ענטאַרטעטן מצב. ביאַליק פאַרלייקנט אגב כלל נישט זיין אמתן מיין פון דערדאזיקער דורך אים נישאַפינער „מצוות" פאַראַל, וועלכן ער האט איבריקנס גינוג פאַרמולירט בשעתו אין זיין מאמר „הלכה ואגדה". און מע דאַרף מודה זיין אַז די דאזיקע עובדה פון עקספּלאָאַטירן די יהדות אוצרות און לבושים פאַרן יהדות-לאזן נאַציאָנאַליזם פאַסט זיך פאַר אים אממייגסטן, ווייל אין דער הינזיכט איז ער ממש דער באַשעפע-רישטער פון אַלע זיינע חברים. נישט בלויז די שיינקייט פון העברעאישן לשון און זיינע ספּעציפיש-יידישע ווארט-בילדער האט ער גישטעלט אין דינסט פונים פריי-גייסטיקן נאַציאָנאַלן גידאַנק נייערטיער באַנוצט זיך אויך צו דעם צוועק אַמאַפּטסטן און אממייסטן מיט די העכסטע און הייליקסטע ווערטער-באַגריפן פון יהדות-אוצר פון זאגאַר אַזעלכע ווי „רוח הקודש", „תורה" און ג—ט". און דערפאַר למשל איז ביי איש אַפילו מעגלעך אין אַ שיר פאַר זיין רבין אחד העם, גראַד דעם אויפריכטיקסטן אין נישט גלויביקן לאַגער, צוצושרייבן דעם לעצטן אַזאַ מין לויב ווי:

„שומר הניצוץ האחרון של האלהים"...

צוליב דעם אַלעם קען אויך די דאזיקע נייע ריכטונג אינים פרייען נאַציאָנאַליזם נישט באַטראַכט ווערן אַלס אַ וואָסער ס-איז ערנצטער תשובה שריט, ווייענדיק באמת נישט מער ווי אַ נייער עטאַפּ אין אַלטן טעותדיקן אויפפאַסן פון יידנטום-פּראָבלעם, ווי ס-האָבן אים פאַרמולירט זיינע ערשטע באַגרינדער.

נאר איינער איז דאָ דערווייל פון די הויפּט-שעפער און אידעאָ-לאָגן פון דער מאָדערנער נאַציאָנאַלער באַוועגונג און אירע פאַר-שידנסטע שאַטירונגין, וואָס האט באַוויזן נאָך לאַנגע וואַנדלונגין און זוכינישן אויפן וועג פון זיין יהדות-פאַרמין-ראָמאַנטיק זיך צו דערשלאָגן צום אייגנטלעכן יהדות-תוכן — דאָס איז נתן בירנבוים.

אַ דאַנק זיין אָנגיהויערער נשמה-ערלעכקייט און גליענדער אמת-זוכיניש איז עס אים גילונגין זיך אַדורכצושניידן מיט אַ קווער-שניט דורך דער גאַנצער לענג פון דער גויאישער נאַציאָנאַלער אידעאָלאָגיע צו דער אייגנטלעכער נשמה פון יידישקייט, און אָפּ-שאַקלינדיק פון זיך די לעצטע רעשטן פון איירָאפּעאיש-היידישן שטויב האט ער זיך גיוואָרפן אין קאַמף פאַר דער פאַרטיידיקונג פון אט דעם יידישקייט אַנטקעגן די סכנות וואָס לויערן אויף אים אַזוי שטאַרק, אַפילו אינערהאַלב דער יידישער מחנה.

די גיזונטע, טריי-בלייבנדע יידישע יוגנט, אָפּקערנדיק זיך פון די נאָך פרעדיקער פון אַ תוכן-לאָז יידישקייט, ווענט אַלזאָ ווענדן איר בליק צו אים, נתן בירנבוים, וואָס האט זיך מיט אַנ-אמת ייגנטלעכער פרישקייט גינומען טרייבן די שאָטנס פון די איירָאפּעאיש-היידישע כמאָריס, וועלכע פאַרציען זיך מיט אַזאַ בייזקייט איבערן קאָפּ פון יידישן פאָלק, אָנהייזנדיק איר דורך דער פריזמע פון יהדות-תוכן דעם הייטן האָריזאָנט, דאָרט וואו ס-שיינט דאָס אייביקע ליכט און הימל און ערד קושן זיך...

פגישת חברות פון „בנות" אין קוטנע

אין קומידיקן נומער 81 הייבט זיך אָן דרוקן אין אונדזער זשורנאַל „בית יעקב"

אַ אינטערעסאַנטע דערציילונג פון באַרימטן ארטאָדאָקסישן דענקער דיכטער און שריפטשטעלער

ש. שאַכנאָוויטש

(רעדאַקטאר פון פראַנקפורטער „איזראַעליט")

קלויסטער-מויערן

(מאַרעלאַייקאַ)

אין דער דאזיקער דערציילונג גייען פאַרביי אַ ריי קינסטלערישע בילדער פונים לעבן פון יידישע טעכטער אין קליינע גאַליציאַנער שטעטלעך זייערע ליידן און פריידן, פאַלשע האָפנונגען און פאַר-פירישע חלומות וואָס ברענגט זיי ביז צום ראַנד פון זעלבסטפאַר-לייקענונג און שמד.

די דערציילונג לייענט זיך מיט אַ פאַרכאַפּטן אָטעם פון דער ערשטער ביז דער לעצטער שורה.

תמונת סרח (קבר פון סרח בת אשר)

דאָס קמצנות פון אונדזערע רייַכע יידן באַדראָט דעם גאַנצן יידישן קיום!!!

באמת ווילט זיך שוין גאָרנישט זאָגן. סע ווילט זיך שווייַגן, לחלוטין שווייַגן. קוקט מין זיך אַרום ווי מיר זעען אויס, ווי קאַלט-גיפרוירן און גלייַכגילטיק מע באַציט זיך צו „בית יעקב", צו דעם איינציקן הצלה-ברעט, וואָס אָנהאַלטנדיק זיך אין אים קענין מיר נאָך אפשר אַ ביסל צושוואומין מיט אונדזער פאַר-מעג, דאָס יונגע דור, צו אַ בעסערן עתיד, ווילט זיך פאַר צער געבן אַ הויכן אויסגישריי:

החרשים שמעו והעורים הביטו לראות!

אויף דער ערשטער שורה פון דער באַשולדיקונגס-באַנק, דאַרף מין אַוועקזעצן אונדזערע עשירים, אויב אַזעלכע זענין היינט ווייניק פאַראַן. דאַרף אבער צווישן זיי נישט פעלן די מענטשן, וואָס אין זייערע היימין לעבט מין גינוג בהרחבהדיק און פון די לעצטע זיבן זאַכן, אַפילו האט מין נאך נישט אָנגיהויבן צו רע-דוצירן קיין קוצי של ייד.

ווען מיר לייענין די לעצטע טעג שוין עפנטלעך אין דער פרעסע, איבערן קלאָגידיק-סכנהדיקן מאַטעריעלן מצב פון די בית-יעקב-שולן אין וואַרשע און אין לאָדזש, און ווען מיר ווערן גיוואויר דעם טרויעריקן סוד, אַז אונדזערע עשירים האבן כמעט ווי נישט צושטייער גיגעבן צום גאַנצן עסק, מוז מין פאַר ווייטאָק און בושה זיך פרעגן: וואָס איז יא ביי די דאזיקע יידן חשוב? אויב פאַרן יונגין פרויען-דור, וואָס ווערט דורך די בית-יעקב-שולן גיגעבן יידיש וויסן און ליבע צו אמת-יידיש לעבן איז נישט כדאי זיך אַ קוועל צו טון, וואָס-זשע דען איז ביי זיי עפּיס אַזוינס הייליק און טייער?

דאָ נישט לאַנג האבן מיר אין לאָדזש אין לאָקאַל פון דער קהלה גיהאט אַן אסיפה וועגן דעם מוראדיקן פינאַנץ-מצב פון לאָדזשער ב"י. מילא, פון די וואָס זענין באַלד נישט גיקומין, איז דאך אָפּ-גירעט. עס האט נישט גיהאלפן אַפילו די „סגולה" פון קהל-זאַל, זיי האבן זיך באַצייטנס גיכאַפּט, אַז מע גייט זיי „אַריינגינאַרן". נאר פון די וואָס זענין שוין יא גיוועֶן, האט זיך אויך אַ גרויסער טייל אַרויסגידרייט אָן אַ זייט גיזונט. פון די ווידער וואָס זענין פאַרט עומד בנסיון גיוועֶן און אויסגיהערט בעל-כרחם די ביטערע בשורות פון די ב"י עסקנים, אויך פון זיי האט מין נישט גיהערט דאָס, וואָס מ-האט גידאַרפט הערן פאַר אַזאַ וויכטיקן מוסד ווי ב"י איז? צו אַזאַ עיקר פון יידישקייט ווי היינט עס איז רעליגיעזער חנוך הבנות, האט מין אָנגיוואנדן די מאָס ווי צו עפּיס אַ פילאַנ-טראָפּישער זאַך.

אונדזער ירידה איז אַזוי טיף, אַז מיר זענין גאָרנישט מרגיש. ווי איז דאָס גימאָלט, אַז פרומע יידן זאָלן נישט קענין פועלן ביי זיך צו ברענגין קיין ברעקל קרבן פאַר דער דערציאונג פון זייערע אייגינע קינדער, אַז זיי זאָלן נישט פאַרפרעמט און אסימילירט ווערן? האט איר גיהערט פון איין פרומין רייכן ייד אין לאָדזש, וואָס זאָל האָבן גיגעבן פאַר דער ב"י-שול אַזאַ נתינה, אַפילו לכתחילה ביים לייגן דעם יסוד, אַז דערוועגן זאָלן כדאי זיין לפחות צו רעדן?

איך רעד גראַד פון לאָדזש, אלס קרוב אל החלל, עס איז אבער לפי-ערך אַנדערשוואו נישט קיין סך בעסער. מיט אַלע אונדזערע שולן פירן אָן און מאַטערן זיך פאַר זיי עפ"י רוב נישט קיין עשירים. גראַד די רייכע יידן שטייען פונדערווייטנס און שיקן אַפילו נישט זייערע קינדער אין ב"י.

איין זכות קאָן מין נאך אויסזוכן פאַר אונדזערע רייכע פרומע יידן זיי פאַרשטייען נאך אַלץ נישט וואָס ב"י איז פאַר אונדזער פאָלק און ווי ווייט אָן ב"י זענין מיר חלילה פאַרלוירן. אַלע אונדזערע פאָליטישע נצחונות, אַלע אונדזערע גיזעלשאַפטלעכע דערגרייכונגין וועלן זיך אויסלאָזן מיט גאָרנישט, ווען מיר וועלן נישט פאַר אונדזער דערציִערישער אַרבעט בכלל און פאַר דער פרויען-דערציאונג בפרט אַלץ טון, ממש אַלץ און טאַקע שוין טון.

דאָס נישט אָפּשאַצן דעם באַטייט פון אונדזערע בית-יעקב-שולן מצד די רייכע פרומע יידן, איז אבער נאך גאָר אַ שוואַכער למוד-זכות אויף זייער משונהדיקער באַציאונג, צו אונדזער שול-וועזן, וואָס איז דאך פאַרט אויך פאַר זייערע קינדער, אויב זיי מיינין באמת נאך צו האָבן גיטרייע יידישע קינדער, גיטרייע צו אונ-דזערע הייליקסטע קנינים.

אונדזער „טאָגבלאַט" רעט לעצטנס אַ ביסל צום עולם וועגן דער-שיינונגס-ענינים און עס איז וואַרים צו באַגריסן אונדזערע פרייַנט אין „טאָגבלאַט", וואָס קערן זיך אים מיטן פנים צו אונדזער היימישן וועלטל. אונדזער פובליציסטיק אין דער טאָג-פרעסע קען דאָ אַ סך אויפטון. מע באַדאַרף לויט מיין מיינונג אַרויסריפן קודם-כל די עשירים צו אַ גיהעריקער באַשטייערונג פאַר אונדזערע שולן. די רייכע פרומע יידן מוזן אויפגיפאדערט ווערן צו צאָלן זייער חוב וואָס זיי האבן נאך עד היום נישט גיגעבן. עס מוז ביי זיי גיוועקט ווערן דאָס פאַרשטענדיניש פון געבן אצינד איינמאָליקע גרויסע נתינות, קרן-קיימתן פאַר די שולן, אַזוי, אַז זייער קיום זאָל נישט כסדר הענגין אין די לופטן און די אידעאַלע לערערנס, וואָס געבן אַוועק זייער גיזונט און בעסטע יוגנט-כוחות צו דערציען דאָס יונגע יידישע פרויען-דור, זאָלן באַקומין זייער „שכר בטילה" צו דער צייט און בכבוד ווי זיי פאַרדינין זיך דאָס ערלעך.

אויף דעם ארט מוז נאך גיזאָגט ווערן, אַז אויך אונדזערע קהלות מוזן שוין געבן אַ ממשותדיקע הילף, אין וועלכע פארים ס-זאָל נישט זיין פאַר די ב"י שולן אַלס די שולן פאַרן פאָלק, ווייל אין ב"י לערנין באמת קינדער פון עלטערן, וואָס גיהערן צו פאַרשי-דינע ריכטונגין. די ערשטע וואָס דאַרף שוין געבן מוז זיין די לאָדזשער יידישע קהלה! אַ חרפה צו דערציילן. אינים בודזשעט פון דער לאָדזשער קהלה שטייט אַ פאָזיציע פון 1200 גילדן (לייען: צוועלף הונדערט.) אַ יערלעכע תמיכה פאַר „בית יעקב" וואו ס-לערנין קרוב טויזנט יידישע מיידלעך... אונדזער ראש הקהל דעפ. ר' לייבל מינצבערג האט זיך אויף אַן אסיפה פאַרענטפערט, אַז דער סכום שטייט נאך אין בודזשעט פון די צייטן ווען אין קהל איז גיוועֶן אַ ציוניסטישע ממשלה. איז דאָס גופא אַ האַרבע קשיא! גראַד די לאָדזשע קהלה, וואָס האט באַוויזן אַליין אויפצושטעלן אַ תלמוד-תורה פאַר ייִנגלעך צו נעמין אויף זיך זי אינגאַנצן אויסהאַלטן, מוז מתקן זיין דעם חטא אַ קייגן חנוך-הבנות און מיט אַן-איינמאָליקן סכום אַצינד אַרויסהעלפן די ב"י שול, וואָס לעבט איבער אפשר דעם שווערסטן קריזיס ווי אַלע שולן אין לאַנד.

מיר מוזן אַלץ טון. די עשירים, די מאַסן, די קהלות אַלע זענין מחויב צו געבן הילף.

אויב חלילה ב"י וועט פאַלן, גליטשט זיך אַ פיר דער גיזונטסטער יסוד פון אגודת-ישראל, וואָס אין איר גיפונין זיך אַלע כלים, מיט וועלכע מיר פירן מלחמה אויף אַלע פראָנטן פאַר תורה און יידישקייט.

אויף ווען וואַרטן מיר?

א. ג. פרידנזאן.

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem
ŁÓDŹ, 4 Grudnia 1931
BAJS JAKOW
Cena 85 gr.
Rok IX zeszyt (80) 5
Adres Red. „Bajs Jakow"
Łódź, Kilińskiego 44.
Telefon 109-77.

אַבאָנענטן!

מיר דערמאָנען אַלע אַבאָנענטן וואָס מיטן היינטיקן נומער ענדיקט זיך זייער אַבאָנאַמענט איינצעצאָלן אויפן נייען יאָר 1932. מיר בעטן זיך אָנצושטרענגען און איינצאָלן פאַרן גאַנצן יאָר פריערויס 10 גילדן. לפּחות פאַר אַ פערטל יאָר 3 גילדן.

אַזוי אויך מאַכן מיר אויפמערקזאַם די אַלע וואָס האָבן נישט נאָך באַצאָלט פאַרן ערשטן קוואַרטל פון יאָר צ"ב תּיקף איינצאָלן לפּחות פאַרן גאַנצן האַלבן יאָר 6 גילדן.

די וואָס וועלן נישט איינצאָלן דורכן טשעק וואָס ליגט אין היינטיקן נומער דעם אַבאָנאַמענט וועלן דאָס זשורנאַל מיין נישט באַקומען!

אַכטונג לערערנס!

אַלע וואָס זענין שולדיק נאָך די 8 זל. פאַרן הילפּס-פאָנד פאַרן יאָר תּרצ"א (וואָס איז באַשטימט געוואָרן אויף דער לערערן-קאָנפערענץ אין ראַבקע תּר"ץ) ווערן געבעטן ווי אַמגיכסטן צו שיקן דאָס געלט קיין קראָקע אויף פּ. ק. א. 410.682 און צושרייבן אויפן פּאָסט-אָפּשניט „פאַר הילפּס פאָנד".

די צענטראַלע.

אַ האַרציקן מזל-טוב

ווינטשן מיר די לערערנס: דבורה ווזשאַנסקע, חנה גולעווסקאַ, שרה הענדעליס, בלומאַ אונגער, יאָספּע סאַכאַטשעווסקע, הענדל ראַגאַווסקאַ, פרומיט צוקערבראָט צו זייער תּנאים און שיינע טאַרנהיים און פּערל סאַבוטקע צו זייער התונה.

שרה שעניער, לאַצע וואַטשיאוש.

ד"ר יהודית ראזנבוים.

מזל-טוב

ווינטשן מיר אונדזערע געטרייע מיטאַרבעטערנס די לערערנס פּערל סאַבוטקע, שיינע טאַרנהיים און הענדל ברכה וויינמאַן צו זייערע חתונות, אַ סך גליק און צופרידנהייט ווינטשן מיר אייך עד מאה ועשרים שנה.

צענטראַלע
בנות אַגודת ישראל
אין פּוילן.

אַנטשולדיקונג!

מיר אַנטשולדיקן זיך פאַר די אַנאָנסן פון גאָוואַראָווע אין פריערדיקן נומער, וואָס מיר זענין פאַרפירט געוואָרן פון אומפאַראַנטוואָרטלעכע מענטשן און שונאים פון „בית יעקב".

די אַדמיניסטראַציע.

צו דער תּנאים פון מיין ליבן ברודער שאול שילת (זד.-וואלע) מיט פּערל שילת (לאָדזש), ווינטש איך אַ האַרציקן מזל-טוב. השי"ת זאָל באַגליקן אייער עתיד. אייער מזל זאָל לייכטן כשמש בצהרים.

זד.-וואָלע. **פּערל שילת.**

צו דער פאַרלאָבונג פון אונדזער חברה פּערל שילת (לאָדזש) מיט ה' שאול שילת (זד.-וואלע) — ווינטשן מיר אַ ברכה פולן מזל-טוב. בויט אייער עתיד אין גייסט פון אונדזער אידעאַל.

מאַכטשע ראָזנבלום, מלכה קריגער, מרים קנאַבלעוויטש, מייטע פירשטענבערג פּעסאַ איגעלבערג, חוה ווייגאַט און אסתר קריגער.

ברגשי גיל הרינו מביעים אלומות ברכות וברכת מזל-טוב לבתנו היקרה פּערל לאירושי' את אחינו הב' המהולל במר שאל שילת מזד-וואל. הננו מאחלים לכם שתבלו שנותיכם בטוב ובנעימים. תורה וגדולה יתאחדו על שלחנכם.

לודז. הוריך יהרן יצחק שילת ורעיתו.

צו דער פאַרלאָבונג פון אונדזער אידעען-שוועסטער פּערל שילת (לאָדז) מיט ה' שילת (זד-ייאַלע), ווינטשן מיר אַ ברכה פולן מזל-טוב. בויט אייער צוקונפט אין גייסט פון אונדזער אידעאַל. אַ לייכטנדער תּורה-פאַקל זאָל אייך תּמיד באַגלייטן.

לאָדזש. מיכל גערטנער, שרה מאַרקאָוויטש און רייזל גערטנער.

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער געוו. לערערן פרל. הענדל ראַגאַווסקאַ (וויעלון) צו איר פאַרלאָבונג מיט ה' מאיר גיפּילהויז (וואַנוואָל). זאָל דער אַלמעכטיקער באַגליקן אייער עתיד מיט שטענדיקער פולקאָמער צופרידנהייט, איר זאָלט זוכה צו בויען אייער הויז אויף די בערג פון ציון ווירושלים אין גייסט פון אונדזערע אידעאַלן.

וולאָצלאַוועק. אַוונט קורסן ב"י.

אַ ברכה-פולן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער אידעען-פריינדן נאַכע קאַפּעל (בלאַשקי) צו איר פאַרלאָבונג מיט ה' נטע קאָהן (דוואַרט). זאָל ג-טלעך גליק האַרמאָניש אייער נייען לעבנס-וועג באַשטראַלן. אויך אירע עלטערן ווינטשן מיר אַז זיי זאָלן פיל נחת דערלעבן.

דיינע טרייע פריינדנס.

בלאַשקי. אסתּר רחל וואַלד און מאַטל בערקאָוויטש.

אַ הערצלעכן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער געוו. לערערן פרל. ראַגאַווסקאַ (וויעלון) צו איר פאַרלאָבונג מיט ה' גיפּילהויז (וואַנאַוויליץ). זאָל אייער צוקונפט געבענטשט זיין פון השי"ת. גליק און צופרידנהייט זאָל אייך תּמיד באַגלייטן.

וולאָצלאַוועק. בנות אגודת ישראל.

אַ הערצלעכן מזל-טוב ווינטש איך אונדזער בנות-פירערן פרל. דרעזל בראָדער צו איר פאַרלאָבונג מיט ה. זיידנער.

לאָדזש. מרים גרינבערג, חי' ראָזנבלום.

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער געטרייע און איבערגעגעבענער אידעען-שוועסטער פרל. ברכה וויינמאַן (שידלאָוויעץ) מיט ה' שיטענבערג (פּיעטרקאָוו) זאָל ג-טלעך גליק און אייביקייט צופרידנהייט אייער לעבנס-וועג באַגלייטן.

שידלאָוויעץ. לערערן הורוויטש „בנות אגודת ישראל".

צו דער פאַרלאָבונג פון מיין ל. קוזינע דרעזל בראָדער (לאָדזש) מיט ה' זיידנער (פּענדין) ווינטש איך אַ הערצלעכן מזל-טוב און צופרידענע צוקונפט. איר זאָלט זוכה זיין צו בויען אייער צוקונפט אויפן יסוד פון תּורה ודת.

ברעזין. פאַלקאַ בראָדער.

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער געוו. לערערן פרל. חי' שרה הענדעליס (בלאַשקי) צו איר פאַרלאָבונג מיט ה' שמחה ליב דזשעדזשיץ (טשעכאַנאָוו) — זאָל אייער צוזאַמענבונד פיל גליק געבן. די שיין פון „בית-יעקב" זאָל אייער צוקונפט באַלייכטן.

געוו. עלצטער קורס „בית-יעקב", היינט „בנות אגודת ישראל" לערערן

(טשעכאַנאָוו) צ. עטינגער.

צו דער חתונה פון אונדזער בנות-חברה פּ. פּערבערקאָוויטש מיט ה' וואָלף הילער, ווינטשן מיר אַ הערצלעכן מזל-טוב, אייביקע צופרידנהייט — זאָל דיין לעבנס-וועג באַגלייטן.

צאַנז. „בנות אגודת-ישראל".

אַ ברכה-פולן מזל-טוב ווינטשן מיר אונזער איבערגעגעבענע פאַרוו. מיטגלידערן פרל. נאַכע קאַפּעל צו איר פאַרלאָבונג מיט ה' קאָהן (דוואַרט). אייער צוקונפט זאָל געבויט ווערן אויף די יסודות פון אונדזער הייליקן אידעאַל.

„בנות אגודת ישראל" לערערן

בלאַשקי רייזל ראָזאַ חנה טרויבע.

אַ הערצלעכן מזל-טוב ווינטש איך מיין טייערע פריינדן פרל. בלומאַ אונגער (וויערושאָוו) צו איר פאַרלאָבונג מיט ה' זילבער (שעברשין) השי"ת זאָל אייך מיט גליק און צופרידנהייט בענטשן.

פאַרצעוואַ. פייגאַ טייבלום.

אויך מיר ווונטשן אייך מז"ט צו אייער פאַרלאָבונג.

פאַמיליע שעכטער.

מז"ט ווינטש איך מיין הייס געליבטע און טיף איבערגעגעבענע פריינדן פרל. חנה גולעווסקאַ (מיר) ב"י לערערן אין פאַרצעוואַ, צו איר פאַרלאָבונג מיט ה' חיים בורפינקעל דער אַלמעכטיקער זאָל אייער צוקונפט מיט אייביקע צופרידנהייט בענטשן.

פאַרצעוואַ פייגאַ טייבלום

די זעלבע וואונטשן, ווינטשט אויך פאַמיליע שעכטער

אַ הערצלעכן מזל-טוב ווינטש איך מיין ל. פריינדן רבקה-לע ווייסבראָט (קראַשניק). צו איר פאַרלאָבונג מיט ה' צ. האַראָוויטש (ביכאַווע). זאָל דער שטערן פון גליק און צופרידנהייט זיין אייער לעבנס-באַגלייטער.

טאַרנאָפּאָל—ניי-סאַנדזץ שרה אייכנבוים.

פון טיפן האַרצן ווינטשן מיר מזל-טוב אונדזער איבערגעבענע בנות פאַרזיצערן פרל. רבקה ווייסבראָט צו איר פאַרלאָבונג מיט ה' צדוק האַראָוויץ (ביכאָווע) זאָל ג-טלעך גליק אייער נייער לעבנס-וועג באַשטראַלן.

קראַשניק שרה בלוטה בנות אג"י

דעם האַרציגסטן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער געוו. לערערן און בנות-פירערן פרל. בלומאַ רויזע אונגער צו איר פאַרלאָבונג מיט ה' זילבער (שעברעשין). אייער צוקונפט זאָל באַצירט זיין מיט די בלומען פון אונדזער הייליקן אידעאַל.

רויזע בערן, חי' ראַכל לעווקאָוויטש, הינדע קאַהן, שרה קאַהן. חי' גערשאַנאָוויטש, גישוו. שצוקאָווסקאַ.

וויערושאָוו.

אַבאָנאַמענטס-פּרייז:

אַ יאָר (21 נומ.) 10 גילדן,
אַ 1/2 יאָר (12 נומ.) 6 גילדן,
אַ 1/4 יאָר (6 נומ.) 3 גילדן,
אַ חודש (2 נומ.) 1.20 גילדן.

אַנאָנסן-פּרייז:

אַ גאַנצע זייט 200 גילדן,
אַ האַלבע זייט 100 גילדן,
אַ פערטל זייט 50 גילדן,
אַ אַכטל זייט 25 גילדן.

דער אַבאָנאַמענט מוז געצאָלט ווערן פריערויס!

P. K. O. 67.795 געלט-שיקן

אַ גראַטולאַציע-אַנאָנס ביז 20 ווערטער 3 גילדן.

געלש פאַר אַנאָנסן פריערויס!

געזעצט ביי מ. ראָזנשטיין, פּיעטרקאָוו, פּל. טריבונאַלסקי 4.

Red. i Wyd. Luzer Gerszon Frydenzon

Druk. J. Djament Łódź, Kilińskiego 50